

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
3 (62)' 2016**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА,

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ,

доктор філософських наук, професор, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (*заступник головного редактора*)

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ,

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Володимир ЛУГОВИЙ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН
України (*перший заступник головного редактора*)

Василь МАЙБОРОДА,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інтеграції вищої
освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Віктор РЯБОВ,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти, президент
державного бюджетного освітнього закладу м. Москви «Московський міський педагогічний
університет» (Росія)

Зореслав САМЧУК,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу якості вищої
освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ірина СТЕПАНЕНКО,

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджмен-
ту освіти» НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики
та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Олександр ФЕДОРОВ,

доктор педагогічних наук, професор, президент Російської асоціації кіноосвіти та медіапедагогі-
ки (Росія)

Ольга ЯРОШЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу
інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.

Інститут вищої освіти НАПН України

Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net

Схвалено рішенням вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України,
протокол № 8/15 від 29.08.2016.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ТЕМА

Петро СІКОРСЬКИЙ

Реформування освіти і державних інститутів у контексті наукових праць І. Франка (до 160-річчя від дня народження) 5

ФІЛОСОФІЯ ОСВИТИ ХХІ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Володимир БОНДАР

Проблеми теоретичної компетентності та методологічної культури дослідників у галузі педагогічних наук 18

Олександра РУБАНЕЦЬ

Когнітивний аспект методологічного оновлення вищої школи 24

Тамара КІРИК

У пошуках нових освітніх парадигм для України ХХІ століття 30

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВИТА

Вільям КОВАЛЕНКО

Синергетична теорія метровізації розуму та розумових технологій у галузі дидактологістики вищої школи 37

Інна КНИШ

Становлення нової вітчизняної парадигми освіти: off-line освіта як система vs on-line освіта як мережа 42

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Тамара ДЕВТЕРОВА

Управління мотивацією студентів при вивченні педагогіки вищої школи 50

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ

Створення електронної освітньої платформи ACCENT – шлях до якісної освіти 58

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВИТИ ТА ВИХОВАННЯ

Єлізавета ПОДОЛЬСЬКА, Тетяна ПОДОЛЬСЬКА

Сучасний педагог: на перетині очікувань студентів і прагнень викладачів 64

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Олена ЩЕРБАКОВА

Стан розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету: аналіз актуальної проблематики міждисциплінарних риторикознавчих заходів 2016 року в Литві, Канаді й Україні 70

СТОРІНКА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Ольга ЧУБАРЕВА

Освіта як чинник підвищення ролі естетичного в аксіологічному
полі сучасних студентів 79

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Реферативний обзор статей номера	85
Abstracting review of journal articles editor in chief's page	89
Contents	93
До уваги авторів	94

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1–05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук**

CONTENTS

ACTUAL TOPIC

Petro SIKORSKYI

EDUCATION AND STATE INSTITUTIONS' REFORMS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC WORKS OF I. FRANKO (160th anniversary of birth).....5

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Volodymyr BONDAR

PROBLEMS OF THEORETICAL COMPETENCE AND METHODOLOGICAL CULTURE OF RESEARCHERS IN THE FIELD OF PEDAGOGICAL SCIENCES 18

Oleksandra RUBANETS

THE COGNITIVE ASPECT OF THE METHODOLOGICAL RENOVATION OF HIGH SCHOOL..... 24

Tamara KIRYK

IN SEARCH OF NEW EDUCATIONAL PARADIGMS FOR UKRAINE OF THE XXIst CENTURY..... 30

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Viliam KOVALENKO

SYNERGENTIC THEORY OF MIND METROVISATION AND MIND TECHNOLOGY IN THE FIELD OF DYDACTIC LOGISTICS IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION..... 37

Inna KNYSH

THE FORMATION OF A NEW DOMESTIC EDUCATION PARADIGM: OFF-LINE EDUCATION AS A SYSTEM VS ON-LINE EDUCATION AS A NETWORK THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF 42

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Tamara DEVTEROVA

MANAGEMENT OF STUDENTS' MOTIVATION WHILE STUDYING HIGHER EDUCATION PEDAGOGY 50

Vladislava LIUBARETS

CREATION of ELECTRONIC educational platform *ACCENT* – the WAY to quality education..... 58

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Elizaveta PODOLSKA, Tetyana PODOLSKA

MODERN TEACHER: ON CROSSING OF EXPECTATIONS OF STUDENTS AND \ASPIRATIONS OF TEACHERS..... 64

FOREIGN EXPERIENCE

Olena SHCHERBAKOVA

STATE OF RHETORICAL AND COMMUNICATIVE CULTURE OF MODERN UNIVERSITY: ANALYSIS OF TOPICAL PROBLEMATICS OF RHETORICAL EVENTS OF 2016 IN LITHUANIA, CANADA AND UKRAINE 70

YOUNG SCIENTISTS' PAGE

Olga CHUBAREVA

Education as a factor in increasing the role of the aesthetic in the axiological field of modern students 79

ABSTRACTING REVIEWS OF JOURNAL ARTICLES

To Authors' Attention..... 85

Петро СІКОРСЬКИЙ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
і соціального управління Національного
університету «Львівська політехніка»

Ключові слова: держава, освіта, вища школа, поступ, поділ праці, розшарування суспільства, Всеукраїнська Рада Старійшин, реформа.

У статті аналізуються наукові праці І. Франка, у яких Великий Каменяр розглядає розвиток суспільно-державних відносин від найдавніших часів до кінця XIX ст., дає актуальні рекомендації щодо розвитку освіти. І. Франко не лише констатує, як розвивалася економіка, соціальна сфера, освіта в тому чи іншому столітті, а й шукає причини такого стану, шляхи виходу з кризи, прогнозує результати. Автор дослідження, аналізуючи наукові праці І. Франка, намагається запропонувати свій алгоритм виведення країни на європейський шлях розвитку, зокрема й через системне реформування освіти.

УДК 37.014.53(477)

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ І ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У КОНТЕКСТІ НАУКОВИХ ПРАЦЬ І. ФРАНКА

(до 160-річчя від дня народження)

© Сікорський П., 2016

Постановка проблеми. У цьому році Україна святкувала своє чверть століття. Двадцять п'ять років достатньо, щоб після здобуття незалежності зреформувати усі державні інститути і збудувати високоосвічену, економічно сильну, потужну у військовому плані країну. На жаль, так не сталося. Країна за усіма параметрами котиться вниз: її роз'їдають корупція і «Русский мир», вкраплені в усі управлінські структури російські агенти, свої хохли і яничари. Українці не спромоглися обирати достойних очільників держави, депутатів усіх рівнів. Масові незадоволення патріотично налаштованих громадян призвели до двох революцій, які, на жаль, не змінили системи влади, а лише поміняли одні владні обличчя на приблизно такі ж інші. Знекровлена і ослаблена за усіма напрямками країна створила добрі підстави для анексії Криму Росією, захоплення нею частини території Донецької і Луганської областей. І цей процес ще не закінчився, а воювати з Росією буде важко, якщо прийдеться. Населення України зменшилося з 52 млн чол. до 36. Сім мільйонів українців роз'їхалися по світу заробляти кусень хліба, серед яких і сотні відомих учених.

Повільні реформи у правоохоронній системі здійснюються під тиском і за допомогою міжнародної спільноти. Створюються нові антикорупційні органи, які починають воювати одні з одними замість того, щоб оперативного припинити розкрадання країни, покарати винних і спрямувати грошові потоки на розвій держави.

Однак цього недостатньо. Потрібно паралельно запропонувати і вибудувати таку управлінську структуру, у якій не буде місця для крадіжок, для зловживання владою. І в цьому нам допоможуть наші геніальні мужи, які зробили величезний внесок у світову науку і там послугуються ним. Серед них І. Я. Франко – видатний поет і письменник, філософ і економіст, перекладач, громадсько-політичний діяч. Аналізуючи його наукові праці, спробуємо запропонувати свій алгоритм виведення нашої держави з чергової руїни, а освіти з кризи.

Мета дослідження: на основі глибокого аналізу наукових праць І. Франка обґрунтувати пропозиції щодо забезпечення швидкого реформування освіти і поступу нашої держави та виведення її на європейський шлях розвитку.

Останні дослідження і публікації. Творчість І. Я. Франка надзвичайно різнопланова, глибока за своєю сутністю і велика за обсягом. Лише 50 томів творів І. Франка опубліковано у 1984–1986 рр., ще стільки ж, на жаль, ми не спромоглися опублікувати. Методологічні, економічні та педагогічні проблеми розвитку держави у працях І. Франка досліджували С. Злупко, П. Іванишин, М. Гнатюк, А. Яртись, Ф. Медвідь, А. Наконечний, З. Лецишин, В. Косик, С. Макарчук та ін.

Проте мало хто з дослідників пропонує, а що робити, аби забезпечити поступ держави.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У своїх наукових працях І. Франко глибоко аналізував поступ людських відносин від найдавніших часів. «У давніших часах загально держалася думка, що порядки між людьми все були однакові або майже однакові, що ті порядки – хлібо-

робські, ремісничі, родинні, громадські – вічні, встановлені самим богом і так вони лишаться до суду – віку» [4, с. 300]. Однак із розвитком людства розвивалася наука і вчені досліджували, як розвивалося людство. «Новочасна наука виказала, що чоловік протягом довгих тисяч років з дико-го сотворіння виробився до того, що пізнав пожиток огню» [4, с. 300]. З того часу І. Франко прослідковує розвиток людини і людських взаємин, веде активний пошук причин такого поступу. «Так давній чоловік був зовсім дикий, жив у лісах та вертепах, пізніше по печерах та яскинях, повироблюваних водою в берегах рік та скалистих горах... Се була найстарша доба людського життя на землі, так звана доба лупаного або кресаного кременю» [4, с. 301].

Потрібно було тисячі років, щоб людина навчилася виготовляти знаряддя з каменю, м'якшого за кремій. Почалася доба «гладженого або точеного каменю» [4, с. 301]. З каменю робили сокири, стріли, молоти та ін. Потім «чоловік віднаходить метали, вчиться витоплювати та перероблювати їх – насамперед бронз (сплав із міді й цини), декуди саму мідь, а наостатку залізо» [4, с. 301]. Як тільки людина освоїла метал, «стався можливий перехід від дико-го ловецького та печерного стану до рільництва, до стану осілости, до будування домів і міст, до творення держав» [4, с. 301].

Аналізуючи розвиток людства, І. Франко робить дуже важливі висновки: «Перше те, що не весь людський рід поступає наперед. Велика його частина живе й досі в стані, коли не повної дикості, то в стані, не дуже далекім від неї. Друге те, що той поступ не йде рівно, а якось хвилями: бувають хвилі високого підйому, а по них наступають хвилі упадку, якогось знесилля і зневір'я, потім хвиля знов підіймається, знов по якимсь часі опадає і так далі. А третє, що той поступ не держиться одного місця, а йде мов буря з одного краю до другого, лишаячи по часах оживленого руху пустоту та занепад» [4, с. 309].

Якщо послугуватися математичними поняттями, то людство розвивалося і розвивається за синусоїдальним законом.

І. Франко наводить чимало прикладів синусоїдального розвитку таких країн, як Єгипет, Греція, Італія та ін. Можемо навести приклад новітньої історії України. Після здобуття нею незалежності протягом останніх 25-ти років через об'єктивні (зміна статусу країни, її виробничих відносин, розрив економічних пріоритетів і зв'язків, зміна форм власності тощо) та суб'єктивні причини (повільний відхід від комуністичної ідеології, злочинський шлях накопичення первинного капіталу, нездатність обрати достойних керівників держави тощо) Україна перебуває у затяжній кризі (політичній, економічній, духовній), зменшилася до критичної межі ВВП, зростає прірва між багатими і бідними, масове зубожіння приводить до перманентних революцій. На жаль, революції закінчувалися лише зміною облич, а корупційна система, яка є основною причиною хвилеподібного падіння країни, залишилася. Чи можуть творці корупційної державної машини самі докорінно змінити її? Звичайно, ні. Це може зробити лише народ під час референдуму.

І. Франко намагається «пізнати внутрішні пружини, якими двигается поступ...» [4, с. 315]. Проаналізувавши, чим відрізняється цивілізована людина від дикої, І. Франко робить важливий висновок, що «головна різниця між диким і цивілізованим чоловіком, різниця, з якої виплили всі інші, се поділ праці. Дикий чоловік робить сам собі все, чого потребує, чого сам не зробить, без того мусить обійтися. Освічений чоловік робить звичайно якусь одну, тісно обмежену роботу, та зате нічого більше, но зате користується роботою інших» [4, с. 316].

Поділ праці призводить до того, що ремесло замінюється мануфактурою, а мануфактура – фабрикою і т. д. Водночас «поділ праці в громаді, в суспільстві, доводить до поділу суспільності на верстви: ремісники, рільники, жерці, віщунки, лікарі, звідари, вояки, духівники та ін. Згодом кожна верства множить на підверстви. Наприклад, «стародавні війська мали хіба дві часті – піхоту й кінноту, а кожний вояк мав при собі всяке оружжя: і лук зі стрілами, і спис,

і меч. А тепер! І піхота різних родів оружжя, і кіннота, і артилерія, і інженери, і сапери, і фур вози, і бог знає ще які відділи поштової, санітарної, морської служби» [4, с. 318].

Таким чином, зазначає І. Франко, «поділ праці веде до прискорення і вдосконалення праці. Винаходом машин роблять людську працю сто, тисячу разів швидшою, легшою, видатнішою; заступають роботу мільйонів людей» [4, с. 320]. В результаті люди ще ніколи не виробляли «стільки всяких достатків, хліба, одежі і всього потрібного для людського вжитку» [4, с. 320]. Логічно І. Франко робить висновок: якщо вся людськість за останніх сто літ зробилася тисячу раз багатшою, то і кожний член її мав би стати багатшим. «А тим часом що ми бачимо? Людськість багатіє, а тисячі, мільйони людей бідніють» [4, с. 320]. Кращі уми людства вели активний пошук причин такого стану і, що найголовніше, намагалися запропонувати свої теорії виходу з нього. Стан, коли горстка людей володіє усіма багатствами, купається в розкошах, а більшість – ледве кінці з кінцями зводить, є невігідний перш за все самим багатим. Бо тоді бідні змушені думати, як спонукати багатіїв поділитися з ними своїм добром. Звісно, що добровільно багатії цього робити не хочуть. Багатства, які напрацьовані усіма, держава може перерозподіляти мирним способом за допомогою ефективною податковою політикою або революційним шляхом. Чи можуть державні органи, до яких через різні причини обираються багатії, запропонувати ефективну податкову політику? Очевидно, що ні. І це ми спостерігаємо чверть століття у нашій країні. «І не вже нема ніякого способу змінити се і зробити рівновагу між поступом багатства, знання і штуки і зростом добробуту та розвою свої народної маси? Розуміється, всі ми віримо в те, що такий спосіб можливий, хоч, певно, не легкий» [4, с. 324].

І. Франко досліджував причини такого різкого розшарування суспільства на бідних і багатих. Він аналізував думки одних про те, що причиною бідності є лінивість, недбальство, п'янство, а також і те, що «сама природа не творить людей рівними; одним

дає більше здоров'я, сили, краси, здібності, а другим менше. Є в тім трохи правди, але дуже небагато» [4, с. 324]. Звісно, що така властивість природи і людськості як її розмаїття є важливою причиною розпоршеності матеріальних статків людей. Люди народжуються з різними фізичними і розумовими здібностями, у кожної людини різна матеріальна основа, яка передається у спадок попередніми поколіннями, не кожна людина оптимально розвиває свої природні задатки, намагається оволодіти більш оплачуваною професією та ін. Тому, на нашу думку, природне розмаїття людських особистостей є важливою причиною майнової нерівності. І тут можна посперечатися з І. Франком, чи не дуже багато вона впливає на матеріальний стан людини. Однак чимало залежить ще й від організації державного устрою, суспільного життя. Бо «маєткова та суспільна нерівність людей в нашій часі має своє джерело зовсім не в неоднаковій пильності, робучості та запопадливості і зовсім не неоднаковій здібності – а в чимось іншому» [4, с. 324].

Щоб дати відповідь на поставлене питання, І. Франко аналізує думки відомих вчених. Зокрема, «ще в XVIII віці французький учений Руссо сказав, що людська нерівність виплила з того, що люди віддалилися від природи», а «славний російський повістяр Лев Толстой казав, що всій нерівності між людьми винен поділ праці» [4, с. 324]. І. Франко обґрунтовує, що такі погляди не є правдивими, бо «у дикій стані чоловік зовсім не був ані рівний з іншим, ані щасливіший, приміром, від вовка, льва або коня», а «темнота, забобонність, бруд, п'янство, жорстокість та несправедливість панують у тім мужицькім світі далеко більше, ніж серед ненависних Толстому містових людей» [4, с. 325].

Окрім вчені використали теорію Дарвіна щодо розвитку природи, який «виступив з думкою, що головною силою, яка перла і досі пре всі животи до ненастанного розвою, була боротьба за есткування» [4, с. 327–328].

Зокрема, великий німецький учений Геккель застосував природний закон боротьби за існування до людського суспіль-

ства. «Вся людська історія – се ненастанна боротьба, ведена різними способами, а все для єдної цілі, аби удержати себе і своє потомство... Нерівність людей між собою – се неминучий витвір боротьби; вона не є нещастям для людей, але власне основою дальшого розвою і дальшого поступу. Навпаки, рівність, коли б яким чудом далося її зробити між людьми, була би для них найбільшим щастям, бо довела би їх до цілковитої байдужості і закостенілості. Але сього нема чого боятися, бо сама природа дбає за те, аби між людьми не було рівності» [4, с. 329]. Погляди дарвіністів на природу не можна механічно перенести на людськість, бо природа не знає ані жалю, ані чутливості. Однак, на наш погляд, дуже важливим є висновок про те, що рівності між людьми неможливо досягти ні природними, ні спеціально спрямованими діями.

Ще один спосіб пояснення нерівності між людьми пропонували анархісти (Реклю, Кропоткін, Прудон, Махно), які бачили «корінь усього зла не в поділі праці, так як Толстой, а в власті, в тім, що один чоловік старшує над другим і може його всилувати зробити те, чого йому не хочеться» [4, с. 330]. Тому, на думку анархістів, потрібно «скасувати владу, усяку владу між людьми, і все буде добре» [4, с. 331]. «Але така думка, – зазначає І. Франко, – цілковита дурниця і полягає на повнім незрозумінні того, що таке влада. Бо коли придивитися ближче, то влада одного чоловіка над другим, се той самий поділ праці...» [4, с. 331].

Критикує І. Франко за їхні погляди і комуністів. «Комуністи, так звані від латинського слова communis, що значить спільний, стоять на тім, що все зло в людській суспільності походить не від поділу праці, а від поділу власності» [4, с. 334].

Вся біда у тому, вважають комуністи, що праця людей є спільною, а плоди тієї праці не є спільними. «Надвишку їх праці забирають собі інші, які й збагачуються їх працею» [4, с. 335].

«Власне з того йде все зло між людьми, що те, що повинно бути спільним добром усіх членів суспільності, загарбують у свої руки поодинокі люди» [4, с. 335].

Основним злом, вважають комуністи, є приватна власність.

«Спільна праця і спільна власність – се повинні бути основи, на яких має бути побудований новий суспільний лад» [4, с. 336].

Як зазначає І. Франко, «комуністичні думки не були нічим новим у XIX віці» [4, с. 336]. Їх висловлював ще у IV ст. до н. е. грецький філософ Платон, а у XVII ст. – англійський учений і політик Т. Мор та італійський монах Т. Кампанелла, у XVIII ст. – французькі Кабе, Мореллі, Маблі, Руссо, Бабеф, у XIX ст. – французькі Фур'є, Сен Сімон, Луї Блан, англієць Р. Оуен та ін.

І. Франко розвінчує погляди комуністів як такі, що їх неможливо зреалізувати: «Не досить сказати: спільна власність. Але схотівши цілу суспільність побудувати на тій думці або виховати в почутті конечності думки, треба докладно розміркувати, яка має бути та спільність, як можна її побудувати, чи має вона які відміни, які границі і які?» [4, с. 337].

Крім того, «і в людській праці, і в людським уживанні є певні межі, де кінчиться спільність і починається те, що каже «я сам»!.. Значить, так далеко, до предметів безпосереднього людського вжитку комунізм не може сягати» [4, с. 337].

І. Франко звертає увагу ще на одну нездійсненну річ у поглядах комуністів: «Певна річ, у нашій суспільній праці багато спільного, багато такого, де один користується здобутками праці другого або многих інших. Але чи все тут спільне? Очевидно, що ні. Спільна хіба основна, а кожний робить на тій основі по-своєму. Що з того, що мої діди й прадіди сотками літ управляли й орали оте поле і воно, таке як я маю його під руками, є властиво здобутком їх праці? Але нехай я один рік не приложу до нього своєї питомої праці і свого кошту (зерна, навозу або хоч би пильнувалися), чи буду мати з нього який пожиток?» [4, с. 337].

Таким чином, «до всього спільного, суспільного чоловік мусить іще доложити щось *своєго, власного*, окремого і аж тоді може мати з того якийсь пожиток» [4, с. 337].

І ще одна обставина: «Є такі роди праці, де те власне та окреме у кожного чоловіка однакове або майже однакове... Такі роди праці переважають на полі науки, штуки, навіть у техніці винахідники найчастіше мають вроджений талант, якого не мають мільйони інших людей. Така праця, хоч вона дає невичерпні скарби цілій людськості і не раз збагачує цілі краї й народи, не дасться упорядкувати комуністично, бо тут праці, думок, здібності одиниці людської не заступить ніяка інша одиниця» [4, с. 338]. Тобто, оскільки люди мають різні природні розумові і фізичні можливості, різну професійну підготовку, різні потреби, тому їхній продукт праці буде не однаковий. Тоді постає логічно питання, а як його усупільнити за принципом справедливості?

Насамкінець, зазначає І. Франко, як усупільнити працю «між різними народами та ступенями цивілізації? Чи й між ними буде спільність, чи ні? А коли не буде, то чи не почнеться між комуністичними суспільностями та сама боротьба та тяганина, що йде тепер без комунізму?» [4, с. 338].

Отже, І. Франко науково обгрунтував, що комуністичні ідеї практично неможливо зреалізувати з таких причин:

- суспільну власність не можна справедливо сформувати, оскільки важко знайти межу між суспільним і моїм;
- як усупільнити працю дідів і прадідів з нинішньою?;
- як узгодити результати праці видатних учених, конструкторів, інженерів з некваліфікованою працею?;
- чи можливо запровадити комунізм в усіх країнах і як усупільнити працю різних народів, націй?

Вчені продовжували пошук побудови такого суспільства, яке би, з одного боку, ліквідувало велику прірву між багатими і бідними, а з іншого – забезпечувало розвиток, поступ його. К. Маркс «старався показати, як теперішня нерівність маєткова між людьми плине головню з визискування праці робітників через фабрикантів; як у тім визиску лежить джерело всіх громадських нещастя та хороб, усеї нужди, зопсуття, темноти та кривди. Він силкувався нарешті доказати, що розвій те-

перішнього порядку, чи би ми сього хотіли чи ні, йде конечно до соціалізму. Багаті по його думці, не тільки висисають соки з робочого люду, але також помалу пожирають одні одних, більші пожирають менших, так, як звірі в лісі... На однім кінці чимраз більші маєтки, згромаджені в немногих руках; на другім кінці чимраз менша горстка багатіїв. Якийсь час вони будуть панувати, поки маси робучого народу будуть темні і покірні. Але коли в тих масах зародиться почуття своєї кривди, своєї класової єдності і своєї сили, тоді виб'є остатня година капіталістів. Ті, що досі інших позбавляли власності, будуть тепер самі позбавлені власності: величезні багатства, здобуті працею мільонів бідних робітників, стануться збірною власністю мільонів, спільним добром усього робучого люду» [4, с. 340]. Але К. Маркс не знав, як побудувати такий державний устрій, «у якому буде спільна праця без визиску і спільне вживання плодів праці без нічиєї кривди» [4, с. 340]. Його думки розвивали Лассаль і Енгельс. На їхню думку, «освідомлені і зорганізовані робітники повинні при допомозі загального голосування здобути перевагу в державних радах і ухвалювати там закони, які б теперішню державу, основану на пануванні одних і неволі других, на визиску і дармоїдстві, помалу або й відразу перемінили на народну державу...» [4, с. 340]. І ця держава буде опікуватися людиною від коліски до гробової дошки.

І. Франко також обґрунтовує, що такий підхід до будівництва держави не дасть позитивних результатів. «Поперед усього та всеможна сила держави налягла би страшенним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути, занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, не лише позиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростали б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава сталась би величезною народ-

ною тюрмою» [4, с. 341]. Зрештою, такою державою і став у майбутньому Радянський Союз. Можемо лише потішитися пророчим даром І. Франка, який мав серйозну наукову основу.

«І стара біда – нерівність, – підсумовує І. Франко, – вигнана дверима, вернула би вікном: не було би визиску робітників через капіталістів, але була би всевладність керманічів – усе одно, чи родовитих, чи вибираних – над мільонами членів народної держави» [4, с. 342]. Згадаймо Сталіна, Хрущова, Брежнєва...

«Ні, соціал-демократична «народна держава», коли б навіть було можливим збудувати її, не витворила би раю на землі, а була би в найліпшій разі великою завадою для дійсного поступу» [4, с. 342]. Зрештою, так і сталося. Україна в складі СРСР відстала у своєму розвитку на 100 років від розвинених країн Європи. А за 25 років незалежності Україна знову відстала, наприклад, від своєї сусідки – Польщі, бо провідна верства не зуміла знайти правильної дороги для поступу держави, захопилася самозбагаченням за допомогою корупційних схем, привела країну до повного зубожіння – економічного і духовного. Росія всіяко сприяла олігархам у деградації держави, а потім, розклавши усі силові структури, без бою анексувала Крим, забрала частину Луганської і Донецької областей, а нині гібридною війною знекровлює нашу країну, вбиває цвіт української нації і тим самим блокує вступ до Євросоюзу і НАТО. Йї у цьому активно сприяли (свідомо чи не свідомо) керівники держави.

Для нинішніх олігархів актуальними є слова І. Франка про те, що «само багатство... не може дати чоловікові повного щастя. Наскільки чоловік може бути щасливим у житті, він може се тільки у співжитті з іншими людьми, в родині, громаді, нації. Скріплення, уточнення того почуття любові до інших людей, до родини, до громади, до свого народу – отсе основна підвалина всякого поступу; без неї все інше буде лише мертве тіло без живої душі в ньому» [4, с. 345].

Таким чином, І. Франко, як і сотні кращих умів світу, аналізуючи і критично

сприймаючи різні політичні погляди вчених, намагався знайти оптимальний шлях виходу свого народу з неволі і забезпечення поступу держави. «Доки не подамо народові надії на соціальну реформу, тобто на поліпшення його матеріального існування, він не стане всім гуртом до виборення своєї і нашої політичної незалежності. Треба забезпечити його перед усім хлібом і всіма плодами його праці, а тоді жодна сила, жодна навала не запреже наш народ в ярмо неволі, не позбавить незалежності. Іншого способу нема» [4, с. 55].

І. Франко давав багато слушних й актуальних нині порад щодо поступу освіти. Без доброї освіти поступ держави неможливий. Добра освіта – це і добре підготовлений вчитель середньої школи чи викладач вищої школи, і відповідна навчально-матеріальна база закладу освіти, і громадська опіка над нею. З цього приводу І. Франко писав: «Доброго учителя треба також поставити в такі умови, щоби він міг щось добре зробити... Як його буде десять різних властей і не властей надзорувати... то хоча би він був найспосібніший і найщиріший, то до ладу не дійде і буде мусив плюнути на таку роботу» [3, с. 113]. Нині пророчі слова І. Франка стверджуються на всі сто відсотків. Тисячі висококваліфікованих учителів покинули свої робочі місця і подалися за кордон як мінімум з двох причин: а) через надмірний контроль: навіть методисти, які мали би надавати учителям методичну допомогу в різних формах (підготовка методичних рекомендацій, проведення конференцій, проведення відкритих навчальних занять, методичне консультування та ін.), здебільшого, його лише контролюють; б) через мізерну заробітну плату. І тут І. Франко мав рацію: «Ну, то не дивно, що на таку благодать ніхто без крайньої нужди не хоче йти, і учитель, як тільки може, покидає своє місце, іде до стражі фінансової або деінде. З того виходить для школи така біда, що замість учителів спосібних, напрактикованих, таких, що люблять науку і дітей, чимраз частіше приходять учителі неспосібні, такі, що вже не мають чого іншого хопитися, ну, і, розуміється, марнують дітям час, а громаді гроші» [3, с. 114].

І сьогодні маємо таку ж картину. Важко спонукати здібного випускника школи здобувати професію учителя, зарплата якого нині коливається в межах 2–3 тис. грн (80–120 дол. США). Нині педагогічні університети змушені приймати на навчання найменш результативних (за ЗНО) абітурієнтів. За словами міністра освіти і науки, найвищий прохідний бал на математичну спеціальність у цьому році дорівнює 140, найнижчий – 100,1, а найнижчий прохідний бал для підготовки майбутніх учителів фізики – 100,85. Зрозуміло, що зовнішнє незалежне оцінювання не дає стовідсоткових достовірних результатів. Однак як навчати студентів вищої математики, якщо в них відсутня ґрунтовна загальноосвітня підготовка. Адже 140 балів ЗНО – це оцінка «4» у 12-бальній шкалі оцінювання. Згодом до школи прийдуть недостатньо підготовлені фахівці, що призведе до падіння якості середньої освіти. З іншого боку, як мотивувати добре навчання студентів вищих педагогічних навчальних закладів, які замість того, щоб слухати лекції, готуватися до семінарів і практичних занять, намагаються віднайти хоч би яку-небудь роботу, щоб хоча б прохарчуватися. Звісно, що якість підготовки такого учителя буде вкрай низькою. Нині важко спонукати вчителя високої кваліфікації піти на пенсію, оскільки вона є такою мізерною (1,5–2 тис. грн), що за неї не проживеш і тижня. Учитель змушений у місті знаходити декілька робіт, а у селі – заводити власне господарство. І в першому, і в другому випадках учитель перевантажений, незадоволений своїм життям, тому продуктивність його педагогічної праці, здебільшого, не відповідає потребам суспільства.

І. Франко концентрував увагу на ще одну дуже важливу деталь, яка є актуальною й сьогодні. Він зазначав: «Не від одного ви почуєте таку річ. Е, в наших давніх школах, ще перед радою шкільною, ліпше вчили! З того часу ще у нас полишалися письменні люди. А в нових школах нібито вчать чогось, а потому дитина виїде і за пару літ усе забуде» [3, с. 114]. Іван Якович шукає причину такого стану і знаходить: «Причина, мені видається така: в найдав-

ніших школах вчили мало, але принаймі знали, чого вчили: читати, писати, рахувати, співати в церкві, та й годі» [3, с. 114]. Дитина не забувала тієї науки, бо постійно у ній вправлялася, йдучи щонеділі й свята до церкви і «мала перед собою книжку церковну» [3, с. 114]. Тут ідеться про максимальне наближення змісту навчання до потреб практичного життя, тобто про компетентнісний підхід у навчанні. А «тепер, – зазначає І. Франко, – в народній однокласовій школі вчать багато всякої всячини: і граматику, і географію, і зоологію, і ботаніку, і астрономію, і історію – речі, о котрих давніше сільські школярі і слихом не слыхали. Наші пани в раді шкільній захотіли, щоби школа народна була якимось маленьким університетом, щоби давала дітям усього потрошки. А що ж із того виходить? А виходить те, що сільський хлопчина кілька літ ходить до школи, не раз о голоді, о холоді, душиться в ній і тратить здоров'я, час і силу, слухає викладів про історію, астрономію, географію і т.і., а, вийшовши зі школи, не тільки зараз забуває всю ту премудрість, але за два-три роки забуває зовсім читати» [3, с. 114–115].

І це про нас, нині суцях. Бо кількість навчальних предметів у школах за останнє століття, як мінімум, подвоїлася. Якщо десятикласники, наприклад, в Англії водночас вивчають лише 10 предметів, з них 6 обов'язкових і 4 – за вибором, то наш десятикласник залежно від профілю – 22–28. Чого тільки йому не пропонують вивчати: «Людину і світ» і «Художню культуру», «Світову літературу» і «Всесвітню історію». Зверніть увагу на перелік обов'язкових предметів десятикласника в англійській школі: англійська мова, релігія, математика, біологія, хімія, фізика. Як бачимо, англійський десятикласник вже не вивчає історії (ні Англії, ні всесвітньої), він вивчив історію Англії, а в її контексті всесвітню, до 10 класу, немає окремого предмета – «Література». Літературу учні читають на уроках англійської мови. Відсутні уроки фізичної культури, однак учні щодня до 1,5 год (на двох великих перервах) грають у різні ігри та ін. Звісно, що ми не можемо не вивчати історії України, бо це націєтворний предмет. Однак за допо-

могою інтеграції споріднених предметів їх можна зменшити в інваріантній частині до 12–14. В Англії дітям за півроку дають програми і підручники для вибору (варіативна частина). А в нас учні не мають, що вибирати, годинами варіативної частини плану керівники шкіл, здебільшого, довантажують предмети інваріативної частини навчального плану.

На превеликий жаль, вивчаючи велику кількість предметів, наші випускники не відзначаються ні великими знаннями, ні достатніми загальнонавчальними вміннями: чимало випускників не знають таблиці множення, а техніка читання відповідає рівню початкової школи. За результатами ЗНО фахівці змушені були різко знизити поріг результатів для зарахування до ВНЗ: 23 зі 100 – з української мови, 9 зі 100 – з математики, 25 зі 100 – з історії України.

Проаналізуємо нинішні інноваційні пропозиції МОН України, що стосуються початкової школи (писати олівцем, під час перевірки вчитель не використовує червоний колір, відмінити перевірку техніки читання, ліквідувати нормативи з фізкультури, спростити навчальні програми, дати більше свободи вчителю у їх структуруванні). Що стосується техніки читання, то, на наше глибоке переконання, відсутність контролю за технікою читання у початкових та інших класах суттєво погіршить якість середньої освіти. Якщо нам не подобається такий критерій, як техніка читання, то запропонуймо інший, кращий, більш ліберальний. Априорі, що без достатньої техніки читання (більше 200 слів за хвилину) учень у середніх класах, а тим більше в старших не зможе засвоювати легко ні математики, ні географії, ні історії, а тим більше літератури. Наведемо такий приклад: щоб прочитати усі програмні художні твори в 10–11 класах з української літератури (5719 с.) і світової (6845 с.) потрібно учневі з високою технікою читання (більше 200 слів за хвилину) витратити щодня 45 хв. протягом усіх навчальних днів. А ще ж потрібно виписати необхідні цитати, визначити тему та ідею твору, його художні особливості тощо. Крім того, учень, наприклад 10 класу, повинен опрацювати 3585

сторінок з усіх підручників. Нині, за нашими дослідженнями, техніка читання більшості восьмикласників складає 50–60 слів за хвилину, а програма вимагає читати зі швидкістю не менш як 110 слів за хвилину. Отже, як засвоювати якісно головний навчальний матеріал з усіх предметів без достатньої техніки читання?

Послухаймо, що з цього приводу пише видатний український педагог В.О. Сухомлинський: «Багаторічні спостереження дають підставу зробити висновок: щоб навчитися виразно, вільно, свідомо читати, щоб, читаючи, учень думав про зміст того, що він читає, а не про те, як правильно прочитати, йому потрібно в початкових класах читати вголос на менше як 200 годин у класі й дома і читати тихо, про себе не менш як дві тисячі годин» [1 с. 410], тобто по 2,5 год щодня, в тому числі в суботу й неділю, протягом всього навчального періоду сукупно на уроках і в домашніх умовах, причому 12 хв уголос. Оскільки на уроках кожний учень не зможе вголос читати більш як 5–15 хв, залежно від кількості учнів у класі, тому потрібно зорієнтувати батьків на читання вдома. Якщо відмінити перевірку техніки читання, то як встановити готовність дитини до навчання в середніх класах? На наш погляд, потрібно зорганізувати більш якісну підготовку вчителя початкових класів. Дітей не потрібно моралізувати, а тим більше карати за те, що в неї техніка читання є нижчою від норми. В таких випадках учитель має вселяти віру в дитини та її батьків, що лише системне і систематичне читання дадуть згодом бажані результати. Крім того, генетично кожна дитина має свою межу у швидкості читання, якої вона може досягти, якщо її ідеально навчатимуть читанню.

Щодо писання слівцем, то вчитель вільний у виборі прийомів, методів, форм і засобів навчання. Але така вимога не має бути обов'язковою. Одні учні пишуть краще ручкою, інші олівцем. Зрештою, олівцем можна писати обмежений час, який у кожної дитини свій. Щодо використання учителя червоного кольору для перевірки зошитів, то можна використовувати, наприклад, зелений.

Уроки фізкультури потрібно перетворити в уроки здоров'я, тому будь-які нормативи з тих чи інших видів спорту на уроках фізкультури є недоречними не лише у початкових класах, й у середніх і старших. Ініціативи МОН з цього приводу можна лише вітати.

Керівництву школи потрібно вирішувати складну проблему: як перетворити уроки фізкультури на уроки здоров'я. Після декількох смертей дітей, які ставалися в деяких школах під час занять на уроках фізкультури, МОН України змінило деякі акценти, що стосуються уроків фізкультури. Зокрема, замість того, щоб домагатися від кожного учня досягати визначених показників у тому чи іншому виді спорту, яким відповідає та чи інша оцінка, ставиться завдання перетворити уроки фізкультури на руховий майданчик для дітей (адаптувати до фізичного стану учнів комплекси вправ, організувати різні види ігор тощо). На нашу думку, основне завдання уроків фізкультури – спонукати учнів до щоденного виконання адаптованих комплексів вправ, ігор на свіжому повітрі. Це чи не найголовніший критерій ефективності уроків фізкультури і роботи вчителя. І ще один важливий показник: чи дитина протягом року жодного разу не хворіла і не пропускала занять через хворобу.

Варто підтримати пропозицію МОН України щодо надання переваги на уроках іноземної мови усному мовленню в першому класі. Але чому лише в першому? Нині в школах України вчать іноземну мову так, ніби всі учні в майбутньому її викладатимуть. На уроках і поза ними мало говоріння, багато граматики. В результаті випускники шкіл не говорять іноземною, і це наша загальна біда. Тому потрібно зміщувати акценти на уроках іноземної мови на говоріння та аудіювання.

Слід вітати й спрощення навчальних програм, усунення непотрібного дублювання навчального матеріалу в різних предметах. Однак у початкових класах має домінувати розвивальний компонент над освітнім. Тобто засобами наявного навчального матеріалу потрібно розвивати спостережливість, увагу, пам'ять, уяву, мислення та

ін., а не намагатися засвоювати з учнями весь навчальний матеріал. Наприклад, поняття периметра прямокутника вводиться не для того, щоб зазубрити його означення, а для того, щоб діти малювали прямокутники (знаходили їх у класі), вимірювали їх довжину і ширину і додавали числа в тих чи інших одиницях довжини.

Нині важливо переорієнтувати методику навчання учнів початкових класів із формального заучування навчального матеріалу на використання його для інтелектуального розвитку дітей. «Не примушувати сидіти якомога більше над книжкою, а виховувати розум, розвивати мозок, навчати бачити світ, розвивати розумові здібності дитини – про це ніколи не можна забувати ні вчителю, ні директору школи» [1, с. 524], – наголошував В. О. Сухомлинський.

На наш погляд, нині МОН України потрібно прислухатися до мудрих порад І. Я. Франка і В. О. Сухомлинського і зосередити увагу батьків, вихователів дошкільних закладів, учителів початкових класів на інтелектуальному розвитку дітей, тобто формуванні такого інтелектуального інструментарію (спостережливість, увага, пам'ять, мислення, читання, письмо), за допомогою якого учні легко засвоюватимуть необхідний навчальний матеріал у тому чи іншому класі, а також у вищій школі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як забезпечити поступ народу, поступ держави? Як домогтися того, щоб цей поступ зміцнював державні устої, її обороноздатність, приносив достаток у родину? Як уберегти свою країну від різних катаклізмів, від криз і воєн? Такі проблеми постають перед провідною верствою в кожній епосі. Якщо провідники держави є високоосвіченими, патріотично налаштованими, високодуховними, то вони докладатимуть усі зусилля, щоб забезпечити поступ своїй державі. Потрібно багато читати і думати, знайомитися з працями відомих вітчизняних (і не лише) вчених, проектувати їх на нинішній час і шукати шляхи для поступу держави і кожного громадянина, враховуючи реальну ситуацію в державі. Нині засоби масової інформації надають багато уваги нинішньому упадку нашої країни,

аналізують причини, шукають винних. Рідше шукають відповідей на сакраментальне питання: що робити? З чого почати виведення країни з олігархічно-корупційного стану? Який шлях обрати, еволюційний чи революційний? Як покаже наш історичний досвід, дві революції не дали бажаних результатів. Після Помаранчевої революції президенту країни забракло волі, можливо, знань чи досвіду, щоб швидко зреформувати всі державні інститути, щось подібне спостерігається і після Революції гідності. Усі чотири президенти починали свою діяльність із намагання змінити Конституцію, причому так, щоб зміцнити свою владу. Хоча потрібно було зміни до Конституції спрямувати на вирішення проблем, які блокують поступ держави. А це – недосконала політична система. Для чого в бідній країні утримувати і Адміністрацію Президента, і Кабінет Міністрів, місцеві ради і державні адміністрації, причому їхні працівники мають мізерні зарплати, тобто їх спонукають до корупційних дій. Як відокремити політику від бізнесу і до Верховної (та місцевих рад) Ради обирати депутатів, які не займатимуться своїм бізнесом і корупцією, а писатимуть і ухвалюватимуть закони, які забезпечуватимуть поступ країни. Очевидно, що цього можна досягти лише прийнявши відповідний Закон України «Про вибори». Чи може це здійснити нинішня олігархічна Верховна Рада. Звісно, що ні, бо тоді жоден олігарх чи бізнесмен до неї не обереться. Отже, у політичну систему країни потрібно вводити нову структуру, наприклад, Всеукраїнську Раду Старійшин (її членами можуть стати українські моральні авторитети, які не претендуватимуть ніколи на участь в інших органах влади), яка й ухвалюватиме ті Закони, що забезпечуватимуть об'єктивний поступ країни («Про референдум в Україні», «Про вибори до Верховної Ради України та місцевих рад», «Про регламент Верховної Ради», «Про народних депутатів України», «Про Президента України та його імпичмент тощо»). Всеукраїнська Рада Старійшин мала б затверджувати результати референдуму, а також призначати суддів Європейського суду, членів Центрального виборчого комітету, організувати рефе-

рендум та ін. До речі, зміни до Конституції України потрібно вносити лише на референдумі.

Крім того, потрібно зменшити удвічі управлінський апарат, ліквідувати управлінські структури, які не працюють на поступ держави, а, здебільшого, є джерелом корупції. Варто більш жорстко ставити питання щодо розвою української мови. Заборонити працювати в усіх управлінських структурах (від сільради до Адміністрації Президента) чиновникам, які не володіють українською мовою (за прикладом прибалтійських країн). Невже українці ще й досі не зрозуміли (навіть в умовах чергового збройного нападу Росії), що російська мова, московський патріархат у руках російських верховодів є атомною зброєю проти України. Причому так було завжди з часу виникнення Московії (з 1147 р.), і так буде вічно. І ця атомна бомба зривається у потрібний момент. Так було в Криму, на Донбасі. Тому, якщо хочемо швидкого поступу, наближення до європейських стандартів і НАТО, приймім Закон України «Про українську мову».

Вихідні позиції цього закону:

- в усіх управлінських структурах не можуть працювати люди, які не володіють досконало українською мовою (усною і писемною), перед прийомом на службу (виборами депутатів усіх рівнів) претенденти обов'язково пишуть диктант, готують проекти відповідних документів та ін. і приймаються на роботу (стають кандидатами у депутати, президенти), якщо складуть цей іспит на «4» і «5»;

- засоби масової інформації ведуть мовлення різними мовами пропорційно до чисельного складу тієї чи іншої національної групи (українською – 77,8%, російською – 10% і т. д.);

- в усіх навчальних закладах навчання ведеться лише українською мовою; учителі (викладачі) перед прийомом на роботу пишуть диктант чи переказ українською мовою;

- в усіх середніх навчальних закладах випускники, крім ЗНО, обов'язково складають державну атестацію з української мови (диктант, переказ, твір);

- для всіх, хто бажає вивчати українську мову, при навчальних закладах відкриваються безплатні курси;

- держава дотує видання художньої літератури, газет і журналів українською мовою.

Деякі поради щодо реформування судової системи.

Принципові положення:

- судді загальної юрисдикції (районні, обласні, всеукраїнські) обираються відповідною Радою юридичних старійшин, яка складається з моральних авторитетів у юридичному колі, що не претендують у майбутньому на жодні посади в правоохоронних структурах; кандидати в судді обов'язково перевіряються на знання української мови, проходять через «Поліграф»;

- якщо суд вищої інстанції скасував три ухвали судді, тоді цей суддя звільняється з роботи без права займати посаду судді до кінця свого життя;

- найвищою судовою інстанцією в Україні є Європейський суд (європейський, бо у ньому можуть працювати українці з діаспори, які мають юридичну освіту, суддівський досвід і склали іспит зі знання Законів України); суддів Європейського суду призначає Всеукраїнська Рада Старійшин;

- Європейський суд виконує функції конституційного суду України, який скасовується;

- спростити структуру судочинства: районний, обласний, Всеукраїнський, Європейський суди;

- потрібно переглянути деякі норми Кримінального кодексу: наприклад, чиновник вкрав декілька сотень мільйонів доларів і одержав 5 років тюрми (за кошти платників податків його ще й утримують цей час), відсидів і залишився забезпеченим він, його діти, онуки, правнуки на довгі роки життя; краще заставити його повернути вкрадені кошти і відправити на важкі роботи, щоб усе життя відробляв ще стільки, скільки вкрав.

Деякі міркування стосовно розвитку економіки. Як показує 25-річний досвід державотворення, приватна власність не панацея. Можна навести сотні прикладів

банкрутства приватних підприємств у нашій країні й успішного функціонування державних підприємств. Тому стратегічні заводи, особливо оборонної галузі, повинні залишатися у власності держави. Перелік стратегічних підприємств, приватизація яких заборонена, має затвердити Всеукраїнська Рада Старійшин. Чому українські олігархи не приватизовують розбиті дороги, дошкільні і середні навчальні заклади, які ледве животіють, народні будинки, і не вкладають туди кошти. Найкраще було забрати висококілвідні підприємства і визискувати усіма способами українців. Як зазначає І. Франко, «все, що виникло з праці багатьох людей і багатьох поколінь, повинно служити загалові, а не окремим одиницям на шкоду для інших» [1, с. 45]. Отже, слід розвивати і приватну, і державну форми власності, нехай конкурують.

По-друге, за допомогою розумної податкової політики потрібно обмежити захланність багатіїв, їхні чисті прибутки і стимулювати вкладання ними коштів у розвиток інфраструктури загального користування (освітні заклади, дороги, заклади культури, спорту та ін.).

По-третє, необхідно прийняти таке законодавство, щоб кошти не вивозились в офшори, не реєструвались там підприємства, а щоб вигідно було усім платити податки. За несплату податків має бути адекватне покарання.

По-четверте, добре фінансувати наукові дослідження і вчених. Важко зрозуміти, чому, наприклад, зарплата суддів Конституційного суду, які місяцями байдикують, складає сотні тисяч гривень, керівника «Нафтогазу» біля мільйона гривень, а відомого вченого 4–5 тисяч грн, учителя чи лікаря 2–3 тис. грн (у США, наприклад, зарплата президента лише на 10% більша від зарплати професора).

Безвідповідально думати, що якщо судді дати велику зарплату, то він перестане брати хабарі. Тоді за аналогією потрібно дати високі зарплати і державним чиновникам, і лікарям, і вчителям та ін. Як показала наша дійсність, високі зарплати у суддів абсолютно не відвернули їх від хабарництва. Потрібно створити таку систему, яка б не

дозволила позивачам давати хабарі, а суддям – їх брати.

По-п'яте, потрібно перевірити усі статки колишніх і нинішніх чиновників і все, що нажите за корупційними схемами, має відійти у власність держави (розміщуймо у цих палацах сирітські будинки, житло для воїнів АТО і переселенців, садочки і школи, лікарні і санаторії та ін.).

Однак не менш важливо реформувати освітню систему в Україні, керуючись такими принципами:

- державо- і націєтворчості (спрямування всієї освіти на розвиток і виховання поваги до історичного минулого України, рідної мови, державних символів, зміцнення обороноздатності і готовності до захисту від ворога своїх земель);
- природовідповідності (кожна дитина в цій системі має здобути адекватну до своїх природних здібностей і потреб освіту, у тому числі й професійну);
- системності (реформування потрібно проводити не окремо в кожній освітній ланці, а системно і взаємопов'язано в усіх її складових);
- регіональності (враховуються особливості регіону, його освітні і культурні традиції).

На нинішньому етапі розвитку освіти потрібно зреалізувати, на наш погляд, такі першочергові заходи:

- у дошкільних закладах та початкових класах змістити акценти з освітньої складової на розвивальну, тобто забезпечити оптимальний фізичний та інтелектуальний розвиток кожної дитини;
- розвантажити навчальні програми від застарілого, не актуального нині матеріалу, генералізувати і структурувати його, тобто визначити ядро знань для реального засвоєння його середньостатистичним учнем;
- зменшити кількість предметів інваріантної частини у навчальних планах загальноосвітніх шкіл до 12–14;
- докорінно зреформувати старший ступінь школи, щоб забезпечити повноцінну профілізацію навчання;
- зменшити кількість профілів з 21 до 7, а саме: українська філологія, фізико-математичний, хіміко-біологічний, історичний,

іноземні мови, військово-спортивний, художньо-естетичний;

- замість технологічного профілю розвивати повноцінний професійний напрям, тобто підготовку кваліфікованих робітників;

- підготувати навчальні програми і підручники з курсів за вибором і створити відповідні умови для вибору учнями визначеної кількості навчальних предметів, 10–30% від обсягу навчального плану, залежно від ступеня навчання та обраного профілю;

- домогтися високої валідності і надійності тестів зовнішнього незалежного оцінювання, заборонити включати до них другорядний матеріал, який спонукає учителів постійно розширювати базу знань, а учнів – покидати системне навчання у школі і займатися репетиторством;

- привести ліцензований обсяг підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до потреб випускників загальноосвітніх шкіл та соціально-економічної сфери країни;

- продумати систему ефективних стимулів для якісного навчання і підготовки висококваліфікованих фахівців у вищій школі (зменшення ліцензованого обсягу набору до ВНЗ, об'єктивне оцінювання під час сесій, складання фахових державних іспитів замість написання диплома та ін.);

- розвивати професійно-технічну освіту, привівши її навчально-матеріальну базу до вимог сучасної економіки.

Можна запропонувати й інші ефективні заходи, як вивести країну із затяжної кризи. Постає питання, як це швидко зреалі-

зувати. Шлях через дочасні вибори Президента чи Верховної Ради буде дуже довгим, країна може втратити незалежність і знову опинитися в обіймах Росії. Тому треба діяти швидко і надійно. Потрібно через референдум вносити пропонувані зміни до Конституції України. Найкраще, якщо б референдум ініціював Президент України (увійшов би в історію як державотворець), що маловірогідно. Тоді за це мали б узятися громадські сили. Чому не політичні? На жаль, політичних партій в Україні немає. Це політичні проекти олігархів. Їх більше сотні, а глузду мало. На наш погляд, потрібно конституційно затвердити не більше трьох партій. Менше буде вождів, корупції; програми відрізнятимуться одна від одної, людям легше буде зорієнтуватися в них і зробити правильний вибір. Крім того, легше буде сформулювати більшість у Верховній Раді і уможливиться повне фінансування партій державою.

Закінчимо наше дослідження словами І. Франка: «Поступ цілої людськості – се величезна і дуже складна машина. Вона порушується силою, на яку складаються тілесні й духові сили всіх людей на світі, ані одному чоловікові, хоч який би він був сильний чи здібний, ані одній якійсь громаді годі запанувати над рухом машини, годі керувати нею» [1, с. 346].

Тому потрібно об'єднувати здорові сили, у країні дуже багато освічених, розумних, патріотично налаштованих фахівців. З їх допомогою країну можна швидко підняти з руїни. І це треба робити сьогодні, завтра вже може бути запізно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Вид-во «Рад. шк.», 1977. – Т. IV. – 639 с.
2. Франко І. Я. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 21. – 500 с.
3. Франко І. Я. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – Кн. 2, т. 46. – 438 с.
4. Франко І. Я. Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 45 : Філософські праці. – 438 с.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. O. Selected works in five volumes / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shk., 1977. – Vol. IV. – 639 p.
2. Franko I. Works in fifty volumes / I. Franko. – K. : Naukova dumka, 1979. – Vol. 21. – 500 p.
3. Franko I. Works in fifty volumes / I. Franko. – K. : Naukova dumka, 1986. – Book 2, vol. 46. – 438 p.
4. Franko I. Works in fifty volumes / I. Franko. – K. : Naukova dumka, 1986. – Vol. 45 : Philosophical works. – 574 p.

Володимир БОНДАР

доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України,
декан факультету педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: методологія, культура, філософія і методологія – самостійні науки, філософія методології, методологічні принципи, алгоритм побудови наукового апарату дослідження, структура наукового апарату як цілісного утворення.

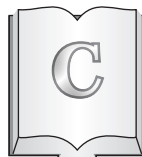
Якщо теоретична компетентність сприймається як один із базових сегментів когнітивної сфери особистості, її професійної компетентності, то поняття методології для вчених-педагогів і не лише – одне з найбільш невизначених, багатозначних і суперечливих за своєю сутністю. Часто те, що становить теорію, відносять до методології, і навпаки, що становить методологію, – до теорії.

У цій статті зроблена спроба «примирити» теорію з методологією і тим самим певною мірою підняти рівень методологічної культури молодих науковців.

УДК 001.8:378

**ПРОБЛЕМИ
ТЕОРЕТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ
ТА
МЕТОДОЛОГІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ
ДОСЛІДНИКІВ
У ГАЛУЗІ
ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК**

© Бондар В., 2016

учасна педагогіка досліджує культуру як філософську категорію переважно в трьох напрямках:

- як сукупність знань, умінь, навичок і звичок, особистісних якостей, притаманних людині, що акумулює в собі нормативні, духовні та матеріальні надбання суспільства;
- як специфічні способи творчої людської діяльності, спрямованої на одержання й використання результатів фундаментальних та прикладних досліджень;
- як процес творчої самореалізації сутнісних сил особистості з її ціннісними орієнтаціями та готовністю до створення соціокультурних, матеріальних і духовних цінностей. Йдеться про теоретико-прикладні знання, перетворювально-креативну здатність людини та безпосередню участь у створенні матеріальних і духовних цінностей як складових теоретичної й методологічної культури вчених-педагогів.

Методологія як термін асоціюється у самосвідомості багатьох як філософська аб-

стракція або теоретичний феномен щодо існування, розвитку і пізнання природи, суспільства, мислення; ототожнюється із вченнями про систему принципів наукової й освітньо-професійної діяльності, із сутністю й реалізацією наукових підходів. У педагогічних працях поняття методологія часто тлумачиться не зовсім коректно і плутано, як і термін «теоретико-методологічні засади».

За цього не враховується істина про те, що методологія і філософія є окремими, самостійними науками, кожна з яких має свою методологію й філософію. Тому можна говорити про філософію методології як наукової дисципліни так само, як і про історію філософії та філософію історії як науки. Але зараз не про їх спільність, відмінність та взаємозбагачення.

Науково-педагогічна культура – це найбільш загальний рівень і спосіб творчої самореалізації особистості викладача ВНЗ у різних формах і видах наукової й педагогічної діяльності, включаючи й професійне спілкування, спрямованого на примноження науково-педагогічних цінностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання й виховання майбутніх педагогів.

Частиною науково-педагогічної культури працюючого й майбутнього викладача ВНЗ як суб'єкта є його освітньо-професійна компетентність і науково-методологічна культура, основи якої закладаються в магістратурі та аспірантурі. Феномен методологічної культури можна уявити як багаторівневу й інтегральну якість особистості науковця, передумову його ефективної наукової й педагогічної діяльності, як перспективно прогнозований показник науково-професійної компетентності викладача, як мету професійного самозростання та перманентного підвищення самоефективності. Теоретична компетентність і методологічна культура викладача сприймається як культура матеріальна й духовна, культура спілкування і мислення, наукової самоорганізації праці. Методологічна культура є одним із найважливіших і найскладніших компонентів інтегральної, системо-

твірної характеристики професіоналізму науково-педагогічного працівника ВНЗ, його цілісної освітньо-професійної й науково-педагогічної культури. Саме нею методологічною складовою професійно-педагогічної культури визначається рівень оволодіння сучасними методами й технологіями наукового пізнання й перетворення себе й довкілля. Саме в ній проявляються ключові й предметно-фахові компетенції й особистісні здатності до творчого перетворення всіх сфер людського життя, адаптивної готовності до змін, нестандартного мислення в умовах постійної потреби в інноваційній діяльності за тріадною схемою, або формулою самоефективності вченого й ефективності здійсненої пошукової діяльності: мета як міра й норма діяльності, її задум – гіпотеза та результат як отриманий продукт діяльності.

Яким же є алгоритм моделювання й експертизи дисертації з позиції критеріїв оцінювання рівня теоретичної грамотності й методологічної культури її виконавця?

Давайте спочатку звернемося до питання про те, що є відмінного в сутності філософії і методології як окремих наук. Головною функцією філософії як наукової дисципліни є загальнотеоретичний супровід наукової й практичної діяльності людини, а методології наукового пізнання – бути вченням про принципи планування й логіку організації та методи забезпечення наукового дослідження як з позиції загальних, так і спеціальних вимог.

До основоположних методологічних принципів і вимог до організації і здійснення дослідницької діяльності слід віднести наступні принципи:

- **об'єктивності** (урахування факторів, що породжують існування й розвиток досліджуваних явищ, можливість одержати істинне знання, недопущення суб'єктивізму, однобічності й упередженості у відборі й оцінюванні фактів);
- **доказовості й сутнісного аналізу** (через обґрунтованість вихідних положень, засновків, логіки дослідження, його висновків щодо співвідношення зовнішньої

форми і внутрішньої сутності предмета дослідження, проникнення в його внутрішню структуру, розкриття чинників й умов ефективного функціонування основних елементів структури явища та його цілісної структури);

- **принцип генетичності** (розгляд предмета дослідження у єдності з об'єктом на основі аналізу простору й часу їх виникнення, становлення, подальшого розвитку та ефективного функціонування в нових, експериментально підтверджених умовах (соціальних, економічних, педагогічних тощо);

- **принцип концептуальності**, побудованій на гіпотетичній основі дослідження як вимоги забезпечення єдності обґрунтування актуальності теми дослідження, стану функціонування предмета вивчення та аналізу його структури з гіпотетичним передбаченням змін, зниженням або ліквідацією конфліктності між наявним і бажаним у науці і практиці.

Реалізація зазначених та інших, вироблених методологією принципів тісно пов'язана з опорою на науково-теоретичні підходи – продукт багатьох наук, теоретично причетних до педагогіки (теорія систем, кібернетика, акмеологія, синергетика, теорія діяльності, валеологія, гендерна психологія, геронтопсихологія, когнітологія та багато інших наук з їхніми науковими підходами, застосування яких може стати корисним для підготовки кадрів до професійної діяльності).

Педагогіка, як і будь-яка інша наука, потребує змін для мінімізації негативного впливу зовнішнього середовища та умов, які здатні порушити гомеостаз (сталість) певних соціально-педагогічних систем. Тому вона постійно звертається за «допомогою» до наук, причетних до людини, природи чи суспільства.

Базовим серед усіх наукових підходів до інноваційної перебудови предмета дослідження є системний підхід як продукт теоретичного і логічного узагальнення практичного досвіду людей, система вірогідних наукових знань про певну сукупність

об'єктів, що описують, пояснюють і передбачають нові факти і явища відповідної предметної галузі. Залежно від специфіки предмета дослідження кожна галузь науки, яка знаходиться на перетині наук про природу, суспільство чи людину, вибудовує свій підхід, свою систему інваріантних умов, чинників, обставин, факторів, принципів, вимог тощо, щоб досягати більш високих результатів у відповідній науковій галузі діяльності людини (акмеології, андрагогії, педагогії, синергетиці, валеології, гендерній психології, геронтології, філософії, науковій методології, освітології, когнітології та ін.).

Із щойно сказаного випливає питання щодо проблеми вибору з десятків підходів саме тих двох-трьох чи п'яти, без опори на які неможливо вибудувати першооснову авторської інноваційної концепції наукового пошуку з адекватною їй методологією вивчення обраного предмета й заслуговує особливої уваги науковця.

У якій залежності знаходяться такі наукові феномени, як предмет, об'єкт і тема дослідження? Їх вибір і формулювання здійснюється за різною логікою: від окремого до загального або навпаки, залежно від рівнів теоретичної, методологічної й логіко-критичної культури мислення дослідника.

Важче тим розібратися у співвідношенні предмета, об'єкта, теми дослідження, хто думає і мислить переважно індуктивно, на узагальнення, а не на аналіз, структурування явища із застосуванням відповідних знань.

Завжди одиничний елемент, предмет, компонент є частиною цілого. Так ось ціле, що структурується, постає об'єктом вивчення, а його одна із складових – предметом. Компонування в одній думці, у простому реченні загального з окремим є назвою теми дисертації, наукового проекту, а не монографії, написаної на матеріалі дослідження. Щоб складну процедуру визначення об'єкта і предмета дослідження перетворити на просту, слід віднайти у його назві загальне (об'єкт дослідження) і окреме – предмет уваги, явище, яке досліджується.

Що ж є спільним і відмінним у темі, об'єкті, предметі дисертації?

Тема дослідження формулюється на базі обраного предмета дослідження (педагогічного явища, процесу тощо), який викликає особливу увагу дослідника з багатьох причин. До них можна віднести актуальність теми, пов'язану з новими суспільними вимогами, зумовленими науково-технічним, соціально-економічним, культурним розвитком, новими освітніми стандартами, нормативними документами, державними законами, педагогічними працями провідних науковців (вітчизняних, зарубіжних) у різних галузях освіти, виховання, управління тощо.

Предмет дослідження як елемент, частина, компонент цілісного процесу чи певної системи, яка функціонує як об'єкт дослідження, теж вимагає поліпшення (підвищення ефективності та якості результату), знаходяться в одній структурі – назві теми роботи як підмет і присудок з іншими частинами мови у простому реченні.

Співвідношення цілого (об'єкта дослідження) і виділеної в об'єкті його частини (предмета дослідження) становлять тему наукового пошуку – значимості та ролі вдосконаленого предмета для поліпшення функціонування об'єкта, над яким протягом тривалого часу, іноді впродовж багатьох років працюють учені-педагоги, психологи, науковці та ін.

Слід особливо наголосити, що предмет дослідження як частина об'єкта, які знаходять своє цілісне відображення у назві теми дисертації, обмежують обсяг літературних джерел, які має опрацювати дослідник, щоб обґрунтувати актуальність дослідження, стан і рівень розв'язування поставленої теоретичної чи прикладної проблеми, на яку до цього часу не зверталась достатня увага ні теоретиками, ні практиками.

Тема – зрозуміло, а що ж являє собою проблема дослідження? Як тема дисертації перетворюється на наукову проблему, а інколи навпаки, сутність якої криється у співвідношенні предмета та об'єкта дослідження.

Проблема, як і задача – усвідомлення неможливості подолання труднощів і суперечностей, що виникли в даній (що існує) або створеній людиною проблемній ситуації засобами наявного знання і досвіду.

Різні ситуації в природі та суспільстві існують об'єктивно, не залежно від волі й бажання конкретної людини, а коли вона усвідомлює, пізнає певну ситуацію, остання для суб'єкта спостереження й усебічного аналізу перетворюється на проблему. З цього моменту проблема, як і задача, бере початок певної залежності від методології її розв'язання.

Проблемна ситуація як психологічна категорія перетворюється на пізнавально-методологічну й обумовлює лише початкову стадію розумової взаємодії суб'єкта з предметом пізнання – стадію, пов'язану з пізнавальним мотивом і висуненням попередніх гіпотез про спроби розв'язування проблеми.

Саме перевірка гіпотез і є початком перетворення теми дослідження на проблемну ситуацію, яка за певних умов може перетворитися на проблему за можливих альтернативних способів вирішення. Вона породжується неможливістю пояснити нові факти в межах наявних у дослідника уявлень і формулюється у вигляді проблемного питання. Як правило, це питання про причини тих чи інших подій, про чинники, якими й визначається існування певних явищ, процесів, об'єктів.

Можливі й інші способи постановки проблеми – коли вона впливає не з причинно-наслідкових залежностей, а з самого факту існування об'єкта чи з його особливостей.

Перетворення теми на проблему є актом критично-продуктивного мислення з виявлення в ній (проблемі) протилежних позицій при поясненні одних і тих самих об'єктів, явищ, відношень між ними. Це не формально-логічна, а діалектична суперечність у середині предмета, явища чи процесу, що ніби роздвоює їх на протилежності й потребує побудови теорії, здатної усунути виявлені суперечності, розв'язання яких

становить стрижень проблеми, є джерелом розвитку наукової теорії.

Наведемо приклад некоректного ставлення окремих дослідників до розуміння того, яку інформацію таїть у собі науковий апарат проекту (магістерської й кандидатської роботи), з якого слід виходити при розгортанні ланцюга його ключових понять і категорій.

Тема: «Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти)»

Вихідними при корекції об'єкта й предмета дослідження є такі міркування:

Цілісним за структурою є процес фахової підготовки педагогів, який досліджується у різних аспектах, одним з яких у даному випадку обрано формування конкурентоспроможності випускника ВНЗ як гаранта його особистісної й фахової успішності професійної діяльності, здатного до конкуренції в умовах ринкових відносин в освіті.

У процесі дослідження розробляються структура інноваційного процесу фахової підготовки педагога, ефективність якого забезпечується пошуком ряду педагогічних умов, які сприяли б підвищенню рівнів сформованості у студентів-випускників

ознак і властивостей конкурентоспроможного педагога, готового до успішної професійної діяльності.

Предметом дослідження, насправді, виступає процес формування конкурентоспроможного педагога в умовах фахової підготовки, а його метою – пошук таких педагогічних умов, внутрішніх факторів і зовнішніх чинників, за яких рівень особистісно-фахової спроможності конкурувати з іншими успішними педагогами значно підвищується. Віднайдені умови, чинники і фактори ефективності процесу професійної підготовки не входять у структуру цього процесу і знаходяться за її межами, як і принципи організації цього процесу.

У якій же гармонії знаходяться мета, гіпотеза і дослідницькі завдання, якими визначається логіка розгортання наукового пошуку істини і забезпечується цілеспрямованість руху автора до визначеної мети?

Звернемося до цих складових квазіпридуманної дисертації з наступною метою дослідження та його завданнями:

Гіпотезою як науковим припущенням передбачено, що процес формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів на етапі професійної підготовки набуде ефективності за ряду педагогічних умов і далі розкривається три умови щодо ство-

Тема дисертації	Об'єкт	Предмет
Автореферат	Формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки у ВНЗ	Педагогічні умови формування конкурентоспроможності у процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах
Коректовані об'єкт і предмет дослідження після аналізу	Процес особистісно-фахової підготовки педагогів в умовах ВНЗ	Формування конкурентоспроможного педагога в умовах його фахової підготовки у ВНЗ

Мета дослідження	Завдання дослідження
Теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки у ВНЗ.	Визначення стану розробленості проблеми конкурентоспроможності педагогів у процесі професійної підготовки. Розкриття сутності й структури досліджуваного феномена та особливостей його формування в умовах сучасного ВНЗ. Вивчення стану сформованості конкурентоспроможності студентів-педагогів за розробленими критеріями і рівнями. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування конкурентоспроможності студентів-педагогів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки у ВНЗ.
Гіпотеза дослідження	

рення акмеологічного середовища (з поясненням його функцій); установлення діалогової взаємодії як основи співтворчості учасників педагогічного процесу з метою формування професійно значущих якостей педагогів як конкурентоспроможних фахівців; залучення студентів до різноманітних видів діяльності в умовах включення контактного навчання.

Ніби все нормально на перший погляд без критичного аналізу. Чи виступає мета дисертації науковим прогнозом, очікуваним науково-теоретичним чи прикладним до практики результатом? Ні, не стала передбаченням очікуваного наукового результату, а тому про ступінь (міру) досягнення мети сказати, визначити, виміряти не можливо. У структурі мети виконаної роботи результат не передбачений, у ній міститься зміст двох дослідницьких завдань: четвертого (теоретично обґрунтувати ще до формувального експерименту педагогічні умови) і п'ятого (експериментально перевірити ефективність гіпотетич-

но презентованих умов ефективності). Так можна було б у мету дослідження включити й ще пару завдань, хоча б, наприклад, з третього завдання – розробити критерії й показники сформованості досліджуваного феномена. Гіпотеза закінчується «використанням форм і методів контактного навчання» [1, с. 198].

Провідною ідеєю контактного навчання є трансформація навчальної діяльності на професійну з поступовою заміною пізнавальних потреб і мотивів на професійні: мету і завдання, вчинки і дії, засоби і методи, результати та їх оцінювання. За такого підходу до сутності контактного навчання слід шукати і перевіряти ефективність не педагогічних умов формування конкурентоспроможності студента як майбутнього педагога, а вплив спеціальних психолого-педагогічних умов, фактів і чинників на підвищення ефективності процесу професійної підготовки педагога та якості результатів щодо його професійної спроможності конкурувати на ринку освітянської праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта дорослих : енциклопедичний словник / за ред. В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюка. – К. : Основа, 2014. – 496 с.

REFERENCES

1. Adult education : encyclopedic dictionary / (eds.) V. H. Kremen, Yu.V. Kovbasiuk. K. : Osnova, 2014. – 496 p.

УДК 378.1:167/168.001

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Олександра РУБАНЕЦЬ

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут»

© Рубанець О., 2016

Ключові слова: когнітивний складник методологічного оновлення вищої школи, когнітивні пізнавальні здатності, когнітивні пізнавальні процеси, репрезентативізм, репрезентація, саморе-презентація, метод особистісної репрезентації.

У статті поряд із знанневим і нормативним аспектами методології вищої школи розглядається когнітивний аспект. Виокремлення когнітивного аспекту методологічного оновлення вищої школи досліджується в контексті підвищення ефективності пізнавальних процесів та формування особистості фахівця, зокрема її ідентичності. З позицій підвищення методологічної культури досліджуються репрезентація об'єктів у пізнанні, саморе-презентація та метод особистісної репрезентації у проєктах, навчальних і виховних практиках.

У зв'язку з цим формується нове розуміння репрезентативізму, долається абстрактний теоретизм і виявляється однібічність інструменталізму в розумінні методології вищої школи, виявляється її праксеологічність та зв'язок з різними видами освітянського менеджменту.

Постановка проблеми та її актуальність. Складність суспільних трансформацій, які переживає нині українське суспільство, кидає виклик вищій школі України, вимагаючи від неї методологічного оновлення. Для успішного розвитку суспільних інновацій та модернізації необхідне підвищення ефективності пізнавальних процесів і формування якісно нової методологічної культури фахівців, здатних усвідомлювати та здійснювати постановку проблем і знаходити нові шляхи для їх вирішення. Необхідність соціальних інновацій вимагає мислити по-новому у складних ситуаціях. Це актуалізує виокремлення й дослідження когнітивного аспекту методологічного оновлення вищої школи, що дає змогу зосередити увагу на особливостях здійснення складних когнітивних процесів у сучасних умовах.

При формуванні методологічної культури професіонала, необхідних моральних якостей та інших почуттів, без яких неможливо уявити повноцінну професійну постать вчителя, лікаря, держслужбовця, українського науковця та інженера, потрібно запобігати формуванню космополітичної ідентичності. У навчальних та особливо у виховних практиках необхідне форму-

вання моральних та інших почуттів, які невідірвні від когнітивних пізнавальних процесів у реальних умовах професійної діяльності. Це неможливо без впливу на глибинні основи когнітивного, що визначають допредикативну структуру перспективного та пізнавального досвіду. Глибинні основи когнітивного, що визначають когнітивну систему особистості та основу її пізнавальних здатностей, здійснення когнітивних процесів визначає ідентичність. Когнітивний аспект методологічного оновлення вищої школи визначає вибудовування професійної та соціокультурної ідентичності фахівця в реальних методологічних практиках його фахової діяльності.

Метою статті є виокремлення й дослідження когнітивного аспекту методологічного оновлення вищої школи та виявлення особливостей його реалізації в сучасному освітньому середовищі.

Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань, а саме:

- розкриття структури когнітивного складника методологічного оновлення вищої школи, його зв'язку з когнітивними пізнавальними процесами та когнітивно-особистісними основами формування професійної та соціокультурної ідентичності фахівця;

- розкриття значення когнітивного складника в розвитку методологічної культури та різних видах освітянського менеджменту;

- виявлення особливостей сучасного репрезентативізму та його праксеологічності.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Теоретичною передумовою виокремлення та вивчення когнітивного аспекту методологічного оновлення вищої школи є введення у розгляд когнітивного горизонту синергетичної парадигми [11]. Когнітивна парадигма акцентує важливість когнітивного виміру та встановлює його зв'язок із методологією та методологічною свідомістю. Важливими є обґрунтування методологічного статусу когнітивістики та її полідисциплінарності, особливість когнітивної методології побу-

дови світу. «Однак, особливо в дусі вимог часу, а також визначального напрямку розвитку самої когнітивістики, слід змістити акцент розгляду концепції картини світу ближче до соціальної сфери, до картини соціальної реальності» [5, с. 179].

Важливим складником методологічного оновлення вищої школи є становлення нового, методологічного виміру праксеологічності. «Праксеологічність методологічна постає у вигляді методологічних трендів та нового типу методології, в яких реалізація співпадає зі становленням об'єкта як складової певного середовища – насамперед, мережного. Методологічні тренди формують трансформаційний вектор комунікативного та знаннєвого середовища» [8, с. 32]. Розкриття нових вимірів методології виявляє її зв'язок із комунікативними процесами. Методологізування та його зв'язок із комунікативними та організаційними процесами та методологічною свідомістю [9, с. 12] слід розглядати як певний вид праксеологічності. Актуальними є розвиток досліджень про нове, нелінійне мислення та його постнекласичні характеристики (І. Добронравова, Н. Кочубей). У розкритті особистісного вектора методологічного оновлення обґрунтування дитиноцентризму (Л. Губерський) та людинотворчої місії вищої школи у працях В. Андрущенко, В. Бега та ін.

Виклад основного матеріалу. Методологія розглядається зазвичай у знаннєвому та нормативному аспектах, що формує погляд на методологію вищої школи як систему знання насамперед як вчення про метод, обмежуючи тим самим знаннєві та інструментальні можливості методології, виводячи за її рамки постулати, принципи, парадигми та інші сучасні методології. Перехід від теоретичного рівня методології до практичного зазвичай поєднується з нормативним аспектом. Це передбачає розгляд пізнавальних процесів на рівні норм, зводячи при цьому методологічну регуляцію до одного з видів нормативної регуляції. При цьому пізнавальні процеси не пов'язуються з конкретною люди-

ною, дослідником і здійсненням когнітивних пізнавальних процесів у реальному часі. Це призводить до надмірної раціоналізації мислєдїяльностї та прийняттї рїшень і сприяє утвердженню абстрактного теоретизму в розуміннї методологїї та методологїчних практик.

Виокремлення когнітивного аспекту методологїчного оновлення вищї школи дає змогу подолати надмірну раціоналізацію когнітивних практик, з одного боку, та інструменталізацію як самої методологїї, так і дїї окремих методів – з іншого. Виокремлення когнітивного аспекту та встановлення зв'язку методологїчних приписів з когнітивними процесами, які здїйснюються особистістю у реальних умовах, дає змогу наблизити методологїю до конкретних умов навчання, врахування особливостей виховних практик та особливостей сучасного освітнього середовища, зокрема його нелїнійного, соціокультурного, мережевого характеру (Н. Кочубей). Водночас когнітивний аспект методологїчного оновлення вищї школи дає змогу виокремити особливості методологїзування в управлінських, адміністративних, дослідницьких, навчальних, виховних процесах і розвитку різних видів освітянського менеджменту, зокрема стратегїчного, ресурсного, тайм-менеджменту та сприяє поширенню креативних технологїй в освітянській сфері.

Когнітивний аспект методологїчного оновлення є важливим у розглядї когнітивно-особистісних основ мислення, пізнання та прийняттї рїшень. Глибинні основи когнітивного пов'язані з формуванням ідентичності як на особистісному, так і на суспільному рівнях. Межї когнітивної області встановлюють межї ідентифікації системи. Вторинна соціалізація особистості у вищї школі пов'язує з її ідентифікацією, з певною соціокультурною та політичною цїлісністю. Це виявляє зв'язок аксіологїзму з формуванням цінностей і почуттів. «Для ідентифікації з кимсь нам потрібно розмовляти його мовою й розуміти його культуру, а передусім треба мати чутливість, щоб знати, як ми почувалися б на його місці. Не-

обхїдно й мати здатність страждати і радіти разом з іншим, – наважимося сказати, мистецтво любити одне одного» [1, с. 224].

Студенти вищї школи вже пройшли первинну соціалізацію в сімейному вихованнї, в дошкільних і шкільних закладах і навіть отримали теоретичні знання про особливості здїйснення соціалізації, зокрема соціальної адаптації до певного середовища.

Когнітивний аспект методологїчного оновлення вищї школи, формуючи методологїчну культуру постановки проблем і знаходження шляхів їх розв'язання, визначаючи шляхи формування професійної та соціокультурної ідентичності фахівця, розвиває креативність особистості, формує її здатності до когнітивного креативу [7, с. 67]. Це відкриває нові виміри розвитку методологїчної свідомості. На місце абстрактно-теоретичного розвитку методологїчної свідомості як методологїчної свідомості певної науки приходить методологїзування як методологїчна практика, що поєднує в собі креативність у дослідницькій, педагогїчній та виховній сферах. Необхїдність поєднання креативності в дослідницькій, педагогїчній та виховній сферах зумовлена неперервністю когнітивного досвіду ідентичності, що формується. Традиційна відірваність наукових досліджень і дослідницької діяльності вищї школи від системи навчання та виховання та ізолюваність виховних практик від навчального процесу знижують ефективність методологїчних інновацій.

Методологїя нині набуває бїльш теоретичного висвітлення та розкривається як система знання, яка в найпоширенїшому виглядї постає як вчення про методи. Постнекласичне розширення розуміння методологїї як системи знання включає в себе принципи, постулати, парадигми – різноманїтні методологеми, які з позицій основної вимоги постнекласичності – людиновимірності – зумовлюють необхїдність наближення до когнітивних основ мисленевої активності людини. При цьому йдеться не про абстрактне мислення, а про пізнавальні процеси особистості в реальному соціальному та соціокультурному контек-

сті, які поєднують у собі репрезентацію різноманітних об'єктів у вигляді теоретичних схем та ідеалізацій; саморепрезентацію, яка виявляє соціально-заневий і соціально-культурний виміри знання. Саморепрезентація характеризує професійну ідентичність фахівця через її науковий, методологічний та інші суспільно значимі результати. Праксеологічність саморепрезентації виявляє креативну здатність фахівця до застосування знаннєвого науково-дослідницького результату на різних системних рівнях можливої практичної реалізації: від безпосереднього впровадження в педагогічний процес до можливості впровадження у практичні контексти професійної діяльності.

Сьогоднішня орієнтація на абстрактне методологізування гальмує підвищення ефективності наукових розробок вищої школи. Наукові дослідження та їх результати при цьому залишаються у сфері знання. Висока спеціалізація, специфічність і конкретність наукових результатів, здобутих у певній галузі науки, розвитку якої дослідник присвячує своє життя, без розвитку когнітивних механізмів саморепрезентації цих результатів робить дуже важким і довгим шлях до їх суспільного визнання та практичної реалізації. Адже ж глибинні суть і тонкощі найбільшого знання набувають його творці. Саморепрезентація через науковий здобуток на різних рівнях практичної реалізації є необхідним складником сучасної методологічної культури. Без цього складника методологічне оновлення вищої школи позбавлене праксеологічного виміру.

Формування професійної ідентичності невідривне від соціокультурної ідентичності. «Тому окремим цікавим напрямом є дослідження взаємозв'язку когнітивістики з культурою і культурологією. Когнітивні репрезентації, самоідентифікація, самовизначення на різних рівнях: від особистості до нації – усі ці когнітивні конструкти і процеси нерозривно пов'язують культуру і когнітивістику» [5, с. 181].

З нормативним аспектом методології пов'язане формування етосу українсько-

го вченого, українського держслужбовця, українських лікаря, інженера та ін. Корпоративні механізми контролю відтворення нормативного аспекту професійної діяльності, на відміну від західних країн, де вони стали частиною культурної традиції, в Україні ще не сформовано. Їх відсутність відкриває шлях до численних порушень у сфері професійної діяльності, зокрема, з поширенням її різноманітних корупційних проявів. Боротьба суспільства з корупцією рухається по замкненому колу: на зміну запламованих і звільнених приходять нові особистості, які рухаються тими самими схемами.

Формування когнітивного складника методологічного оновлення вищої школи виводить припустимість, неприпустимість певної когнітивної дії – ментальної, прийняття рішень, планування майбутніх дій – на рівень ідентичності професійної та соціокультурної. Когнітивна особливість цього рівня полягає в тому, що ідентичність може діяти і мислити тільки так, якою вона є. Без вирішення цієї проблеми на рівні системи навчання і виховання та освітніх практик, без досягнення повноцінної професійної та соціокультурної ідентичності фахівця ця система методологічного оновлення позбавляється внутрішнього сенсу.

Сучасна інструменталізація методології, яка спирається на розгляд методологій у різних сферах професійної діяльності виключно як інструментів, підкреслює прагматизм праксеологічності. Але за цією прагматикою втрачається головне – когнітивно-особистісний вимір методологічних застосувань. При цьому потрібно враховувати когнітивні особливості української ідентичності. «У цілому, на відміну від багатьох західних культур, що органічно поєднують раціоналістичні засади побудови та життєдіяльності всіх основних сфер суспільства – політики, соціальних відносин, економіки – з наповненням їх суспільно значущими емоційними смислами, українська культура має більш варіативний «народний» характер. Загальноукраїнські цінності як світ суб'єктивного самовизначен-

ня людини є складною комбінацією етнічно традиційних настанов, вірувань, звичаїв, традицій, обрядів тощо; привнесених останнім часом із країн Заходу й тих, що є спадком радянської доби існування українського народу. Вони мають і загальноментальний модус, і стратифікаційну визначеність...» [10, с. 269–270].

За цих умов когнітивний вимір методологічного оновлення вищої школи, що визначає професійну та соціокультурну ідентичність фахівця, набуває вирішального значення. Він виявляє притаманну ментальним процесам, що характеризують постановку проблем та знаходження нестандартних рішень у реальних практичних контекстах, виявляє спрямованість на реальне майбутнє. Майбутнє наближається, формується внаслідок певних когнітивних дій і рішень. Ми фактично його самі створюємо.

У цьому контексті розвиток когнітивного виміру методологічного оновлення вищої школи створює методологічне підґрунтя для підвищення ефективності всіх сфер суспільного життя.

Висновки. У когнітивно-особистісному вимірі це характеризує динаміку покращення інтелектуального людського капіталу. І головне – це відповідає внутрішньому прагненню людей жити в іншому, кращому суспільстві. Водночас це дає надію на здобуття української молоді, яка отримує вищу освіту, на більш значний, а можливо й вирішальний, вплив на можливість модернізації українського суспільства.

«Поняття когнітивних структур можна визначити так: це ті сталі інтелектуальні утворення, які знаходять своє виявлення у ментальних процесах та роблять можливою подію знання, тобто дозволяють нам мати знання (або внутрішню впевненість у тому, що ми їх маємо)» [6, с. 6]. Визначальність когнітивно-особистісного виміру – формування професійної та соціокультурної ідентичності дає змогу встановити інтегральну єдність методологічної основи вищої школи у різних видах діяльності. Її проявом є методологізація репрезентації

як основного поняття когнітивних наук. Перетворення репрезентації на методологічну процедуру, яка спрямована на об'єкт, на особистість науковця через розкриття його наукового здобутку, виявляє єдність знаннєвого та особистісного рівнів когнітивного. Застосування методу особистісної репрезентації, що поширюється нині в сучасних педагогічних проєктах і практиках, створює методологічну процедуру представлення знання про різні об'єкти при викладанні будь-якої (природничої, гуманітарної, технічної) дисципліни постає у вигляді особистісного прикладу здобування знання в єдності з аксіологічними вимірами його реалізації у сфері професійної та суспільної діяльності. Це надає особистісну орієнтованість репрезентативізму. Репрезентативізм, що раніш поставав в основному у вимірах методологічних конструкцій абстрактної науки та існував як її суто теоретичний вияв; у нових умовах розглянутий в якості когнітивного складника методологічного оновлення вищої школи виявляє тісний зв'язок методологічних напрацювань та інновацій з глибинними когнітивними основами особистості. Реальна єдність когнітивних процесів і методологічних інновацій виявляє конструктивність методологічного оновлення вищої школи. В сучасних умовах методологічне оновлення вищої школи – це складний нелінійний процес розвитку рефлексивності освітянського середовища, формування когнітивних аспектів складності. В цих умовах становлення різних видів освітянського менеджменту – стратегічного, ресурсного, тайм-менеджменту та ін. виступає як неперервне методологічне оновлення, як основа розвитку когнітивних пізнавальних процедур. Замість лінійності інструменталізму методології, який проявляється у постійному застосуванні одних і тих же методологем із повторенням одних і тих самих очікуваних ефектів, приходиться нелінійна складність методологічного оновлення завдяки креативності креативних процесів, створює нові обрії майбутнього, що формується.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гібернау М.** Ідентичність націй : пер. з англ. / М. Гібернау. – К. : Темпора, 2012. – 304 с.
2. **Добронравова И. С.** Синергетика: Становление нелинейного мышления / И. С. Добронравова. – К. : Лыбидь, 1990. – 149 с.
3. **Кочубей Н. В.** Синергетические концепты в нелинейных контекстах. – Саарбрюккен : Palmarium Academic Publishing, 2013. – 268 с.
4. **Кремень В. Г.** Методологічно і науково забезпечувати розвиток інноваційної освіти : доповідь про діяльність НАПН України у 2012 р. та завдання на 2013 р. / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 2. – С. 5–13.
5. **Нестерова М.** Когнітивістика: истоки, вызовы, перспективы : монографія / М. Нестерова. – Сумы : Университетская книга, 2015. – 334 с.
6. **Петрушенко В.** Онтологія знання: поняття та різновиди когнітивних структур / В. Петрушенко // Філософська думка. – 2002. – № 6. – С. 6–18.
7. **Рубанець О. М.** Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень : монографія / О. М. Рубанець. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 420 с.
8. **Рубанець О. М.** Праксеологічність постнекласичної науки / О. М. Рубанець // Вісник Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – 2010. – № 12. – С. 30–36.
9. **Савчин М.** Методологеми психології : монографія / М. Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
10. **Степико М. Т.** Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
11. **Цикин В. А.** Когнітивні горизонти синергетическої парадигми / В. А. Цикин // Наука и образование: современные трансформации. – К. : ПАРАПАН, 2008. – С. 37–59.

REFERENCES

1. **Guibernau M.** The identity of nations / M. Guibernau. – K. : Tempora, 2012. – 304 p.
2. **Dobronravova I. S.** Synergetics: Formation of non-linear thinking / I. S. Dobronravova. – K. : Lybid, 1990. – 149 p.
3. **Kochubey N. V.** Synergetic concepts in non-linear contexts. – Saarbrücken: Palmarium Academic Publishing, 2013. – 268 p.
4. **Kremen V. H.** Methodological and scientific development to provide innovative education: report on the activities of NAPS Ukraine in 2012 and tasks for 2013 / V. H. Kremen // Pedagogy and Psychology. – 2013. – № 2. – P. 5–13.
5. **Nesterova M.** Cognitive science: origins, challenges, prospects : monograph / M. Nesterova. – Sumy : Universytetska knyha, 2015. – 334 p.
6. **Petrushenko C.** Ontology knowledge: concepts and types of cognitive structures // Filosofska dumka. – 2002. – № 6. – P. 6–18.
7. **Rubanets A. M.** Information society: cognitive creativity postnonclassical research : monograph / A. M. Rubanets. – K. : PARAPAN, 2006. – 420 p.
8. **Rubanets A. M.** Praxeologism of post non-classical science / A. M. Rubanets // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny Natzionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. – 2010. – № 12. – P. 30–36.
9. **Savchyn M.** Metodolohemy psychology : monograph / M. Savchyn. – K. : Akademvydav, 2013. – 224 p.
10. **Stepyko M. T.** Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation : monograph / M. T. Stepyko. – K. : NISD, 2011. – 336 p.
11. **Tsykin V. A.** Cognitive horizons synergetic paradigm / V. A. Tsykin // Nauka i obrazovaniie: sovremennyye transformatsii. – K. : PARAPAN, 2008. – P. 37–59.

Тамара КІРИК

кандидат педагогічних наук, доцент
Київського медичного університету
Української асоціації народної медицини

Ключові слова: проблеми розвитку, інновації, парадигма, інформаційні технології, зміна ринку праці, вища освіта – XXI.

Здійснено аналіз новітньої інформації з метою подолання Вітчизною різноманітних воєнних та інших негативних зовнішніх впливів.

Стаття продовжує дослідження відомих дослідників (В. Андрущенко, В. Кременя та ін.) в аспектах вибору парадигми науково-освітнього прогресу в XXI ст. Здійснено порівняння діяльності вищої школи в недавньому минулому і в наш час, указано на неминучість змін ринку праці і висловлено (на прикладі медичної освіти) пропозиції змін вищої освіти для виконання нових завдань.

УДК 101.8+37.013.3+364.446

У ПОШУКАХ НОВИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ ДЛЯ УКРАЇНИ XXI СТОЛІТТЯ

© Кірик Т., 2016

Актуальність цієї праці ми вбачаємо як у важливості теми дослідження, так і у зверненні до найновішої інформації різноманітного характеру, що стосується стану українського суспільства і всієї навчально-виховної сфери в умовах неспокійного загострення проблем внутрішнього характеру і наростання різноманітних воєнних та інших негативних зовнішніх впливів. Якщо у перші роки відновленої незалежності філософи і педагоги діяли в умовах еволюційної поступовості, миру і відносної безпеки для Вітчизни, то тепер, як стверджують наші провідні стратеги, ми всі проходимо важке випробування й точку системної біфуркації, виборюючи право на існування в умовах, коли «воєнна загроза з боку Росії не зникне ніколи» [2]. Під час філософського аналізу перспектив освітньої сфери України в майбутньому слід врахувати також наслідки досягнень інформаційно-комунікаційних технологій, які воєнні фахівці вже давно віднесли до групи потенційної зброї глобального ураження ([8] та ін.). Загалом обсяг сукупних змін різної природи настільки великий, що з об'єктивних причин відбулося помітне зниження стратегічної й прогностичної застосовності філософських та інших праць наших відомих попередників (В. Андрущенко [1], В. Кре-

меня [4] та ін.). Саме це й примушує нас продовжити наукові дослідження на основі критичного аналізу новітніх подій і явищ та сформулювати перспективні пропозиції. Сконцентруємося на тому, що примушує керівників України і загал освітян розшукати нові шляхи розвитку освітньої сфери у XXI ст.

Мета статті – указати нові чинники впливу на систему середньої і вищої освіти України й проаналізувати попередні варіанти освітніх парадигм з метою визначення їх модернізації чи й заміни в умовах уже розпочатих у нас кроків з остаточної відмови від решток радянських підходів і стратегем.

Результати дослідження. Нагадаємо, що термін «парадигма» є порівняно новим для філософії освіти і психолого-педагогічних наук в Україні. Він узагалі не використовувався у чотири томній радянській «Педагогічній енциклопедії», створеній у середині 1960-х років в умовах часткової ідеологічної відлиги. Цю енциклопедію є підстави вважати значним науковим досягненням в усій галузі освіти, незважаючи на недостатню увагу її авторів до вищої школи (виняток – вища педагогічна освіта).

У принципі, термін має філософсько-світоглядне походження, адже прийшов до нас з Античної Греції, де використовувався (з пошаною до Деміурга) для позначення фундаментального взірця. У межах радянської філософії він набув помітного значення у межах філософського аналізу історії наук і технологій. У результаті були прийняті прості й зрозумілі погляди американського філософа Т. Куна (1922–1996) на сальтаційність наукового прогресу [5]. Він переконував, що період спокійного розвитку на основі парадигми-1 (механістичної чи іншої) збурюється значними відкриттями й за короткий час через «наукову революцію» входить у домінування нової парадигми-2 й повільну еволюцію з малопомітними науковими результатами. Менш відомі набагато точні дослідження угорця І. Лакатоса (1922–1974), екс-аспіранта МДУ ім. М. Ломоносова, який вже у Кембріджі навів багато прикладів того, що чимало революцій формують лише проект чи ідеї но-

вої парадигми. У цьому разі подальша еволюція може мати значні й безперервні наукові результати [6].

Поза філософією тривалий час слово «парадигма» постійно використовували переважно науковці-філологи, що засвідчують автори великого словника іншомовних слів, визначаючи поняття як «систему форм словозміювання одного й того самого слова чи групи слів» [9, с. 499]. В аналогічному словнику 2005 року видання значення терміна зазнало принципового розширення, що можна пояснити впливом розвитку світових наук наприкінці ХХ століття: «Парадигма – 1) Система форм одного слова (напр. парадигма відмінювання дієслова); таблиця таких форм. 2) Система уявлень, характерна для визначення *етапу* розвитку науки, культури, суспільного життя» [10, с. 499].

Зауважимо, що один із засновників сучасної Національної академії педагогічних наук України М. Д. Ярмаченко в редакційній ним академічній педагогічній енциклопедії ще у 2001 р. році дав повне і цілковито сучасне визначення цього поняття: «ПАРАДИГМА (від грец. *paradeigma* – приклад, зразок) – 1) строго наукова теорія, втілена в системі понять, які виражають істотні риси дійсності; 2) висхідна концептуальна схема, модель постановки проблем та їх розв'язання, а також методів дослідження, що панують упродовж певного історичного періоду в науковому співтоваристві; 3) в мовознавстві – система форм одного слова, що відображає його видозміни за властивими йому граматичними категоріями; зразок типу відміни чи відмінювання. Поняття «парадигма» вживається також у словотворенні, лексикології та синтаксисі» [11, с. 499].

Саме цим визначенням ми керуватимемося у подальшому як удалим синонімом багатьох важливих понять – *система висхідних принципів, загальний взірець, фундаментальна прикладна теорія, загальноприйнятий стиль мислення* тощо.

Коротко вкажемо, що після відновлення незалежності України звільнені від пресу радянських ідеологічних наукових та інших нормативів філософії і педагогіки здій-

снили значні наукові пошуки нових принципів реформування старої і побудови нової національної системи навчання і підготовки фахівців не тільки для військово-оборонного комплексу, а й для всього суспільства. Не деталізуючи всю цю широку тему, обмежимося короткою констатацією того, що в одному тільки провідному нашому освітньому часописі «Вища освіта України» за порівняно недовгий час його існування в назвах статей різних авторів фігурували понад десять пропозицій використання в стратегії модернізації освіти і науки в Україні нових парадигм – інноваційної (В. Мазур, 2008; Н. Птун, 2011), синергетичної (В. Лутай, 2003; В. Коваленко, 2009), саморегуляційної (В. Бех, Ю. Бех, 2008), антропологічної (Л. Кондрацька, 2009), «третьої» (Н. Дем'яненко, 2001), філософсько-методологічної (В. Лутай, 2001), філософсько-синергетичної (В. Лутай, 2005), екологічної (В. Акоюн, 2010),

історіософської (В. Мудрак, 2002), гуманістичної (Л. Зязюн, 2002; Г. Кузнецов, О. Долгов, 2004), діяльнісної (Г. Козлакова, 2003), літературної (К. Довбня, 2006), духовної (Т. Кучера, 2007; З. Донець, 2008), професійно-орієнтованої (Н. Салтан, 2009) та інших, об'єднаних прикметником «нові» чи «світоглядні».

Досить швидко, усього за одне останнє десятиріччя ХХ ст., в Україні в освітній галузі сталися значні зміни, позитивні та негативні риси яких узагальнені в працях провідних науковців (приклад – стаття М.І. Михальченка у часописі «Вища освіта України» [7]). Та нове сторіччя наша система освіти зустріла у стані перманентних змін, безперервного вирішення усе нових і нових проблем і негараздів, кількісного розширення, урізноманітнення, руху до все ефективнішого використання нових інформаційно-комунікаційних технологій та ін. Життя примушувало поєднувати зако-

Стара парадигма вищої освіти	Нова парадигма вищої освіти
Природний спосіб навчання молоді переважно через отримання інформації і настанов від старших осіб (учителів і викладачів)	Втрата монополії старших на трансляцію інформації для молоді, яка тепер практично безперервно використовує «гаджети» або міні-ПК з постійним перебуванням «у мережі»
Висока або й дуже висока ціна інформації	Майже повна безкоштовність і значна доступність е-інформації
Брак особливо нових і важливих книг і посібників. Важливість тривалого перебування студента в бібліотеці	Усе більша концентрація новітньої інформації у е-джерелах і втрата потреби накопичувати багато книг
Лекція – монолог викладача і головний засіб трансляції нового до студентів з вимогою фіксувати все у конспектах	Лекція стала джерелом повідомлень про те, що знає викладач і як необхідно готуватися до екзаменаційного спілкування
Труднощі й значні витрати часу на пошук новітньої рукописної чи друкованої інформації та її трансформацію	Легкість та все більша швидкість пошуку і трансформації ультра-нових даних і повідомлень
Класичні форми організації всього навчального процесу і контролю роботи студентів	В умовах безперервного доступу студентів до Інтернету і соціальних мереж працівники ВНЗ змушені ставати винахідниками та інноваторами
Масове викладання на основі державних стандартів змісту	Спроби індивідуалізувати навчання і пристосувати весь процес до інтересів і можливостей студента
Повільність змін ринку праці й висока доцільність збереження конспектів і придбаних під час навчання підручників у процесі фахової діяльності, яку колективи ВНЗ передбачають достатньо повно і точно, а тому правильно готують молодь	Зростання темпу накопичення знань і створення нових технологій, що робить ринок праці надмірно змінним і навіть непередбачуваним. ВНЗ мають формувати у молоді вміння самонавчання
Можливість не тільки державного планування вищої школи і використання підготовлених кадрів, а й індивідуального передбачення життєвого шляху	Невизначеність майбутнього, відсутність точного державного чи індивідуального освітнього планування на значний проміжок часу
Соціумізація через природне спілкування	Соціумізація через е-спілкування, надмірна, неприродна і майже безперервна е-комунікація
Традиційність життєвих небезпек і можливість для старшого покоління хоч якось убезпечити молодь від них	Поява неприродних засобів електронного та інших впливів на молодь деструктивного і небезпечного характеру (консцієнтальні атаки)

нодавчі засоби і можливості Міністерства освіти і науки із зусиллями колективів вищих навчальних закладів.

За ці роки сталися значні – зазвичай їх характеризують прикметником «парадигмальні» – зміни в діяльності всіх секторів нашої вищої школи. Здійснимо зіставлення принципових рис старого і нового у вигляді лівої і правої колонок таблиці (с. 32).

Разом із розвитком інформаційно-комп'ютерної революції поширювалися твердження про швидку відмову від традиційної вищої школи й перехід на е-дистанційне навчання без обмежень на час доби і місце розташування викладачів і студентів. Особливо популярними подібні теорії стали після організації усе більшою кількістю провідних університетів світу безкоштовних і практично загальнодоступних лекційних курсів, які читають їх найкращі професори і доценти – (Massive open online course – MOOC). Найбільш екзальтовані прихильники подібних масових навчальних курсів переконують усіх у тому, що саме цей шлях є перспективним, а тому вся світова вища освіта рухатиметься до масового навчання всієї планети виключно через інтернетне спілкування.

На наш погляд, це принципово хибне твердження, що не узгоджується з когнітивними та іншими особливостями кожної людини. Якщо на планеті й справді залишаться усього кілька провідних університетів з десятками мільйонів студентів у кожному, то зникне можливість забезпечити зворотний зв'язок «студент – професор». Вона утруднена навіть у сучасних віртуальних університетах, де студентів тисячі чи сотні, а головна функція викладацького колективу полягає саме в організації і забезпеченні контролю роботи студентів та їх фактичних досягнень.

У процесі традиційного навчання молодь і старші несвідомо використовують усі природно-генетичні програми контактів між людьми, майже безперервний обмін невербальними сигналами, постійну взаємодію студентів з друзями і колегами, заповнення зразків мислення і дій всіх учасників навчального процесу. Увага молоді до значно старших наставників та довіра до їх-

ніх компетентностей є генетично успадкованим явищем (хоч дуже серйозні педагогічно-дидактичні помилки викладачів усе ж можуть її зруйнувати).

У результаті найкращими на планеті стали ті університети, що добре використовують ідею поєднання навчального процесу з усе складнішими конкретними фаховими завданнями, які студенти здійснюють самостійно, хоч і з контролем та допомогою старших.

Уся система медичної освіти України чи будь-якої іншої сучасної держави побудована саме таким чином. Успішним є той ВНЗ, де студенти не тільки отримують набір конкретних знань, а через спілкування зі старшими на лекціях та інших заняттях формують міцні навички фахової діяльності – вміння виявити та усвідомити проблему, формулювати завдання, використати доступні джерела інформації для достатньо швидкого віднаходження потрібних даних, здійснити аналіз можливих варіантів рішення, провести їх моніторинг й обрати найкращий з них.

Прогрес людства відбувався через цю форму взаємодії викладачів і молоді, коли навколо професорів-лідерів виникала наукова школа з осіб різного віку, де інтелектуальні можливості поєднувалися і посилювалися через обміни і співпрацю.

Електронні масові курси мають свої безсумнівні переваги в одночасному наданні інформації необмеженій за кількістю учасників аудиторії, але через свої принципові когнітивні недоліки ніколи не стануть надійним засобом підготовки не тільки Нобелівських лауреатів, а й молодих професорів.

Отже, в Україні XXI століття вища школа не зникне навіть у тому випадку, коли вся молодь блискуче володітиме англійською чи іншою іноземною мовою, на якій матиме можливість знайомитися з відкритими навчальними курсами зарубіжних університетів. Потреба у спілкуванні, у реальних контактах з професорами і колегами завжди буде імпульсом до вступу в університет чи інший ВНЗ. Віртуальні навчальні курси стануть лише доповненням до традиційного навчання, яке повинні вес-

ти добре обізнані викладачі, що постійно підвищують свої професійні можливості усіма способами, включаючи й Інтернет.

Не можна заперечити той очевидний факт, що прогрес в інформаційно-комунікаційних засобах не зупиниться на сучасній стадії, а рухатиметься до подальшого зменшення ціни одиниці інформації, переведення в е-форму всіх знанневих і мистецьких здобутків людей за всі часи зростання та існування цивілізацій, забезпечення безперервного і вільного доступу до цього багатства кожної людини на планеті. Натепер провідні світові «гравці» у цьому питанні змагаються між собою за лідерство у створенні інноваційних технічних засобів прилучення до Інтернету і соціальних мереж тим кільком мільярдам людей, що ніколи не бачили навіть телефонів, перебуваючи на ранніх стадіях аграрних суспільств.

Немає сумнівів у тому, що наші студенти матимуть ще досконаліші засоби для спілкування, обмінів і пошуків даних з будь-якої теми чи питання. Викладач не може відставати від них у спроможності використовувати нові інформаційні засоби. Утім, це необхідно і для збереження свого реноме серед студентів, і для підвищення результативності власних наукових досліджень.

Окрім цієї очевидної і складної проблеми перед викладачами і керівниками вищої школи України стоїть непросте завдання вибору *стратегічного вектора модернізації освіти*. Ми маємо на увазі необхідність правильної реакції ВНЗ і наукових установ на початок зміни засад індустріального виробництва на інші, що матимуть нову природу і спиратимуться на досягнення біології та інших подібних наук. Зміниться енергетика й стане майже цілковито «сонячною», інструменти всіх видів модернізуватимуться мало не фантастичним чином на основі адитивних і ще новіших технологій.

Для середніх і вищих шкіл це означає, що через 10-15 років цілком може зникнути абсолютна більшість поширених сучасних професій. Удосконалені роботи замінять людей в усіх випадках, коли йдеться про механічну діяльність (прибирання, перенесення й упорядкування, монтаж

тощо). Автономними і саморухомими роботами стануть усі засоби транспорту, а їх водії приєднаються до пасажирів.

Та цей технологічно-виробничий і транспортний поступ відбуватиметься паралельно з розвитком сфери зайнятості, скерованої на саму людину. Більшу її частину, подібно до процесу вивчення пацієнта та його лікування, не можна передоручити роботам навіть у тому випадку, коли їхні виконавчі органи будуть вкриті м'яким і теплим штучним замінником людської шкіри (у цьому питанні прогрес вже достатньо відчутний).

Ми сподіваємося на те, що медичні професії перебувають поза зоною серйозної небезпеки, а вищі навчальні заклади цього профілю можуть не боятися майбутнього. Безперечно, фахівці-медики отримують набагато досконаліше діагностичне устаткування і навіть роботів-помічників, необхідних під час операцій, але їхні функції не зникнуть, адже доведеться рятувати чималу кількість тих невдах, які помилково спробують займатися самолікуванням у сподіванні використати дуже численні поради і безсоромно-брехливі рекламні матеріали з інтернетних баз даних.

Серед сонму нових суперечностей в освітній галузі, що є особливо цікавим об'єктом дослідження фахівців з філософії освіти, виразно помітні суперечливі тенденції інтеграції та індивідуалізації вищої освіти. Перша є наслідком світової глобалізації та об'єднувальних тенденцій політичного й економічного регіонального характеру (приклад – реалізація Болонського процесу у формі узгодження структури вищої освіти і навіть навчальних планів університетів), а друга є результатом перемоги демократії над тоталітаризмом, поширення впливу світових декларацій про права людини і захист дітей і молоді. Індивідуалізація вищої освіти найбільш яскраво виявляє себе в організації у ВНЗ так званих «індивідуальних стежин навчання», коли студентам пропонують не жорстку сітку дисциплін, а комплекс курсів і різноманітних способів отримання знань, де одна частина є обов'язковою, а інша – варіативною та індивідуальною. В обох тенденціях – ін-

теграції та індивідуалізації – виявляє себе вплив інформаційно-комунікаційної революції, але комп'ютери та Інтернет не мають у цьому випадку домінуючого значення, поступаючись дії потужніших економічних, політичних і соціально-культурних чинників.

Чимало науковців висловлюють побажання організації в Україні «випереджального» варіанта вищої освіти, але у вирі світових суперечностей, загострень цивілізаційних протистоянь і впливів, прискороного розвитку інформаційних технологій і засобів виробництва це виявилось нереальним. У світі ми можемо віднайти кілька випадків застосування подібної евристики у вищій школі, але зазвичай періоди легких для прогнозування еволюційних умов виявляються вражаюче короткими, а тому правильно задумані реформи та інновації стають помилковими через надто різку зміну умов життя у конкретній державі. Недавнім прикладом цього є провал намірів керівників Мексики у межах екологічної парадигми забезпечити масову підготовку фахівців з екодизайну. Наукові обґрунтування і передбачення вони розшукали у США і без сумнів стали їх копіювати в усіх деталях. Однак, незважаючи на значні ресурси державного бюджету і гарну якість навчального процесу, проект «урбокодизайну Мексики» зазнав краху – антропогенне довкілля у цій країні на багато десятиків років відстає від американського, а тому добре підготовлені фахівці виявилися потрібними не у своїй країні, а іншим державам.

Щось подібне відбувається і в нас. В Україні ми вже маємо справу з «надвиробництвом» юристів і менеджерів, яких багато років готують практично всі наші вищі навчальні заклади, які відповідально поставилися до вказівок щодо негайного переходу від радянської (інженерно-технологічної) до гуманістичної парадигми. Останні інновації в діях МОН України скеровані на ліквідацію вже сформованого дисбалансу, зокрема, на державну підтримку більшості природничо-наукових та інженерно-технологічних професій.

З можливого переліку нових для системи вищої освіти України проблем доцільно

вказати на суперечливе явище запозичення від США ставлення до підготовки молодих кадрів як до одного з варіантів надання послуг населенню, яке ми достатньо детально нещодавно розглянули у статті «Етос вищої медичної освіти в епохи стагнації і суспільних змін» [3]. Та ще більшої уваги заслуговує практично загальна тенденція зростання розбіжності між змістом навчання у ВНЗ і вказаною в отриманому дипломі професією та становищем випускника на ринку праці України.

Масова еміграція кваліфікованих фахівців з України на Схід і Захід (інші сторони світу тут не названі тільки тому, що в цих азимутах не щастить відшукати хоч якийсь місце праці) зумовлена спільним впливом одразу багатьох загальновідомих економічних і соціальних чинників. Спокусливо, але неправильно оголосити факт праці переважної більшості випускників наших ВНЗ не за профілем отриманої вищої освіти безпосереднім наслідком спільних помилок вищої освітньої адміністрації в Україні та керівників університетів й інших вищих навчальних закладів.

Насправді все це є логічним і вимушеним наслідком одразу великої кількості катастрофічних явищ в Україні, серед яких на перше місце ми ставимо непереможне бажання «еліти нації» збагачуватися будь-яким способом і без обмежень за рахунок решти громадян. Уже при першому порівнянні нашої «олігархічної парадигми» суспільного розвитку з реаліями Ірландії, Фінляндії, Сінгапуру, Південної Кореї чи Китаю стає очевидним, що досягнення у кількості мільярдерів не можна узгодити з економічним прогресом і підвищенням якості життя всіх громадян держави. Нам слід радіти вже хоча б з того, що політична свідомість нашої чудової молоді й відносно високий середній рівень освіченості населення утримує якість і комфортність життя в Україні на доволі почесному середньому рівні, хоч економічні показники (зокрема – середні заробітки) тимчасово відкинули нас у групу світових аутсайдерів.

Наближаючись до висновків цього дослідження, висловимо переконання у тому, що

у галузі медичної освіти в Україні не було здійснено надмірної кількості непоправних помилок у вигляді, наприклад, тотального запозичення американських взірців організації підготовки молодих фахівців-медиків й охорони здоров'я. Ми не знищили етику і мораль медичної допомоги, не перетворили всю цю сферу на сукупність торгових точок з вимогами оплати кожного слова і кожного поруху дипломованих фахівців. У нас не перемогла тенденція руху до масового застосування якомога «молекулярніших» ліків з просто фантастичною вартістю.

Не зникли і професори та лікарі, які розуміють важливість концентрації всі-

єї медицини на відновленні загального здоров'я конкретної особи, а не на усуненні молекулярних симптомів чи інших ознак якоїсь хвороби при значному чи й повному ігноруванні комплексності різноманітних за природою процесів у кожній людині.

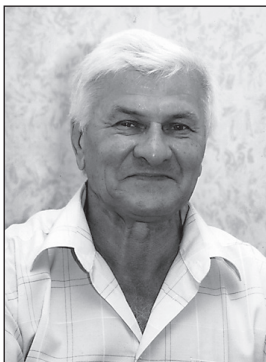
Не можна вважати випадковістю той факт, що у нас доволі успішно взаємодіють і розвиваються як народна медицина, так і доцільно скерована високотехнологічна лікарська практика. Сподіваємося на те, що подальші успіхи медичної галузі України будуть гарантовані продовженням зазначеної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
2. Горбулін В. «2017-й: продовження слідує...» [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Зеркало недели. – 2016. – № 24, 2–9 июля Режим доступа : <http://gazeta.zn.ua/internal/2017-y-prodolzhenie-sleduet-cennostnye-resursy-voyny-i-mira-ukrainskiy-format-.html>
3. Кірик Т. Етос вищої медичної освіти в епохи стагнації і суспільних змін / Т. Кірик // Вища освіта України. – 2016. – № 2. – С. 12–17.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
5. Кун Т. Структура научних революцій : пер. с англ. / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1977. – 291 с.
6. Лакатос І. Доказательства и опровержения : пер. с англ. / И. Лакатос. – М. : Наука, 1967. – 151 с.
7. Михальченко М. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації / М. Михальченко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 14–23.
8. Петерс Р. Постоянный конфликт [Электронный ресурс] / Р. Петерс. – Режим доступа : <https://newsland.com/user/4297840010/content/postoiannyi-konflikt/5344598-17-07-2016>
9. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Укр. рад. енцикл., 1977. – 775 с.
10. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкаралута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
11. Ярмаченко М. Д. Парадигма / М. Д. Ярмаченко // Педагогічний словник. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 355.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. Thinking about Education: Articles, Essays, Interviews / V. P. Andrushchenko. – K. : Znannia Ukrainy, 2004. – 804 p.
2. Gorbulin V. «2017: to be continued ...» [Electronic resource] / V. Gorbulin // Zerkalo Nedeli. – 2016. – № 24, July 2–9. – Access mode : <http://gazeta.zn.ua/internal/2017-y-prodolzhenie-sleduet-cennostnye-resursy-voyny-i-mira-ukrainskiy-format-.html>
3. Kiryk T. The Ethos of Higher Medical Education in the Era of Stagnation and Social Change / T. Kiryk // Higher education of Ukraine. – 2016. – № 2. – P. 12–17.
4. Kremen V. H. Education and Science in Ukraine – Innovative Aspects. Strategy. Realization. Results / V. H. Kremen. – K. : Hramota, 2005. – 448 p.
5. Kuhn T. The Structure of Scientific Revolutions : Trans. from English / T. Kuhn. – M. : Progress, 1977. – 291 p.
6. Lakatos I. Proofs and refutations : Trans. from English / I. Lakatos. – M: Nauka, 1967. – 151 p.
7. Mykhalchenko M. Education and Science: the search for new modernization paradigms / M. Mykhalchenko // Higher education of Ukraine. – 2001. – № 2. – P.14–23.
8. Peters R. Permanent conflict [Electronic resource] / R. Peters. – Access mode : <https://newsland.com/user/4297840010/content/postoiannyi-konflikt/5344598-17-07-2016>
9. The dictionary of foreign words / Ed. O. S. Melnychuk. – K. : Ukr. Sov. Encycl., 1977. – 775 p.
10. The dictionary of foreign words / Compl. : S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. – K. : Naukova dumka, 2000. – 680 p.
11. Yarmachenko M. D. Paradigm / M. D. Yarmachenko / Pedagogical dictionary. – K. : Pedagogichna dumka, 2001. – P. 355.

Вільям КОВАЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри практичної психології
Класичного приватного університету
м. Запоріжжя

Ключові слова: розум, розумові технології, метрологія, одиниці вимірювання, синергетична теорія метровізації, типи знаків, слова, терміни, концепти, денотати, референти, фахова парадигма, фаховізована сутність, типи розуму.

У статті розглянута синергетична теорія метрології розуму та розумових технологій, зміст якої зумовлюють теорії, технології, а також одиниці вимірювання тих наук, які причетні до розуму як синергетичного, міждисциплінарного утворення, як теоретизованого конструкта, створеного автором наукового тексту. Синергетичний взаємозв'язок між науками та їх теоріями зумовлюють чотири основні типи знаків, денотати та референти яких різні, але взаємопов'язані і розглядаються вони у контексті їх (типів знаків) кількісного співвідношення у наукових текстах з обмеженим обсягом, визначаючи тим самим пріоритет типу розуму.

УДК 378.126:37.013.3:165.243:159.953.5/164.2

**СИНЕРГЕТИЧНА
ТЕОРІЯ
МЕТРОВІЗАЦІЇ
РОЗУМУ ТА
РОЗУМОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
У ГАЛУЗІ
ДИДАКТОЛОГІСТИКИ
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

© Коваленко В., 2016

инергетична теорія метровізації розуму та розумових технологій, на відміну від природничо-наукових теорій і технологій окремих наук, які монопарадигмальні по своїй суті, терміном «синергетична» зміщує акцент на міждисциплінарний, поліпарадигмальний зміст розуму та розумових технологій у контексті засобів, способів та прийомів створення одиниць вимірювання розуму як синергетичного утворення і є предметом метрології, а також предметом наших досліджень. Адже метрологія (грец. metron – міра, logos – поняття, вчення) – вчення про міри, у яких досліджуються прийоми та умови встановлення одиниць вимірювання, відтворення останніх у вигляді певних еталонів (взірцевих мір) [1, с. 350].

Ми використовуємо термін «метровізація», перша частина якого визначена М. І. Кондаковим, а друга – «візація» від (франц. – visa, від лат. visus – побачений, переглянутий) – позначка, зроблена службовою особою на документі, що свідчить про його вірогідність або надає йому юридичної сили [2, с. 127]. Тобто теорія метровізації розуму та розумових технологій, яка пропонується в цій статті, створюється на основі тео-

ретично обґрунтованих, перевірених і прийнятих науковою спільнотою, уточнюємо, в окремих науках, одиниць вимірювання. І ці науки та їх одиниці вимірювання причетні до розуму та розумових технологій і становлять концептуальну основу синергетичної теорії розумової метровізації. Іншими словами, оскільки в тих науках, які причетні до розуму та розумових технологій (далі РТ) і в них уже створені певні одиниці вимірювання у вигляді еталонів як взірцевих мір, то вони, образно кажучи, мають юридичну силу розпорядження *наукової спільноти*, яка їх створювала в окремих науках, і приймаються за теоретико-методичну основу метровізації розуму та РТ.

Перелік наук, які причетні до розуму та РТ, зазначений у визначенні поняття розуму таким чином. Розум є потенційна здатність фахівців відображати (психологічна парадигма) як свої думки, роздуми, міркування, так і думки, роздуми інших, які відображені в наукових текстах, використовуючи чотири основні типи знаків: знаки-слова, знаки-терміни, знаки-концепти і математичні знаки, керуючись при цьому положеннями, правилами і законами (ППЗ) тих наук, які причетні до розуму, РТ та фахового розуміння: психологія, логіка, термінологія, концептологія, лінгвістика, математика і фахова наука.

Кожна із зазначених наук виконує певні функції в структурі розуму та РТ. Так, психологія розглядає і визначає розум як *потенційну* здатність учених, спеціалістів відображати як свої думки, роздуми, міркування, так і думки, роздуми інших. А думка, за визначенням М.І. Кондакова, «є результат, продукт процесу мислення у формі суждення або поняття, який відображає загальне в масі одиничних речей, фіксує суттєве, закономірне в різноманітні явища навколишнього середовища» [1, с. 366].

Логіка досліджує *логічні форми мислення*, які (форми мислення) мають універсальний статус, тобто не мають відношення до *змісту* мислення і не залежать від нього, оскільки «форми» відносяться до мислення, а «зміст» мислення (за визначенням поняття «мислення») – до відображених зв'язків та відношень між предметами та явищами різної природи.

Термінологія та концептологія, на відміну від логіки, досліджують логічні форми мислення (предмет логіки), які семантизовані (тобто наповнені) фаховим змістом тієї чи іншої науки.

Лінгвістика досліджує та вивчає лексичні форми мислення, семантизовані предметами та явищами навколишнього середовища, їх властивостями, переміщеннями тощо.

Математика досліджує математичні форми мислення, які створені вченими-математиками протягом історії розвитку математики як науки. Але у контексті засобів її (математики) використання вченими інших наук, останні семантизують математичні форми мислення (цифри, числа, графіки, аксіоми та ін.) результатами власних експериментів, фіксуючи отримані наукові факти, закономірності, закони в наукових текстах тих чи інших наук. Цей факт зафіксований термінами «математична фізика», «математична біологія», математична хімія» та ін. Зазначимо, що математичні форми мислення, як і логічні форми мислення, є універсальними для інших наук і не залежать від особливостей їх предметного змісту.

Учені фахових наук будь-якого змісту семантизують предметну сферу процесу і результатів своїх досліджень, використовуючи *фахову парадигму*, яка визначає *професіональний*, тобто високий рівень, і водночас *статус фаховості* власних наукових знань, які не перетинаються із знаннями інших наук, оскільки останні створюються на основі інших, тобто своїх, власних парадигм.

Таким чином, метрологія розуму та РТ має складну, *поліпарадигмальну* природу і вимагає *принципової* зміни і метрологічної теорії, і технологій, які прийняті в окремих, *монопарадигмальних*, науках.

Мета цієї статті – виявити складові елементи одиниць вимірювання в окремих науках, причетних до розуму, РТ та фахового розуміння, і на їх основі створити власну теоретико-методологічну та методико-технологічну основу метровізації розуму та РТ у галузі дидактики вищої школи.

Загальний принцип вирішення зазначеної мети визначально будується на основі ідей Гегеля та інших щодо розмежування *змісту* мислення і *форм* мислення [3, с. 123–124; 4, с. 37–40]. Чітке теоретико-методологічне розмежування особливостей окремо *змісту* мислення й окремо особливостей *форм* мислення здійснюється нами в *онтологічному* та *гносеологічному* контекстах. Так, *зміст* мислення (в онтологічному контексті) визначається *специфікою* предметів та явищ різної природи, а також *специ-*

фікою зв'язків і відношень між ними (власне предметна сфера мислення). Цей факт (у гносеологічному контексті) зафіксований у психології видами мислення: наочно-дійове (предметне), наочно-образне, словесно-логічне, абстрактне мислення та ін.

Водночас слід зазначити наступне. Оскільки є чотири основні типи знаків, якими фіксуються і мислення як психічний процес, і його результати у вигляді думок, роздумів, міркувань, виникають два *різновиди* онтологічної реальності: *процесуальний* – мислення як психічний процес і його *результати* (думки, роздуми, міркування) як *статичне утворення*, які існують як у свідомості (предмет психології), так і наукових текстах. Завдяки чотирьом типам знаків два різновиди онтологічної реальності трансформуються у *гносеологічну* реальність, що існує в наукових текстах у вигляді психологічних ЗУН та компетенцій щодо мислення, розуму та розуміння. І тут відбувається не завжди усвідомлювана зміна системи координат інтерпретації (далі СКІ) мислення та розуму як явищ (онтологічна категорія), які є об'єктом і предметом психології як науки, і мислення та розуму як гносеологічних категорій, які є предметами інших наук, причетних до розуму та РТ як синергетичних (міждисциплінарних) утворень. До речі, деякі види або способи їх існування розглянуті у праці Е. Дьоллінг: реальне, ідеальне, логічне, математичне, міфологічне, літературно-художнє та релігійне [5, с. 120].

Таким чином, завдяки чотирьом типам знаків, а їх вивчають лінгвістика, логіка, термінологія, концептологія, математика, і саме вони визначають *теоретико-методологічну* основу *форм* мислення, розуму та РТ, їх (форм мислення, розуму, РТ) *методико-технологічну* основу визначають *різні типи знаків*, різні механізми утворення їх денотатів, різні правила оперування знаками, існуючих як у свідомості (мають існувати), так і наукових текстах.

На відміну від цього *теоретико-методологічну* основу *змісту* мислення, розуму та розуміння визначають *фахові парадигми* тих чи інших *окремих наук*, які фаховізнають *зміст мислення, розуму та розуміння* фізика, соціолога, економіста, політика та інших спеціалістів *фаховими* парадигмами. І наявність або відсутність у *змісті* мислення, розуму та розуміння будь-якого спеціаліста *фахової* парадигми є визначальним критерієм оцінки його на предмет професі-

ональності, як, до речі, і наявність парадигм щодо типів знаків та механізмів утворення їх денотатів, оскільки вони синергетично взаємопов'язані.

Хочемо привернути увагу до надзвичайно важливих *методологічних відмінностей* метрології розуму та РТ у порівнянні з метрологічними технологіями, які сформовані у природничо-науковій парадигмі і суть яких (методологічних відмінностей) зводиться до такого.

Метрологія і технологія природничо-наукової парадигми в будь-яких науках створюється на основі матеріалістичної (від матерія) філософії, яка однозначно визначає сутність виявлених наукових фактів, закономірностей і законів як таких, що існують об'єктивно і незалежно від учених, які їх виявляли, досліджували і зафіксували у вигляді фахових ЗУН та компетенцій у наукових текстах.

Метрологія розуму та РТ створюється на основі іншої, ідеалістичної (від ідея, думка) філософії, яка визначає походження сутності явищ іншого класу, тобто ідеальних, у яких наукові факти, закономірності та закони *створюються*, образно кажучи, *вигорами думки*, тобто розумом та РТ *спільноти вчених* (логічні закони, термінологічні, концептуальні, математичні закони), а потім завдяки різним типам знаків об'єктивуються у наукових текстах та свідомості вченими інших наук. При цьому уточнюємо надзвичайно важливий акцент щодо метрології розуму, інтелекту як об'єктивно існуючого явища (онтологічний аспект), дослідження якого розпочав Ч. Спірмен (1927) та ін., і метрології розуму, інтелекту як теоретизованого конструкта, який створює вчений, використовуючи засоби і теорії інших наук і відображає його (свій розум, інтелект) у наукових текстах (гносеологічний аспект).

Усвідомити факт механізмів створення та існування закономірностей і законів іншого походження, окрім *природничо-наукового*, означає оволодіння іншою і методологією, і технологією метрології у галузі вищої фахової освіти. І метрологізація розуму та РТ є таким прикладом.

Методико-технологічні основи метрологізації розуму та РТ як теоретичних конструктів щодо *одиниць вимірювання* зводяться до такого.

У наукових текстах є чотири типи знаків. Три з них, а саме знаки-слова, знаки-тер-

міни і знаки-концепти вивчають різні науки, механізми утворення їх денотатів різні, а зовні зазначені типи знаків абсолютно однакові. Ця проблема вирішується на основі володіння знаннями (як елементами теоретизованих конструктів розуму) щодо денотативних законів [6] та референто-денотативних технологій [8, с. 32–34], керуючись *положенням № 1 та положенням № 2*, які мають статус суджень і номінуються нами як «*терміно-лексична квантифікація*» та «*концепто-термінологічна квантифікація*» (квантифікація від лат. quantum – скільки, фасіо – роблю – зведення якісних характеристик до кількісних [1, с. 242]).

Зміст положення-судження № 1 такий: *«всі знаки у наукових текстах є знаки-слова, але не всі знаки-слова мають статус денотатів знаків-термінів»*. Тобто в наукових текстах є частина знаків-слів, якими вчені позначають не предмети та явища, їх властивості та ін., а результати операцій власного мислення (денотативний закон термінологічної інверсії) [6]. Тим самим виникає кількісне розмежування окремо знаків-слів і окремо знаків-термінів, незважаючи на їх зовнішню однаковість. А одиницями їх підрахунку постають їх різні денотати, референти яких презентують дві різні предметні сфери. Тим самим через співвідношення кількості знаків-слів і знаків-термінів у наукових текстах обмеженого обсягу (наприклад, наукова стаття, юридичний, політичний закони тощо) є показником пріоритету типу розуму автора наукового тексту: лексично-образний чи термінологічний (у принципі).

Хочемо звернути увагу на аналіз змісту положення № 1 як судження (предмет логіки), перша частина якого «всі знаки у наукових текстах є знаки-слова» є судження стверджувального типу. А друга частина судження – «але не всі знаки-слова мають статус денотатів знаків-термінів» має форму заперечення. А це суперечить правилам логіки, тобто порушується логічний критерій істинності, який має відношення до судження як *форми* мислення. З іншого боку, судження має певний зміст, від якого логіка відволікається. Тим самим виникає *логістичне новоутворення*: форма судження наповнюється змістом і виникає інший варіант судження, критерії істинності яких мають різні предметні сфери істин, що не суперечать одна іншій, оскільки будь-яке судження має і форму, і зміст, які підпоряд-

ковуються різним правилам (сенса синергетичного співіснування).

Кількісне співвідношення знаків-концептів і знаків-термінів регламентується положенням № 2: «всі знаки-концепти є знаки-терміни, але не всі знаки-терміни мають статус денотатів знаків-концептів» (концепто-термінологічна квантифікація). Перша частина змісту судження: «всі знаки-концепти є знаки-терміни» зумовлена тим, що денотатом знаків-концептів є родовидова форма (вид) визначення, складовими якого постають логічні терміни: визначуване, визначальне, родова, видові ознаки, фіксуючи формальні критерії даного виду визначення поняття і сім правил побудови визначення даного виду [1, с. 467–468]. Водночас будь-яке визначення з використанням родовидової форми має певний зміст, який вкладається автором, дотримуючись концептуальних стандартів [7]. І тільки цей вид визначення за функцією є таким, що визначає *фахову сутність* визначуваного концепту, оскільки у родовій ознаці визначення зазначається фахова парадигма, яка фаховізує, тобто визначає фаховий зміст видових ознак.

Оскільки денотати знаків-концептів мають дві форми існування: розгорнуту (дефініція) і згорнуту, яка презентує денотат концепту імпліцитно, тобто одним терміном, то першу форму існування денотата концепту в наукових текстах можна досліджувати органами чуття, зіставляючи складові визначення з концептуальними стандартами. А згорнуту форму денотата можна фонетизувати або графовізувати, тобто перевести в чуттєво-образну форму його існування.

Таким чином, основою одиниць вимірювання розуму та розумових технологій постають чотири різні типи знаків, якими презентується у наукових текстах або свідомості фахівців чотири різних, але взаємопов'язаних предметних сфер розуму.

Водночас постає питання, яке сформульовано не професіонально, але досить зрозуміле: ну і що?

Коректна відповідь на це питання з акцентом на РТ є предметом наших майбутніх досліджень. Але принципова відповідь на нього буде визначатись зіставленням двох видів філософій – матеріалістичної та ідеалістичної, які є методологічними основами двох різних парадигм. Матеріалістична (від матерія) філософія є визначальною у контексті природничо-наукової парадигми,

результати реалізації якої (факти, закономірності, закони) скеровані на використання їх у сфері виробництва об'єктивно існуючих речей (наприклад, промислове виробництво). У галузі ВФО вона тривалий час визначалась і продовжує вважатись пріоритетною.

Ідеалістична (від ідея) філософія є визначальною у контексті синергетичної (логістичної) парадигми, результати реалізації якої (факти, закономірності, закони розуму) скеровані на виробництво ідей (зокрема і наукових). До речі, однією з перших вищих шкіл була академія Платона, на вході якої був напис: «Негеометр та не ввійде» [9, с. 61]. А учнем цієї академії був Аристотель – основоположник так званої класичної (формальної) логіки. Академія проіснувала майже сто років, і як парадокс причиною її закриття була теж ідея, але іншого змісту – релігійна. Значно пізніше Гегель зазначав, що державні установи пада-

ли жертвою думки і це змушувало звернути увагу на *владу* (виділено нами. – В. К.) мислення [3, с. 111]. А ми додамо: і *владу* професіонального розуму, інтелекту у сфері ефективності будь-якої діяльності.

Висновки. Розум як синергетичне, міждисциплінарне утворення є теоретизований автором конструкт, складовими якого постають причетні до розуму науки, їх теорії, а також їх одиниці вимірювання, які створені в кожній окремо науці. Вони синергетично взаємопов'язані з розумом та РТ і визначають теоретико-методологічну та методико-технологічну основу їх метровізації. Оскільки їх синергетичний взаємозв'язок зумовлюється наявністю чотирьох основних, але різних, типів знаків, механізми утворення їх денотатів, як і предметні сфери їх референтів, також різні, то їх (типів знаків) кількісне співвідношення визначає квантифікацію типів розуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Кондаков Н. И.** Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – 2-е изд., испр. – М.: Наука, 1976. – 720 с.
2. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1975. – 776 с.
3. **Гегель Г. В. Ф.** Энциклопедия философских наук : в 3 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1975. – Т. 1 : Наука логики. – 452 с.
4. **Петровский А. В.** Основы теоретической психологии : учебное пособие / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 528 с.
5. **Дёллинг Э.** Экзистенциальные высказывания и их анализ в логике и философии / Э. Дёллинг // Исследования по логике научного познания. – М.: Наука, 1990. – С. 115–123.
6. **Коваленко В.** Денотативні закони фахового розуму та розуміння у сфері дидактики вищої школи / В. О. Коваленко // Вища освіта України. – 2015. – № 4. – С. 17–23.
7. **Коваленко В.** Дидактологістика у вищій школі: критерії та стандарти текстологізованого розуму / В. О. Коваленко // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 28–35.
8. **Коваленко В.** Розумові технології у вирішенні глобальних та фахових проблем вищої освіти / В. О. Коваленко // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – С. 30–36.
9. **Лосев А. Ф.** Платон. Жизнеописание / А. Ф. Лосев, А. А. Тахо-Годи. – М.: Детская литература, 1977. – 224 с.

REFERENCES

1. **Kondakov N. I.** Logical Dictionary and Reference Book / N. I. Kondakov. – Second Revised Edition. – Moscow : Nauka, 1976. – 720 p. (Russian).
2. Dictionary of Foreign Words: under the editorship of O.S.Melnichuk – K. – 1975. – 776 p. (Ukrainian).
3. **Hegel.** Encyclopedia of the Philosophical Sciences : 3 Vol. / G. V. F. Hegel. – Moscow : Mysl, 1975. – Vol. 1. – Nauka Logiki. – 452 p. (Russian).
4. **Petrovskii A. V.** Fundamentals of Theoretical Psychology : text edition / A. V. Petrovskii, M. G. Yaroshevskii. – Moscow : INFRA-M, 1998. – 528 p. (Russian).
5. **Diolling E.** Existential Statements and Their Analysis in Logic and Philosophy / E. Diolling // *Research on Logic of Scientific Cognition*. – M.: Nauka, 1990. – P. 115–123. (Russian).
6. **Kovalenko V.** Denotative Laws of Professional Mind and Understanding in the Field of Didactic Logistics within the System of Higher Education / V. O. Kovalenko // *Vyshcha Osvita Ukrainy*. – 2015. – № 4. – P. 17–23. (Ukrainian).
7. **Kovalenko V. O.** Didactic Logistics in the System of Higher Education: Criteria and Standards of Mind Reflected in Scientific Texts / V. O. Kovalenko // *Vyshcha Osvita Ukrainy*. – 2014. – № 2. – P. 28–35. (Ukrainian).
8. **Kovalenko V. O.** Mind Technology in Solving Global and Professional Problems in the System of Higher Education / V. O. Kovalenko // *Vyshcha Osvita Ukrainy*. – 2016. – № 1. – P. 30–36. (Ukrainian).
9. **Losev A.F.** Plato. Life Story / A. F. Losev, A. A. akho-Godi. – Moscow : Detskaia Literatura, 1977. – 224 p. (Russian).

Інна КНИШ

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії Сумського національного
аграрного університету (м. Суми)

Ключові слова: off-line освіта як система, on-line освіта як мережа, нова парадигма освіти, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

У статті показано, що невпровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) призвело сучасну освітню систему до кризи, а сама освіта, як система, стала тим наріжним каменем, який призвів до появи нової вітчизняної парадигми освіти, яка формується на межі off-line освіти як системи та on-line освіти як мережі. При цьому зазначається, що головним фактором має стати наявність у новій парадигмі освіти гуманітарно-етичної складової.

УДК 37.01: 101.14

СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ: OFF-LINE ОСВІТА ЯК СИСТЕМА VS ON-LINE ОСВІТА ЯК МЕРЕЖА

© Книш І., 2016

Постановка проблеми. Сучасному інформаційному суспільству необхідна якісна освіта, яка має відповідати вимогам часу. Людина має вчитися не стільки засвоєнню знань, а саме як, що та яким чином застосувати здобуті та існуючі знання для існування та виживання у складному, постійно змінюваному світі, для того щоб не знищити, а зберегти та примножити природні ресурси Землі, культуру та інші здобутки людства шляхом гуманного та етичного ставлення до навколишнього середовища.

Існуюча до цього часу система освіти, яка заснована на засадах складної субординації, відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» [1] складається з таких ланок: дошкільна освіта; загальна середня освіта; позашкільна освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта; післядипломна освіта; аспірантура; докторантура; самоосвіта. Вона має і свої переваги (загальна та обов'язкова для всіх система освіти з єдиним планом та програмою тощо) та недоліки (класно-урочна система освіти позбавляє людину вільно розпоряджатися своїм часом; готує людину-гвинтика внаслідок економіко-політичної необхідності, тому що розвинутій промисловості потрібні працівники, інструменти

для викачування прибутку, які мають бути пунктуальними, слухняними, пасивними і готовими прийняти своє неблагополучне становище як належне).

Ситуація докорінно змінилася, коли людство почало переходити у своєму розвитку до інформаційного суспільства. Цьому суспільству вже стали потрібні люди, які мають такі якості, як гуманність, креативність, самостійність, здатність швидко переключатися з одного виду діяльності на інший, уміння швидко знаходити та використовувати інформацію тощо. Для того, щоб надати цьому суспільству кадри з такими властивостями, і потрібна, на нашу думку, нова парадигма освіти. При цьому, як зазначає Р. Рабінович [7], на постнекласичному етапі розвитку науки в освіті склалися два освітньо-виховні напрями: off-line – як застаріла освітня парадигма та on-line – нова освітня парадигма. Але його концепція побудована на перебільшеній значущості та ролі впровадження в освітній процес ІКТ. Цю точку зору ми вважаємо помилковою, оскільки ця криза виникла завдогдо до появи ІКТ в освітньому процесі. Про це свідчать праці У. Годвіна, Ф. Феррера, О. Нілла, І. Ілліча, П. Фрейре та ін., коли ще не було навіть і згадки про ІКТ. Це, ми вважаємо, є криза самої освітньої системи, яка була породжена та функціонувала, задовольняючи потреби індустріального суспільства. Зараз у світі відбувається процес переходу до інформаційного суспільства, й ІКТ мають сприяти цьому переходу, зокрема, і в галузі освіти. Причому сама освіта має розглядатися не як механічна система (як в індустріальному суспільстві), а як людиновимірна система (в інформаційному суспільстві). Все це означає, що в освіті як системі вже намітилися, сформувалися та почалися процеси, на жаль, повільного, поступового, але все ж таки переходу до нової освітньої парадигми, яка має формувати в Учнів (Студентів) перш за все ідеї гуманізму, любові до свого народу, до своєї культури тощо.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності створення нової освітньої парадиг-

ми, яка виникає на межі існуючих в освітньому процесі двох освітніх парадигм: on-line освіти як мережі та off-line освіти як системи.

Аналіз досягнень та публікацій. У наукових дослідженнях розробці стратегій розвитку освіти як системи та як мережі присвячені праці:

- **дослідників, які розглядають освіту як систему:** Б. Гершунський, Л. Горбунова, А. Гуменюк, А. Єршов, М. Жалдак, В. Кізіма, Є. Князева, Н. Кочубей, С. Кузнецов, В. Лутай, Є. Машбиць, В. Монахов, М. Нестерова, С. Пейперт, Т. Рєзнік, В. Роберт та ін.;

- **науковців, які займаються розглядом освіти як мережі:** С. Ганаба, Л. Горбунова, Н. Кочубей, Р. Рабінович та ін.

Завдання нашого дослідження полягають у:

- розгляді парадигми off-line освіти як системи та її вплив на суспільство та людину;

- аналізі парадигми on-line освіти як мережі та її відмінності від off-line освіти як системи;

- зосередженні на теоретико-методологічному розриві між двома парадигмами освіти: off-line освіти як системи та on-line освіти як мережі, а також створення на їх межі нової вітчизняної освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. Задля того, щоб запровадити превентивну (від лат. praeventio – випереджаю, попереджаю) освіту в Україні, потрібно ввести, як зазначає В. Лутай, «рух на випередження» [7, с. 33–43]. При цьому, на нашу думку, щоб наздогнати або просто встигати йти у ногу з новітніми освітніми закордонними системами, нашій вітчизняній освіті потрібно рухатися принаймні зі швидкістю світла. З цією метою в освітній процес стали активно залучатися ІКТ. Але їх упровадження породило цілу низку теоретико-методологічних непорозумінь між існуючими в освітній системі парадигмами. Розглянемо їх більш детально.

Як зазначає К. Робінсон [8], характерне для індустріального суспільства освітне

гасло: «жодна дитина не залишена» призвів від різноманітності до однорідності дисциплін, які використовуються в освітній системі. Ця система була зосереджена на розвитку технічних наук, а гуманітарні дисципліни залишалися поза увагою, що призвело до виникнення так званого «дефіциту уваги» Учителя (Викладача) стосовно Учня (Студента). Адже відомо, що гуманітарні дисципліни підтримують більшу частину талантів Учня (Студента) та Учителя (Викладача) і спрямовані на ті сторони людського життя, які не є сферою розгляду технічних дисциплін. Освіта зводиться до пасивної передачі/доставки знань (суворо обумовлених) від Учителя (Викладача) до Учня (Студента). Це призвело до деградації професії вчителя та самої системи освіти, тобто перетворило систему освіти на «долину смерті».

Але розширення освіти не є новим явищем у науковому та освітньому дискурсі. Як приклад можна навести проблему «двох культур» [9, с. 21–43], у якій зіштовхнулися між собою у 50–60-х рр. ХХ ст. два типи мислення: технічного та гуманітарного. На нашу думку, ця проблема є досить актуальною, тому, синтезуючи ці точки зору, можна застосувати їх для характеристики та пояснення сучасного стану освіти, а також намітити перспективи та необхідність упровадження нової парадигми освіти. З цією метою ми пропонуємо використання нових понять: **off-line освіта як система**, та **on-line – освіта як мережа**. Розглянемо доцільність їх упровадження.

Сучасному суспільству, що розвивається, постійно потрібні освічені, моральні, заповзятливі люди, які можуть самостійно приймати рішення вибору, здатні до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю. Такі люди мають бути готові до міжкультурної взаємодії, а також брати на себе відповідальність за долю країни та за її соціально-економічне процвітання. Саме тому перед off-line освітою як системою у зв'язку з постійно змінюваними потребами сучасного ринку праці пріоритетними вимогами виступають

самостійність та суб'єктність спеціалістів. Тобто відбувається поступовий перехід від індустріального суспільства з off-line освітою як системою до інформаційного суспільства з on-line освітою як мережею. При цьому відбувається зміна освітніх методів, методологій та технік. Освіта перетворюється з передачі/доставки інформації від Учителя (Викладача) до Учня (Студента) на засіб розвитку у них креативності, ініціативи, самостійності, самоосвіти. Це потребує від людини працездатного віку розвитку знань, умінь та навичок мобілізації свого креативного, інтелектуального потенціалу для вирішення різного роду завдань задля морально-доцільного перетворення дійсності.

Але слід зазначити, що off-line освітня системна парадигма може, пристосовуючись до новітніх технологій, методів і методик, співіснувати та навіть необхідна (на певних освітніх ступенях становлення нової освітньої парадигми) з on-line освітньою мережною парадигмою. Тому завданням Учителя (Викладача) у постнекласичному періоді розвитку освіти є вміння балансувати між off-line освітніми технологіями як системою та on-line освітою як мережею, а також знаходити на стику цих парадигм новітні методи та засоби, які будуть здатні та конкурентоспроможні привернути увагу Учня (Студента) до процесу освіти, а також набуття і засвоєння ним інформації. Off-line освітні технології не можуть задовольнити освітянські та виховні «прихми сьогодення». Розглянемо науковий дискурс щодо взаємодії та відмінності зазначених парадигм.

Розглянемо off-line освіту як систему. Система – це побудована або та, що сама по собі виникла, організованість або організація, у якій елементи достатньо жорстко вбудовані у структуру. Система сама по собі вертикальна, але в ній присутні й горизонтальні зв'язки. Як зазначає Н. Кочубей, продукти, які породжуються єдністю та взаємодією її елементів, невіддільні від самої системи. У системах властивості частин детерміновані властиво-

стями цілого, нове виникає як прояв цілого через взаємодію елементів [3, с. 453–454].

Щодо мети освіти як системи, то на сучасному етапі розвитку України як держави вона ґрунтується на підготовці кадрів для задоволення потреб індустріального суспільства, тобто відбувається процес освіти для освіти та промисловості, але мало уваги надається розвитку етично-гуманістичної складової особистості людини. Для того щоб розкрити ці складові в Учнів (Студентів) у сучасній off-line освітній системі Вчителями (Викладачами) застосовуються такі інноваційні методи та методики, як: структурування тексту у вигляді таблиць, TASC-аналіз, фішбоун, технологія «критичне мислення», стратегія «Інсерт», «умовні значки», сінквейн та коучінг, гейм ігри, проходять випробування та впроваджуються масові on-line курси: Coursera, EdX, Udacity, Prometheus, Moodle тощо. При цьому використання ІКТ має надати новий експериментальний простір, де Вчителі (Викладачі) й розробники освітніх технологій можуть випробовувати нові педагогічні та методологічні інструменти. Про це свідчить і виступ міжнародного радника з питань систем освіти та інновацій К. Робінсона на TED Talks: «Усі сучасні системи освіти перебувають на етапі реформування, але цього недостатньо, реформа нині вже не є дієвою, бо вона покликана вдосконалити модель, яка не працює. Нам потрібна не еволюція, а революція в освіті. Система має втілитись у щось нове» [8]. І цим новим, на нашу думку, має стати нова освітня парадигма, яка формується на перетині off-line освіти як системи та on-line освіти як мережі.

Як ми бачимо, off-line освітня система отримує можливість надавати освітні послуги без Учителів (Викладачів), таким чином вона перетворюється на on-line освіту як мережу. Ідея освіти без шкіл та вчителів не є новою, про це свідчать праці У. Годвіна, Ф. Феррера, О. Нілла, І. Ілліча, П. Фрейре тощо. Про ці неминучі проблеми шкіл, які були продуктом індустріального суспільства, вони говорили набагато раніше до по-

яви ІКТ та впровадження їх у систему освіти. Розглянемо їх праці більш детально.

Так У. Годвін у праці «Дослідження про політичну справедливість» (1793 р.) зазначав, що над суспільством тяжіють два види гноблення – освіта й уряд. При цьому освіту він вважав гіршим гнобителем, оскільки «уряд хоч якось має залежати від думки народу». У. Годвін стверджував, що саме у шкільних стінах заперечується повний розвиток людського розуму. Побожовання У. Годвіна підтвердилися самою історією – до кінця XIX ст. школи почали функціонувати як придаток до нових індустріальних економік, штампуючи людей-гвинтиків, покірних слуг держави і корпорацій.

Підтримуючи ідеї У. Годвіна, Ф. Феррер писав про політичне підґрунтя урядової підтримки державної системи освіти: «вони знають краще, ніж хто-небудь ще про те, що їх влада майже повністю ґрунтується на школі». Так, у 1901 р. у Барселоні ним була заснована перша «Сучасна школа» (Escuela Moderna) [11]. Із ростом індустріалізму у XIX ст. подібні національні школи поширилися повсюдно. Це відбулося не з реформістських намірів «прогресивних» урядів, а внаслідок економіко-політичної необхідності. Розвинутій промисловості зовсім не потрібні були вільнодумні особистості, їй потрібні були працівники, інструменти для викачування прибутку, вони мали бути пунктуальними, слухняними, пасивними і готовими прийняти своє неблагополучне становище як належне. Ф. Феррер вважав неймовірним, що уряд сам по собі зможе створити систему освіти, яка б була здатна привести до радикальних змін у суспільстві. Тому було б абсурдно вірити, що санкціоновані державою школи можуть сприяти поліпшенню становища незаможних класів. Імовірноше, освіта навчить бідних приймати без будь-якої критики соціальну структуру і змусить вірити тому, що поліпшити своє матеріальне і людське становище можна лише індивідуальними зусиллями в межах існуючих соціально-економічних порядків.

Ще один представник вільних шкіл ан-

глієць О. Нілл у 1939 р. у книзі «Проблеми вчителя» [6] зазначав, що «державні школи мають виробляти рабський менталітет, тому що тільки рабський менталітет може вберегти цю систему від розвалу». Він визначав школи як продукт прямого класового інтересу. Завданням таких шкіл було «дисциплінувати працівників таким чином, щоб вони залишалися соціально кастрованими на все життя, а їх метою має стати продовження привілеїв багатих, які відчувають себе в безпеці з таким кастрованим класом, у якого не вистачає духу на бунт». Він також вважав, що англійські школи по суті грабують робітничий клас, позбавляючи його ефективних лідерів.

Подібними до попередніх поглядів є праці, розроблені у 1970-ті роки південноамериканським педагогом І. Іллічем, у яких він зазначав, що школа готує експертів-споживачів, беручи на себе повну відповідальність за дитину, при цьому вона вчить усьому і вся, штампує масового споживача і прихованого агента правлячого класу. Школа втручається і нав'язує певні сексуальні стереотипи, шаблони повсякденної поведінки, вчить вирішувати індивідуальні проблеми певним і схематичним чином. Дітям утовкмачують у голови, наприклад, такі «істини», що свобода дарується владою і її потрібно заслужувати, а потім використовувати, як годиться, або ж вона буде відібрана. Подібна система освіти руйнує здатність людей діяти самостійно. «Шкільна система сьогодні виконує триєдину функцію, характерну, як видно з історії, для могутніх церков: є одночасно сховищем соціальних міфів, засобом узаконення суперечностей, що містяться в цих міфах, і центром ритуальних дій, що відтворюють і підтримують розбіжності між цими міфами і реальністю». Далі І. Ілліч робить висновок: «Без дескуляризації – скасування школи як суспільного інституту – сьогодні неможливе звільнення людини. Всі ми бранці шкільної системи; ми в полоні забобон, що знання ми можемо отримати тільки ламаючи себе, щоб потім таким же чином передати їх нашим дітям – ось процес ви-

робництва і відтворення знання. Освіта – це виключно діяльність самої людини» [2].

Ще один критик сучасної освіти П. Фрейре [14] говорив про «банківській метод» освіти, за якого студент є скоріше об'єктом навчання, у який вкладається знання, як гроші у скарбничку, щоб потім її розбити і витягнути все, що потрібно, ніж суб'єктом процесу отримання знань, який сам визначає те, що йому необхідно для життя. Система постійно нав'язує ту точку зору, що причиною наших негараздів є кожен окремий індивід, а не соціальна структура в цілому. Таким чином, під виглядом «збереження культури і знання» ми маємо систему, яка не сприяє досягненню ні справжнього знання, ані справжньої культури [13, с. 62]. Альтернативою для накопичувальної системи освіти, як зазначає П. Фрейре, має стати проблематизуюча система освіти (звільняюча концепція освіти), що ламає вертикальні зв'язки та зможе виконувати функцію практики свободи тільки у тому випадку, якщо їй вдасться подолати вищезгадану суперечність. Тільки, на його думку, завдяки діалогу припиняють існувати вертикальні зв'язки панування Учителя (Викладача) над Учнем (Студентом) і Учня (Студента) над Учителем (Викладачем), але при цьому виникають нові горизонтальні зв'язки між Учителем (Викладачем) і Учнем (Студентом) і навпаки. Учитель (Викладач) перестає бути тим єдиним, хто вчить, а стає одним з тих, хто навчається в процесі діалогу з Учнями (Студентами), а ті своєю чергою також вчать, навчаючись при цьому [12].

З викладеного вище видно, що у своїх дослідженнях У. Годвін, Ф. Феррер, О. Нілл, І. Ілліч, П. Фрейре цікавилися питаннями неспроможності та суперечності методик та методологій системи освіти, які збігаються, на наш погляд, з такими ж проблемами, з якими стикнулася вітчизняна освіта стосовно існування off-line освіти як системи.

Отже, ми бачимо, що off-line освітня система спрямована на визначення, підкорення та нав'язування відповідних методів,

технік та методик. Тобто сама система безперервно виробляє бідність, і чим більше під неї прилаштовуються люди, тим більше вона її і виробляє.

Розглянувши концепції щодо створення суспільства без шкіл та шкіл без викладачів, можна констатувати, що не впровадження в освітній процес ІКТ, а сама система освіти стала тим наріжним каменем, який призвів до необхідності розробки та впровадження в освітній процес нової парадигми освіти. Тобто on-line освітня мережа має сприяти, на нашу думку, здійсненню цього переходу шляхом реформ, поступово, повільно та планово, а не революційно.

Тепер перейдемо для розгляду освіти як мережі. Життя сучасної людини неможливе без використання мережі Інтернет. Україна приєдналася до мережі Інтернет у 1993 р. Мережеві технології – це сучасний напрям інформатизації суспільства, що бурхливо розвивається, загалом і в освіті, зокрема. Однак Інтернет – це не тільки засіб зв'язку, це, передусім, і складний об'єкт пізнання [3, с. 449–450]. Тому застосування ІКТ у різних сферах життя людини, які є продуктом мережі Інтернет, стає невід'ємною частиною й освітнього процесу, тобто відбувається «мережування» самої системи освіти, що надає нам змогу розглядати освіту у постнекласичний період розвитку науки і як систему, і як мережу. Н. Кочубей, характеризуючи мережу, виокремлює такі її властивості: продукти, які є породженням мережі, віртуальні і можуть існувати відносно самостійно; вона породжує новий сенс та референтні саморефлексивні інактивовані взаємодії; середовище, у якому присутні та взаємодіють якісь актори або користувачі; вона переважно горизонтальна, і у ній присутні неформальні та (що важливо!) переважно неієрархічні утворення, у яких за своїм волевиявленням без якогось примусу спілкуються агенти, які усвідомлюють свою свободу та необхідність такої вільної комунікації [3, с. 453–454].

Отже, ми бачимо, що Учень (Студент) як суб'єкт освітньої діяльності має постій-

но рефлексувати в нових умовах. Освіта, як зазначає В. Кремінь, має підготувати людину, яка буде здатна та виявить бажання створювати та сприймати зміни та нововведення [4, с. 35]. За такого підходу ціннісно-цільові структури суб'єкта та об'єкта освіти мають стати особливим предметом для аналізу. При розгляді освітнього процесу в постнекласичний період розвитку науки, як зазначає В. Стьопін, виникає потреба значно розширити набір ознак, які характеризують суб'єкта, що пізнає. [10, с. 11–12]. Адже він має не тільки оволодівати професійними знаннями, вміннями та навичками, тобто усвідомити етос науки (настанову на пошук істини та зростання істинних знань), але також і здійснювати рефлексію над ціннісними підвалинами освітньої діяльності, що є невід'ємною складовою наукового етосу. Усе це, на нашу думку, також стосується й освітньої системи. Учень (Студент) має розглядатися в освітньому процесі не як об'єкт, а як суб'єкт; не пасивний, а активний учасник цього процесу. Саме тому виникає потреба у становленні та подальшому розвитку постнекласичної раціональності, яка потребує якісно нового переосмислення рефлексії у освітньому процесі, де пріоритетним чинником має стати етична складова. У поле цієї рефлексії має включатися проблематика соціокультурної детермінації off-line освітньої системи. Освіта в цих аспектах розглядається як занурена в етично-гуманістичний та соціальний контекст. Для цього ми маємо покращити якість off-line освіти як системи.

У on-line освіті як мережі з цією метою розробляються та впроваджуються такі нові методи: оцифрування інформації; гейміфікація процесу сприйняття; графікація – відновлення процесів завдяки увазі; інтерактивність; інкапсуляція – спосіб побудови нейронних зв'язків; фрагментація мереж (побудова штучного інтелекту); активна розумова діяльність; застосування LMS-менеджменту; тренінгові концепції систем та треків в освіті тощо.

Отже, методи, які застосовуються в освітніх системах off-line та on-line, різні,

тобто вони знаходяться у певному теоретико-методологічному дисбалансі. Цей дисбаланс проявляється у тому, що off-line та on-line освітні системи підходять по-різному до об'єкта та суб'єкта освітньої діяльності та їх ролі в освітньому процесі, а також до мети і змісту освіти, що своєю чергою впливає і на методи освіти.

Висновки. Проаналізувавши різні концепції освіти без школи та школи без викладача, ми дійшли висновку, що невикористання ІКТ в освітній системі призвело до кризи сучасну систему освіти, ця криза є кризою застарілої off-line освіти як системи. Таким чином, можна говорити про створення, упровадження та функціонування в інформаційному суспільстві on-line освіти без школи та школи без викладача, але лише тільки для деяких освітніх рівнів, тобто другої вищої, а також для подальшої освіти дорослих. Ми вважаємо, що школи, університети як соціальні інститути мають бути присутніми у новій парадигмі освіти на певних освітніх рівнях, наприклад, до магістратури. При цьому велике значення має безпосереднє спілкування

між Учнем (Студентом) та Учителем (Викладачем), і завданням Учителів (Викладачів) має бути вже не надання готових знань Учням (Студентам), а передавання досвіду; навчання їх етико-гуманістичним цінностям, культурі; навичкам, як, де, які та яким чином отримувати необхідні знання та використовувати їх для подальшої самоосвіти протягом усього життя.

Ми дійшли усвідомлення того, що off-line освіта як система розглядає Учнів (Студентів) як об'єкта освітньої діяльності, який постійно потрібно наповнювати знаннями для задоволення потреби індустріального суспільства в кадрах. При цьому формується людина-гвинтик, функціонер, який не вміє самостійно мислити та приймати важливі рішення, він має підкорятися існуючій системі та виконувати «свої функціональні обов'язки». On-line освіта як мережа, яка розвивається як продукт інформаційного суспільства, розглядає Учнів (Студентів) як суб'єктів освітньої діяльності, сприяє розвитку їх креативного мислення, вчить самостійно мислити та приймати важливі рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
2. **Иллич И.** Освобождение от школ. Пропорциональность и современный мир / И. Иллич – М. : Просвещение, 2006. – 160 с.
3. **Кочубей Н. В.** Сеть как пространство постнеклассических практик / Н. В. Кочубей // Постнеклассические практики: опыт концептуализации : коллективная монография / под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб. : Изд. дом «Мирь», 2012. – С. 447–456.
4. **Кремень В. Г.** К обществу знаний – через совершенствование системы образования / В. Г. Кремень // Социально-экономические проблемы информационного общества. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 34–48.
5. **Лутай В. С.** Реформування вищої освіти на основі становлення філософсько-методологічної парадигми посткласичної науки. Рух на випередження / В. С. Лутай // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 33–43.
6. **Нилл А. С.** Саммерхилл: Воспитание свободой : пер. с англ / А. С. Нилл. – М. : Педагогика-Пресс, 2000. – 296 с.

REFERENCES

1. Law of Ukraine «On General Secondary Education» [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
2. **Ylich I.** Getting free from schools. Proportionality and modern world / I. Ylich. – M. : Prosveshcheniie, 2006. – 160 p.
3. **Kochubey N. V.** Network as space of post non-classic practices / N. V. Kochubey // Post non-classic practice: conceptualizing experience : col. monograph / (eds.) V.I. Arshinova and O. Astafieva. – SPb. : Publishing Home «Mir», 2012. – P. 447–456.
4. **Kremen V. H.** K knowledge society – through education system improvement / V. H. Kremen // Socio-Economic problems of information society. – Sumy: YTD «Unyversitetskaia kniha», 2005. – P. 34–48.
5. **Lutay V. S.** Reform of higher education through the formation of philosophical and methodological paradigms of post-classical science. Traffic on the advance / V. S. Lutay // Higher education of Ukraine. – 2001. – № 2. – P. 33–43.
6. **Nyll A.** Sammerhyll: getting educated by freedom: Trans. from English / A. Nyll. – M. : Pedagogika-Press, 2000. – 296 p.

7. **Рабинович Р.** Тенденции в on-line образовании [Электронный ресурс] / Р. Рабинович. – Режим доступа : <http://theoryandpractice.ru/videos/1064-roman-rabinovich-tendentsii-v-onlayn-obrazovanii>
8. **Робинсон К.** Как избежать долины смерти в образовании? [Электронный ресурс] / К. Робинсон. – Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=qJCJLNI5Lbs>
9. **Сноу Ч. П.** Две культуры / Ч. П. Сноу. – М. : Прогресс, 1973. – 142 с.
10. **Степин В. С.** От теоретического знания – к постнеклассическим практикам / В. С. Степин // Постнеклассические практики: опыт концептуализации : коллективная монография / под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб. : Изд. дом «Мирь», 2012. – С. 8–12.
11. **Феррер Ф.** Современная школа / Ф. Феррер. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 128 с.
12. **Фрейре П.** Образование как практика освобождения [Электронный ресурс] / П. Фрейре. – Режим доступа : <http://www.domrebenok.ru/blog/paulu-freire-obrazovanie-kak-praktika-osvobozhdeniya/>
13. **Фрейре П.** Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре ; [пер. з англ. О. Демянчука]. – К. : Юніверс, 2003. – 166 с.
14. **Фрейре П.** Педагогіка свободи: Етика, демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейре ; [пер. з англ. О. Демянчука]. – К. : Видав. дім «КМ Академія», 2004. – 120 с.
7. **Rabinowitz R.** Trends in on-line education [Electronic resource] / Robert Rabinowitz. – Access mode : <http://theoryandpractice.ru/videos/1064-roman-rabinovich-tendentsii-v-onlayn-obrazovanii>
8. **Robinson K.** How to avoid a valley of death in education? [Electronic resource] / K. Robinson. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=qJCJLNI5Lbs>
9. **Snow C. P.** Two cultures / C. P. Snow. – M. : Progress, 1973. – 142 p.
10. **Stepin V. S.** From theoretical knowledge – to post non-classic practices / V. S. Stepin // Post non-classic practices: Conceptualizing Experience : Col. monograph / (eds.). V. Arshinova and O. Astafieva. – SPb. : Publishing Home «Mir», 2012. – P. 8–12.
11. **Ferrer F.** Modern School / F. Ferrer. – M. : Knyzhnyi dom «LYBROKOM», 2012. – 128 p.
12. **Freire P.** Education as the practice of liberation [Electronic resource] / P. Freire. – Access mode : <http://www.domrebenok.ru/blog/paulu-freire-obrazovanie-kak-praktika-osvobozhdeniya/>
13. **Freire P.** Pedagogy of the oppressed / Paulo Freire ; [Trans. from English A. Demianchuk]. – K. : Universe, 2003. – 166 p.
14. **Freire P.** Pedagogy of Freedom: Ethics, democracy and civil courage / Paulo Freire ; [Trans. from English A. Demianchuk]. – K. : Publishing. house «KM Academia», 2004. – 120 p.

---

15. **Neill A. S.** A radical approach to child rearing. Hart Publishing Company / A. S. Neill. – New York, 1960. – 392 p.

Тамара ДЕВТЕРОВА
кандидат педагогічних наук, доцент
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут»

Ключові слова: викладання, самостійна робота студентів, діяльність, творчість, мотивація, візуалізація, ментальна карта.

У статті розглядається досвід використання ментальних карт як форми самостійної роботи магистрів та альтернативи традиційним рефератам з гуманітарних дисциплін. Показано, що ментальним картам передували досвід створення «опорних конспектів» В.Ф. Шаталова, відомого українського педагога.

УДК 159.947.5:378.147

УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

© Девтерова Т., 2016

Як відомо, основний закон дидактики означає спільну діяльність викладача і студента. Як організувати діяльність студента, як управляти мотивацією того, кого навчають? Як зменшити кількість демотиваторів? Особливо в нинішній соціально-економічній ситуації в країні? Цим проблемам стільки ж років, скільки функціонують вищі навчальні заклади, і це одна з віковичних проблем педагогіки. Їх розглядає, з одного боку, класична, професійна педагогіка, з іншого – педагогіка «наочників», викладачів галузевих дисциплін [6]. Такою є специфіка предмета «Педагогіка вищої школи». Крім того, завдяки інформатизації з'явилися не просто нові можливості, а виникло суспільство нових можливостей. У зв'язку з цим класична педагогіка має пристосовуватися до суспільства нових можливостей.

Класик психології А. Н. Леонтьєв запропонував для педагогів надійний робочий інструмент ще в минулому столітті: педагог має організувати не лише свою діяльність, а й діяльність студента. Саме в ді-

яльності формується людина, – наголошував він. Але необхідна мотивація як спонукання до дії й діяльності, яка керує поведінкою людини. Тому, незважаючи на значні відкриття класиків педагогіки і психології, проблеми, проте, залишилися старі, і додалися абсолютно нові [7].

Наприклад, якщо аналізувати процес навчання як діяльність кожного студента у вищому навчальному закладі, то навряд чи можна говорити про повноцінну її відповідність майбутній професії, особливо якщо мати на увазі схожість, спорідненість її з майбутньою роботою. Тут спостерігається значна несумісність діяльності, її характеру, яку здійснює студент в університеті п'ять і більше років, з майбутньою професійною діяльністю, незважаючи на чудові лекції наших добросовісних педагогів, на увесь комплекс добре і вміло використовуваних у процесі викладання принципів дидактики. Прагнення викладачів і організаторів вищих навчальних закладів наблизити навчальну діяльність студента до майбутньої роботи не завжди успішні, оскільки часто більшою мірою залежать не від них, а від стану економіки країни. Наприклад, не завжди вдається повноцінно втілити найважливіший принцип навчання: «взаємозв'язок теорії з практикою».

Стиль педагогічного керівництва, рівень педагогічної майстерності окремого педагога і колективної зрілості усього науково-педагогічного складу також впливає як на діяльність, активність і самостійність окремих студентів, так і всього студентського колективу. Крім того, у незалежній Україні виникла нагальна потреба у створенні нових галузевих вищих навчальних закладів за напрямками підготовки, оскільки нові галузі економіки стали потребувати кадрів вищої кваліфікації. Приміром, у 1995 р. для професійної підготовки кадрового потенціалу Служби безпеки України була створена Національна академія служби безпеки України. Також був створений ВНЗ абсолютно нового типу – Українська академія державного управління при Президентові України

(1995). З масштабним розвитком банківської системи у Києві в 2006 р. була створена філія Львівського банківського інституту, який у 2015 р. став самостійним державним університетом банківської справи. Створено Академію муніципального управління, Університет фіскальної служби України і багато вищих навчальних закладів недержавної форми власності, тобто приватних. На їх прикладі можна побачити, як зароджувалися нові форми навчання, як вони впливали на рівень педагогічної майстерності й колективної зрілості університету. Особливо цікавими є інноваційні технології, форми і засоби навчання, а також часткова трансформація роботи педагога, яких не знайдеш у класичних ВНЗ з великим стажем і досвідом роботи.

Сьогодні відбувається становлення нової цифрової педагогіки інформаційної епохи [4]. Для сучасної людини вміння отримувати інформацію з навколишнього середовища й ефективно нею управляти є необхідним повсякденним завданням. Щодня ми стикаємося з великим потоком інформації: інтернет, телебачення, преса, реклама тощо. Та незважаючи на це, ми користуємося тими ж способами її подання, які використовувалися раніше, коли її обсяг та інтенсивність були набагато меншими.

Змінилися технології навчання студентів: когнітивні, інформаційні, модульні технології, технології дослідницького (евристичного) навчання у вищій школі, технології дистанційного навчання, електронні лекції. Медіа-технології дозволяють якісно поліпшити та значно інтенсифікувати навчальний процес. Наприклад, стали можливими презентації з більшості навчальних предметів, але з їх використанням, особливо під час лекцій, відразу ж виникла і велика кількість нових проблем, які раніше взагалі не існували.

По-перше, чи потрібно студентам записувати лекції, якщо їх можна отримати від викладача електронною поштою або списати прямо в аудиторії на флешку? Розміщувати чи не розміщувати презентації у своєму електронному кабінеті на універ-

ситетському сайті? Чи не зашкодить усе це якості самостійної роботи студентів? Головна проблема полягає у тому, що повинні робити студенти, коли викладач демонструє їм презентації? Адже від викладача вимагається і творчість, і додаткова робота. А чи можна доручити студентам підготувати презентацію або якусь її частину до наступної лекції? Як прилучити їх до діяльності?

Останнім часом з'явилися нові форми навчання: науковий мережевий семінар у межах дистанційного навчання, рольова, логічна, імітаційна, операційна, психологічна гра, off-line консультації. Узагалі, можна стверджувати, що комп'ютеризація позитивно впливає на креативність студентів. Вони більш активно включаються в навчальний процес, при цьому і викладач, і студент використовують один загальний універсальний інструментарій, що полегшує навчальну комунікацію.

Таким чином, проблема включення студентів у діяльність була завжди актуальною і такою, безумовно, залишається сьогодні. Навіть у нинішніх умовах, коли комп'ютер і Інтернет стали гарними помічниками і студентів, і викладачів, ця проблема стала ще більш значущою.

На прикладі київських вищих навчальних закладів простежується багаторічний досвід досліджень самостійної роботи студентів і його впровадження у педагогічну діяльність. Приміром, у 1970-ті роки професор хімії Київського політехнічного інституту В.В. Удовенко запропонував при вивченні неорганічної хімії на першому курсі поставити на перше місце самостійну роботу студентів, а далі – лабораторні роботи, потім лекції. Таким чином, традиційна багатовікова послідовність у навчальному процесі, що побудована за схемою: лекція, лабораторна робота (практичне заняття) і самостійна підготовка до екзамену у кінці семестру була замінена повністю й мала таку нову схему:

самостійна робота студентів – лекція – лабораторна робота.

При такій інверсії, стверджував профе-

сор, можна читати проблемні лекції, коли студент приходить на лекцію зі знанням відповідного матеріалу [6], а педагог не повинен повністю викладати на лекції увесь навчальний матеріал. Але значного поширення цей досвід у викладачів не отримав, а студенти навіть не зрозуміли: а навіщо тоді лекція, коли їм усе вже відомо?

Песимісти стверджують, що проблема самостійної роботи студентів не вирішувана, адже як тільки приходить нове покоління викладачів і починається усе із самого початку. Звичайно! Нове покоління студентів, нові, більш потужні можливості, технічна оснащеність. Зовсім нещодавно педагоги обмежувалися системами замкнутого телебачення, склогографом, слайдами. Зараз за допомогою програми MS PowerPoint кожен викладач ВНЗ може підготувати й продемонструвати презентації, розмістити їх у власному електронному кабінеті на університетському сайті, представити результати експрес-контролю, оцінки за результатами практичних занять тощо.

Водночас самостійна робота, її планування, організаційні форми і методи, способи відстежування результатів навчання достатньою мірою ще не досліджені в педагогічній теорії, особливо в контексті активної системної модернізації вищої освіти та впровадження інформаційних технологій у навчальний процес.

Сьогодні, коли Україна вбудовується в європейський освітній простір [1], де спостерігаються процеси значного збільшення частки самостійної роботи студента, вона стає проблемою номер один. Так, у європейських країнах, що приєдналися до Болонського процесу, а також у США відзначається стійка тенденція зниження загального часу на читання лекцій (аудиторного) і підвищення питомої ваги часу СРС (самостійної роботи студентів). У приблизному співвідношенні – 1 : 3. Це триразове перевищення часу на самостійну роботу студентів порівняно з лекційною формою занять вважається найбільш ефективним способом поліпшення якості підготовки фахівців.

Очевидно, що центр тяжіння в навчанні зміщується з викладання на навчання як самостійну діяльність студентів у процесі здобуття освіти. Не всі педагоги згодні з тим, що це правильно і прогресивно. Так, самостійно працюючий студент – добре, але зменшення лекційного часу скорочує час спілкування із студентом, адже педагогічне спілкування – це те, з чого виникли всі освітні установи на землі, це та «розкіш спілкування» (Антуан де Сент-Екзюпері), на яку дуже багаті вищі навчальні заклади. Адже разом із наукою педагог несе і *себе* в лекціях, він має навчити студента ще і самим собою, своєю особистістю. На наш погляд, час спілкування не повинен скорочуватися, але сьогодні воно набуває інших форм у зв'язку з інформатизацією навчального процесу і всього нашого життя, тому підстав для тривоги, як нам вважається, немає.

Крім того, зазначимо, що у лектора з'явився потужний суперник – Інтернет. Він має цілу низку безперечних переваг: ним можна користуватися в будь-який, зручний для того, хто навчається, час, тобто цілодобово; необмежений потенціал візуалізації; можливість «розважитися», відволіктися або отримати відповідь на будь-яке питання, навіть таке, що не зручно ставити викладачеві чи батькам. А це зовсім не те, що сидіти дві години на «нудній» лекції, та ще й у призначений, детермінований розкладом час! Особливо з ранку, коли уся ніч – в інтернеті.

Отже, перенесення центру ваги з викладання на навчання – веління часу. При цьому під поняттям «учіння студента» ми маємо на увазі систематичну, керовану викладачем, цілеспрямовану й самостійну діяльність студента, яка стає домінуючою, особливо в сучасних умовах доступності Інтернет, і водночас самостійну роботу студентів, яку вони організовують на власний розсуд, без безпосереднього контролю з боку викладача (підготовка до лекцій, семінарів, лабораторних і практичних занять, заліків, колоквіумів тощо). Отже, об'єктивується й загострюється проблема *форм і методів організації індивідуаль-*

ної роботи студентів, оскільки вона стає усе більш актуальною для організації викладання усіх дисциплін: загальнонаукових, технічних, гуманітарних.

У нашій статті йдеться про викладання гуманітарної дисципліни – «Педагогіки вищої школи» для магістрантів технічного університету і «Педагогіки» для бакалаврів. При цьому ми аж ніяк не припускаємо думки про зниження цінності лекційних форм роботи із студентами. Цікаво прочитана лекція завжди виконувала й виконує пізнавальну, орієнтувальну, організуючу, мотивуючу, систематизуючу і багато інших важливих функцій [7; 10]. А що таке цікава лекція у сучасних умовах? Коли у сучасного студента, по суті, складається «подвійне» життя – буття в мережі і реальне соціальне життя off-line, де потрібно заробляти гроші і сидіти на лекціях, де нестабільно, а точніше – лабільно усе: економіка, політика, фінанси, і при цьому швидкість змін в суспільстві увесь час наростає. Навіть клімат і той поступово змінюється, і не завжди у кращий бік. Перебування в Мережі насичує майбутнього магістра інформацією досить рясно і повною мірою. Проте не слід забувати, що Мережа забезпечує інформацією будь-який інтерес за індивідуальним запитом, а лекція – тільки за змістом навчальної програми, складеної без урахування особистих індивідуальних інтересів студента. У мережі формується нове інформаційно-освітнє середовище, у якому далеко не завжди працюють перевірені часом, традиційні і широко відомі методики. Мета ж освіти залишається колишньою: формування усебічно розвиненої, творчої, грамотної, а також активно і продуктивно діючої особи, що системно думає, а не інтелігента з певною сумою знань.

Таким чином, важливо зазначити, що сьогодні, за наявності потужного чинника – Інтернету, об'єктивно педагогові все важче виконувати свої функції, задовольняти пізнавальну потребу студента, зокрема, у застосуванні до гуманітарних дисциплін, дисциплін, значення яких аж ніяк не втратило своєї актуальності. Тому, на нашу

думку, стають усе більш актуальними пошуки і розробка інноваційних форм навчання й самостійної роботи для бакалаврів і магістрів з метою їх більш ефективного самонавчання і власного розвитку. Так, недавнє нововведення – презентації та їх використання при читанні курсів «Педагогіка» для бакалаврів і «Педагогіка вищої школи» для магістрів технічних спеціальностей НТУУ «КПІ» є досить ефективною візуалізацією навчального курсу, водночас у сучасних умовах цього недостатньо.

Відповідно до робочої програми від магістранта з певної дисципліни, наприклад, з курсу «Педагогіка вищої школи» вимагається виконання реферативних робіт. Але поступово, багато в чому завдяки доступності й універсальності інформаційного середовища Інтернет робота над рефератами перетворилася на механічне і рутинне заняття. Лише від небагатьох студентів або магістрантів вдається добитися «креативу», тобто щоб у рефераті був позначений власний, оригінальний погляд на проблему. Отже, реферати тепер – це гори паперів з компілятивним, знеособленим текстом, чистий «копіпаст» – «вирізати, копіювати, вставити» (англ. cut, copy, paste).

Очевидно, що ця механічно виконана робота буквально принижує педагога, який повинен її перевіряти, і студенти це прекрасно розуміють. Але ж це не є професійним підходом. Що ж робити в цій ситуації? Робити вигляд, що тобі все одно? Ні, потрібно шукати. Адже обов'язок педагога в тому й полягає, щоб постійно шукати, знаходити і по можливості зменшити кількість демотиваторів, зацікавити студентів, не дивлячись на конкретну неординарну ситуацію.

Багато з наявних на сьогодні технологій навчання продовжують залишатися слабо-технологічними. У них переважають теоретичні основи технологій, діяльнісна сторона продовжує бути або недостатньо конкретною, або надмірно прив'язаною до конкретного навчального предмета.

Як певну альтернативу рефератам ми пропонуємо ментальні карти (інтелект-карти) Тоні і Баррі Б'юзен [4; 5], як до-

датковий «третій вимір» до «пласкої» текстової схеми фіксації інформації, що дало можливість поглянути на процес учіння з іншого боку. У своїй книзі «Супермислення» автори знайомлять з фундаментальними принципами підвищення ефективності мислення і показують, як їх можна використовувати з вигодою для себе. Вони поставили питання і знайшли на них відповіді: як навчитися вчитися? Яка природа людського мислення, яке називають «трагічно невидимим». Які прийоми ефективного запам'ятовування? Який шлях до творчого мислення? Які сучасні досягнення у сфері розвитку загального мислення? Як поліпшити свою пам'ять? і багато інших. Не випадково книга користується популярністю у всьому світі в галузі освіти.

Що таке ментальна карта? Тоні Б'юзен пояснює техніку розробки ментальної карти та її призначення: «багатогранний пристрій для тренування, що розвиває кожний ментальний м'яз розуму». Ментальні карти охоплюють і допомагають записати, запам'ятати, з'єднати і вивести інформацію візуально. Створюються вони або на папері (оригінальний спосіб), або ж за допомогою програмного забезпечення, якого станом ще на 2014 рік існує майже 50 варіантів. Але для магістрантів це програмне забезпечення дуже дорого коштує.

Як створюється ментальна карта? Перший етап – обміркування ідеї. Основні елементи карти – ключі (або їх ще називають тригери): слова, символи і малюнки, кожен з яких символізує конкретний спогад, сприяє виникненню нових думок та ідей і таким чином допомагає повніше використовувати можливості розуму. Тригери радіально розходяться від центральної ідеї за допомогою серії з'єднуючих гілок. Процес побудови карти імітує поведінку нейронів у процесі думання, коли активуються зв'язки між ними. Людина думає не реченнями, а малюнками, кольорами і діями. Провідна ідея карт пам'яті полягає у відображенні саме такого «натурального» стилю мислення. Існує декілька правил створення ментальних карт, наприклад, почи-

наємо з центральної ідеї посередині чистого аркуша, використовуючи малюнок і хоча б три кольори, а елементи розташовуються в інтуїтивному порядку, відповідно до їхньої важливості, і організуються в групи, гілки або окремі площини. При цьому використовуємо малюнки, символи, коди і заповнюємо ними весь вільний простір і кожен елемент (слово/малюнок) повинен мати свою гілку.

Такі способи візуалізації навчальної інформації з допомогою ментальних карт позитивно сприйняли бакалаври (педагогіка) і магістранти (педагогіка вищої школи) у 2014–2016 роках і робили їх з великим інтересом і захопленням, оскільки, коли ми візуально працюємо з інформацією, ми набагато сильніше задіємо праву півкулю. Представлена в подібному вигляді навчальна інформація сприймається набагато легше, швидше і цікавіше, структура і зміст схоплюються практично одним поглядом. Ментальні карти дають ясність проблемам та ідеям. Їх використання підвищує продуктивність праці. Ментальні карти дозволяють упорядковано відобразити свої думки, а побудова ментальної карти допомагає вибудувати матеріал як систему і міцно запам'ятати. З допомогою ментальних карт зручно аналізувати й зіставляти візуальні об'єкти, адже це є природним для нашого сприйняття.

І це уміння може дуже знадобитися в майбутній роботі, оскільки згідно з статтею 48 «Закону про вищу освіту» на посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом, як правило, особи, які мають наукові ступені або вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури. Оскільки навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи» забезпечує формування професійних компетентностей щодо педагогічної діяльності випускників зі ступенем «магістр», тому слід вважати подібне наше нововведення більш ніж правомірним й актуальним у нинішніх умовах.

Нагадаю про вітчизняний новаторський педагогічний досвід. У 1970-ті роки україн-

ський педагог В. Ф. Шаталов став відомим усій країні як новатор, який запропонував методику складання опорних конспектів предмета, що вивчався. Вони дозволяли виділити головне в предметі, що вивчається, допомогти учням схопити цей основний зміст, легше і швидше запам'ятати матеріал. «Віджати» основне і виплеснути «воду». Тоді в школі, де він працював, а це було в Донецьку, зникли трійки [8; 9], школярі достроково й успішно закінчували чверть.

Узагалі, оригінальна система інтенсивного навчання В. Ф. Шаталова містить багато відкриттів, ось найбільш значні з них:

- авторські навчальні посібники, що представляють програмний матеріал головним чином у вербально-графічних формах, що спрощують процес викладу, сприйняття й запам'ятовування;
- уся методика орієнтована на розвиток творчого мислення учнів та ін.

При цьому педагог також широко використовував ігрові форми навчальних занять. Кожна оцінка, що отримується учнем, заноситься на відкритий для огляду лист обліку знань. Він являє собою як би послужний список учня, а оцінки набувають значення позитивної зашифрованої характеристики. Оприлюднення такої характеристики грає величезну виховну роль. Дуже важливою обставиною в цій характеристиці є те, що кожен учень у будь-який час може виправити будь-яку оцінку на вищу. У цьому полягає принцип відкритих перспектив. Кожна оцінка, вважає В. Ф. Шаталов, має бути передусім стимулом, який обов'язково повинен викликати позитивну реакцію учня. Двійки викликають негативні емоції, конфлікт з учителем, з предметом. В. Ф. Шаталов виключає ці конфліктні ситуації.

Методика викладання В. Ф. Шаталова використовувалася багато років і сьогодні використовується не лише шкільними вчителями, але й педагогами вищих навчальних закладів при навчанні деяким складним професіям. Завдяки їй використанню у тих, хто навчається, виникає пізнаваль-

на самостійність, упевненість у своїх силах, здібностях, формується відповідальність, чесність, товариство.

У вищих навчальних закладах Києва так само був сприйнятий досвід В. Ф. Шаталова ще у 80-ті роки минулого століття. Наприклад, за його методикою з використанням опорних конспектів успішно викладали фізику і математику на підготовчих відділеннях Київського інституту цивільної авіації, Київського політехнічного інституту. Так, викладачі кафедри економіки й організації виробництва Київського політехнічного інституту, використовуючи досвід В. Ф. Шаталова, створювали специфічні опорні конспекти, які роздавали студентам. Приміром, увесь матеріал лекції «Праця і заробітна плата» (формули, таблиці графіки, цитати та ін.) уміщається на аркуші паперу формату А4. Викладач створює такий якісний опорний конспект, тиражує його на інститутському ротапринті і в кінці лекції роздає студентам. Такі опорні конспекти тоді ще називали моделлю лекції, і ці матеріали слугували студентам серйозною підмогою для підготовки до заліку або іспиту.

Ми звернулися до досвіду минулих років лише з однією метою, щоб показати, що опорний конспект В. Ф. Шаталова, видатного педагога-новатора, нашого сучасника і співвітчизника, можна назвати передвісником методу створення ментальних карт, що був свого часу запропонований Тоні і Баррі Б'юзен. Єдина тут відмінність полягає в тому, що Тоні і Баррі Б'юзен у ментальній (інтелектуальній) карті змогли відобразити «натуральний» стиль мислення, а в опорних конспектах В. Ф. Шаталова не було кольорових малюнків: не дозволяли можливості поліграфії і взагалі графічних технічних засобів того часу.

Сучасний студент і магістр, і бакалавр – мешканець Мережі, який тією чи іншою мірою оснащений відповідною технікою. Тому в нашому експерименті кожному студенту було запропоновано вивчити, що таке ментальна карта, і самому виготовити її за певною темою. Так студенти 5 курсу вперше дізналися про на-

явність ментальних карт, а їхні пошуки в Інтернеті показали, що існують програми візуалізації, зокрема, «Brainstorming & Mind Mapping Software» [5; 11], які допомагають виготовити ментальні карти, але, як правило, за ціною вони студентам недоступні. Тому вони просто вимушені були робити це самі, у чому, безумовно, є й свої беззаперечні переваги. Звичайно, була потрібна додаткова робота викладача майже з кожним студентом: то замість ментальної карти пропонувалася просто схема, то текст був набраний дрібним шрифтом і не читався та ін. Але вони – працювали! «Вичавлювали» з теми ментальної карти найголовніше, малювали, шукали відповідні малюнки тощо. Робота проходила як у режимі он-лайн, так і в режимі очних консультацій з кожним студентом, для того щоб домогтися якості, відійти від спрощених схем і малюнків.

Висновки

Підбиваючи підсумки вищевикладеному, зазначимо:

- досвід показує, ментальна карта як спосіб візуалізації мислення і форма самостійної роботи студента допоможе хоча б частково вирішувати віковичну проблему педагогіки – проблему мотивації до навчання;
- оскільки ментальна карта ілюструє лише інформацію, що безпосередньо стосується предмета лекції, студенти краще засвоюють матеріал;
- на відміну від лінійного тексту, ментальна карта не тільки зберігає факти, але й демонструє взаємозв'язки між ними, тим самим забезпечуючи більш глибоке розуміння предмета студентами;
- фізичний обсяг лекційного матеріалу викладача значно зменшується;
- лекційний матеріал на основі ментальних карток є гнучким, його легко пристосовувати до умов, що змінюються. Своєю чергою викладач має оперативно і без значних витрат часу вносити корективи до своїх лекцій;
- необхідно розробити нормативну базу оцінювання: у скільки балів можна оцінити

роботу з ментальною картою (кількісний підхід), чи можливо замінити виконання реферативної роботи виготовленням ментальної карти (якісний підхід) або дає можливість використовувати разом реферати і ментальні карти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.** Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку / Віктор Андрущенко, Денис Свириденко // Вища освіта України. – 2016. – № 2. – С. 5–11.
2. **Бьюзен Т.** Научите себя думать! / Т. Бьюзен. – Минск : ООО «Попурри», 2014. – 224 с.
3. **Бьюзен Т.** Супермышление / Тони Бьюзен, Барри Бьюзен. – Минск : ООО «Попурри», 2007. – 320 с.
4. **Девтерова Т. В.** До питання про становлення цифрової педагогіки / Т. В. Девтерова // IV Всеукраїнська наук.-практ. конф. «Глушковські читання» / МОН України ; НТУУ «КПІ» ; Ін-т кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України ; Ін-т проблем математичних машин та систем НАН України. – К., 2015. – С. 43–44.
5. **Кофанова Олена.** Посилення мотивації і творчої складової навчання майбутніх екологів за допомогою інноваційних засобів / Олена Кофанова. – Вища освіта України. – 2015. – № 2. – С. 74–81.
6. Роль самостоятельной работы студентов в повышении качества подготовки специалистов : методические рекомендации / сост. : Г. И. Денисенко, В. В. Удовенко ; отв. ред. Т. В. Девтерова / Минстерство высшего и среднего специального образования Украины ; Совет ректоров Киевского вузовского центра. – К. : КПИ, 1981.
7. **Туркот Т. І.** Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
8. **Шаталов В. Ф.** Эксперимент продолжается / В. Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 2011. – 336 с.
9. **Шаталов В. Ф.** Опорные сигналы по физической географии / В. Ф. Шаталов, М. С. Винокур. – Донецк : Донецкая лаборатория интенсивных методов обучения, 1991. – 56 с.
10. Библиотека начинающего педагога. – URL : <http://vashabnp.info/publ/>

Отже, початкова практика показує, що студенти з великим зацікавленням, навіть із задоволенням, працюють над створенням ментальних карт, що розширює можливість їх використання для організації самостійної роботи.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.** Academic mobility in Ukrainian higher education: realities, challenges and prospects / Viktor Andrushchenko, Denis Svyrydenko // Higher education of Ukraine. – 2016. – No. 2. – Pp. 5-11.
2. **Buzan T.** So teach yourself to think! / T. Buzan. – Minsk : ООО «Popurri», 2014. – 224 p.
3. **Buzan T.** Supermachine / Tony Buzan, Barry Buzan. – Minsk : ООО «Popurri», 2007. – 320 p.
4. **Deverova T. V.** To the question about the formation of digital pedagogy / T. V. Levterova // IV all-Ukrainian sciences.-pract. conf. «Hlushkovski reading / MES of Ukraine, NTUU «KPI», Institute of Cybernetics. V. M. Hlushkov, NAS of Ukraine, Institute of problems of mathematical machines and systems NAS of Ukraine. – K., 2015. – P. 43–44.
5. **Kofanova E.** Increasing motivation and creative training of future ecologists through innovative tools / Elena Kofanova. – Higher education of Ukraine. – 2015. – No. 2. – S. 74-81.
6. The role of independent work of students in improving the quality of training of specialists : guidelines / comp. : G. I. Denisenko, V. V. Udovenko ; resp. edited by T. V. Levterova / Ministry of higher and secondary special education of Ukraine ; Council of rectors of Kyiv University center. – K. : KPI, 1981.
7. **Turcotte T. I.** Higher school Pedagogics: textbook / T. I. Turcotte. – K. : Kondor, 2011. – 628 p.
8. **Shatalov V. F.** The experiment continues / V. F. Shatalov. – M. : Pedagogy, 2011. – 336 p.
9. **Shatalov V. F.** Reference signals on physical geography / V. F. Shatalov, M. S. Vinokur. – Donetsk : Donetsk laboratory intensive teaching methods, 1991. – 56 p.
10. Library of a novice teacher. – URL : <http://vashabnp.info/publ/>

11. URL : <https://imindmap.com> «iMindMap. Accredited Courses in Mind Mapping. Certified By Tony Buzan».

УДК 378.1

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТНЬОЇ ПЛАТФОРМИ АССЕНТ – ШЛЯХ ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ

кандидат педагогічних наук, здобувач
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: освіта, електронна освітня платформа, інформаційне освітнє середовище, електронний освітній ресурс.

У статті наголошується на актуальності створення інформаційно-освітнього середовища з нетрадиційними освітніми системами та технологіями і, відповідно, розробки нових шляхів їх здійснення, що докорінно вплине на інноваційний розвиток суспільства в цілому. У публікації подано проект електронної освітньої платформи – Універсальний освітній простір АССЕНТ. Схарактеризовано особливості, функції, принципи побудови електронного освітнього простору, підходи та принципи дидактики. Встановлено інструментарій для створення електронного освітнього ресурсу, який потребує більш ретельного підходу до проектування та поєднання організаційно-педагогічної та методичної складових.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стрімке піднесення інформаційних технологій зумовлює все більшу взаємозалежність соціально-економічного потенціалу держави і такого загальноприйнятого у світовому співтоваристві показника, як рейтинг розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій. Це підтверджується на прикладі всіх розвинених країн і країн, що розвиваються (Сінгапур, Фінляндія, США, Японія, Ізраїль), де пріоритетний розвиток ІКТ забезпечив їх стабільне економічне зростання. Україна в цьому рейтингу знаходиться майже в аутсайдерах і посідає за показниками Всесвітнього економічного форуму (Networked Readiness Index +2015) 71 місце з 143 [7].

Водночас при аналізі численних агрегатних індексів у вказаному рейтингу розвитку ІКТ у нашій країні простежується чітка їх дивергенція. З одного боку, за рядом даних індексів Україна знаходиться майже в лідерах, а по інших показниках перебуває в самому кінці того чи іншого агрегатного рейтингу. Такий дисонанс в агрегатних показниках загального індексу розвитку ІКТ передбачає наявність у нашій країні ще не освоєного соціально-технічного та ресурсного потенціалу, який у перспективі дозво-

лить забезпечити істотне прискорення економічного підйому в Україні [6].

Із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зростає планетарна взаємозалежність, яка виявляється практично у всіх аспектах людського буття: економічному, політичному, науковому, культурному і, що важливо, освітньому.

Можливості сучасних інформаційних технологій і комп'ютерних телекомунікацій різко зросли і розширилися з появою глобальної мережі Інтернет та її проникненням у всі сфери діяльності людей.

Водночас виникають суперечності між універсальним і локальним, зростаючою автономією і дивергенцією освіти в різних регіонах і освітніх установах, і так званою уніфікованою відкритою освітою, що використовує нові можливості, пов'язані з глобальною мережею, що стрімко розвивається, Інтернет-сайтами освітньої тематики і зростаючою доступністю інформації, поданою в електронному вигляді.

Розв'язати ці суперечності мусить сучасна освіта, здатна гармонізувати усесвітнє і локальне, універсальне та індивідуальне, традиційне і сучасне. Одним з актуальних завдань є створення інформаційно-освітнього середовища з нетрадиційними освітніми системами і технологіями і відповідно розробка нових шляхів їх здійснення [3; 49–50].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням створення й використання інформаційних освітніх ресурсів присвячені дослідження таких науковців, як В. Биков [1; 2; 3], І. Зазюн [1], Л. Карташова [4], В. Лапінський [4], Н. Нічкало [1], І. Вільш [1], А. Пилипчук [3], М. Шишкіна [3] й ін. Праці цих науковців сприяли накопиченню і систематизації знань, узагальненню досвіду з питань створення, наповнення та використання інформаційно-освітнього простору в навчальному процесі, розробці сучасних методик і технологій використання ІКТ.

Інформатизація освіти (ІО) – це без перебільшення справжня революція в освіті, оскільки функціонування освітньої галузі

спрямоване не просто на формування носія знань, а насамперед творчої особистості, яка вміє застосовувати набуті знання і вміння, працювати з інформаційними ресурсами для успішної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя, власне, для інноваційного розвитку суспільства. Застосування (ІКТ) докорінно змінює роль і місце педагога та учня в навчальному процесі, сприяє реалізації індивідуального підходу в навчанні – того, чого ще так бракує. У такій моделі вчитель перестає бути просто «ретранслятором» знань, а є співтворцем сучасних, позбавлених повчальності й проповідництва, технологій навчання. Інформатизація і комп'ютеризація освітньої галузі є одним з найскладніших і найважливіших завдань держави [2].

Тому Міністр освіти і науки Л. Гриневич у своїх виступах наголошує на тому, що «...хотіла б побачити нові стандарти змісту освіти та велику електронну освітню платформу, куди може зайти будь-який вчитель, батько та дитина і знайти там для себе цікаві й сучасні освітні матеріали. Вчителі – з методик викладання, батьки і діти – з допоміжних матеріалів. Без такого об'ємного ресурсу освіта в багатомільйонній країні ще довго буде відірвана від сучасності. Якщо ми зробимо таку платформу – це буде наш реальний результат за п'ять років» [5].

Мета статті полягає в ознайомленні з проектом створення електронної освітньої платформи (АССЕНТ) – Універсального освітнього простору, зорієнтованої на розширення доступу громадян до якісної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі інформатизації освіти стає актуальним здійснення обміну інформаційним освітнім контентом. Використання ІКТ у процесі навчання створює додаткові умови і сприяє появу нових цілей та оновлення змісту освіти, дозволяє забезпечити для кожного учасника навчально-виховного процесу формування і розвиток його власної освітньої траєкторії. Це пов'язано з появою нових, практич-

но необмежених педагогічних можливостей для індивідуалізації і диференціації навчального процесу, для його гнучкої адаптації до індивідуальних особливостей студента. Використання ІКТ змінює характер навчальних комунікацій, посилює процесуальні та мультимедійні можливості засобів навчання, розширює простір інноваційної педагогічної діяльності тощо.

Інформатизація освіти, як зазначає В. Биков, передбачає досягнення таких цілей [1]:

- формування інформаційної культури учнів, що стає нині невід'ємною складовою загальної культури кожного члена суспільства, характерною рисою і необхідною умовою існування інформаційного суспільства в цілому;

- створення нових і додаткових (за рахунок і на основі впровадження ІКТ) умов підвищення якості освіти;

- розвиток нових форм освіти і навчальних технологій, які принципово базуються на ІКТ, реалізація на цій основі концепцій відкритої і дистанційної освіти, підвищення доступності і забезпечення екстериторіальності й інтернаціоналізації освіти;

- удосконалення управління освітою, створення автоматизованих систем управління на всіх організаційних рівнях системи освіти та на рівні різних типів навчальних закладів;

- підвищення рівня координації, ефективності та керованості, забезпечення екстериторіальності та інтернаціоналізації наукових досліджень, що проводяться в системі освіти, широке використання методів, засобів і технологій управління проектами, формування сучасного наукового інструментарію і розширення простору наукового експерименту.

У зв'язку з безперечною актуальністю створення інформаційно-освітнього середовища з нетрадиційними освітніми системами і технологіями спільнотою науковців пропонується діюча модель електронної освітньої платформи – потужного, динамічного, відкритого, гнучкого інноваційного е-механізму для підвищення якості осві-

ти в Україні – **Універсальний освітній простір ACCENT (ACCENT)**.

Даний простір спрямований на досягнення навчальних цілей усіх суб'єктів навчально-виховного процесу; створення електронної бібліотеки з відкритими кодами доступу відкритих електронних освітніх ресурсів (ЕОР); формування особистого поля розвитку педагога у форматі електронного навчального кабінету (е-НК) з інструментальним наповненням, який зрозумілий на підсвідомому рівні; формування мережі електронних середовищ (е-середовищ), об'єднаних в інтегровану інформаційну систему; створення інформаційного поля розвитку та співпраці між освітою та її координаторами; започаткування єдиного електронного центру моніторингу та аналітики навчально-виховного процесу.

Створений товариством науковців електронний ресурс (ЕР) ACCENT є найважливішим компонентом нової освіти і відкриває широкі перспективи щодо підвищення її якості й оновлення технологічного рівня системи освіти. З позиції освітнього процесу ЕР – відкрита педагогічна система, спрямована на формування творчої інтелектуально розвиненої особистості. Ця система являє собою сукупність взаємодіючих підсистем: організаційної, управлінської, педагогічної, соціальної, економічної, правової, методичної та навчальної.

Інформаційне освітнє середовище має свою специфіку, структуру, що знаходиться в постійному розвитку відповідно до запитів учасників освітнього процесу. В зв'язку з цим підкреслюється, що створення і розвиток інформаційного освітнього середовища мають ґрунтуватися на дотриманні загальнодидактичних принципів, а також враховувати педагогічні та психологічні особливості інформаційних комунікацій, педагогічний потенціал засобів інформатизації.

Розроблення моделі електронної освітньої платформи ACCENT ґрунтується на:

а) принципах дидактики: систематичності, системності, послідовності, доступності, науковості;

б) підходах: особистісно-зорієнтованому, диференційованому та інтегративному;

в) принципах побудови електронного освітнього простору:

- адаптивності – врахування індивідуальних особливостей кожної особи, що навчається, можливість вибору індивідуальної траєкторії навчання;

- керуваності – можливість корегування простору навчання на будь-якому його етапі;

- інтерактивності – спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу;

- оптимальності – поєднання індивідуальної та групової роботи; підтримання в роботі стану психологічного комфорту осіб, що навчаються;

- необмеженості змісту навчання тощо.

ACCENT є електронною освітньою платформою [8], яка відкрита для всіх учасників навчально-виховного процесу, де вони можуть не тільки знайти для себе цікаві й сучасні освітні матеріали, а й об'єднатися в спільних інтересах, обмінюватися досвідом та співпрацювати.

Функції цього електронного освітнього ресурсу: інтеграція електронних освітніх ресурсів, їх розподіл за рівнями освіти та компонування в окремі електронні вузли – віртуальні середовища; підтримка очного, заочного й екстернатного навчання; забезпечення організації та проведення дистанційного навчання; забезпечення якісного та оперативного доступу суб'єктів навчально-виховного процесу до навчально-методичних матеріалів; створення умов для обміну професійною освітньою інформацією; неперервне формування середовища електронних ресурсів освітнього призначення; створення умов мотивації до отримання знань осіб, що навчаються; підвищення рівня конкурентоспроможності та мобільності освітян.

ACCENT відрізняється від більшості систем управління навчанням тим, що забезпечує функціонування як єдиної інтегрованої системи: репозиторію електронних освітніх ресурсів (ЕОР) – Web-бібліотеки у формі підручників, посібни-

ків, словників, довідників, презентацій, методичних розробок для підтримки уроків і позакласних заходів тощо; е-середовища навчального закладу, яке забезпечує підтримку основних функцій управління навчально-виховним процесом за умов різних організаційних форм його проведення: класно-урочної, дистанційної, груп проектної діяльності; мережі е-НК; мережі е-середовищ навчальних закладів; електронних засобів для створення і підтримки соціальної мережі освітян, призначеної для їх спілкування й організації роботи над груповими проектами.

Ресурс містить IT-інструментарій для створення ЕОР:

- е-середовища – «адитивного електронного простору» навчально-виховного закладу будь-якого рівня галузі освіти;

- електронного навчального кабінету вчителя – е-НК;

- електронних підручників, посібників, словників, довідників, презентацій, розробок до уроків та тем тощо;

WEB-бібліотеки;

організації та підтримки очного, заочного, екстернатного навчання та організації і проведення дистанційного навчання (у синхронному та асинхронному режимі), зокрема й осіб, що проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції.

Використання електронних освітніх ресурсів вимагає більш ретельного підходу до проектування, який має поєднувати організаційно-педагогічну та методичну складові. Своєю чергою організаційно-педагогічна складова передбачає аналіз усіх тем предмета, який вивчається, та визначення місця і ролі IT. Методична складова полягає в розробленні певної методичної системи застосування IT. Організаторська діяльність передбачає організацію діяльності викладачів і студентів. Зміни в організації діяльності студентів визначаються тим, що застосування електронних освітніх ресурсів дає змогу, за різних форм навчання (колективної, групової, індивідуальної), досягти

високого рівня індивідуалізації навчання, будувати його відповідно до можливостей і здібностей кожного студента [4].

Особливістю цього ресурсу є використання повністю вітчизняного програмного продукту, який не вимагає для свого використання жодних специфічних ресурсів, які належать нерезидентам України (на які можуть поширюватися будь-які права, що обмежують або зможуть у майбутньому обмежувати їх використання).

Користувачеві надаються засоби створення ЕОР та їх бібліотека (репозиторій), до наповнення якої залучаються викладачі ВНЗ і вчителі всієї України, тобто контентом бібліотеки стають як сертифіковані (грифовані у встановленому порядку і розміщені з дотриманням авторських прав) матеріали навчального призначення (підручники, посібники, навчальні моделі й середовища навчання), так і авторські розробки, оцінені й рекомендовані до локального використання експертним середовищем, яке створюється засобами ACCENT з учительської спільноти (за рішеннями методичних об'єднань учителів для локального використання, органів управління освітою – для розробок, використання яких передбачає відповідне погодження).

Ієрархічна структура як самої системи, так і хмарних сховищ даних (центрального як сховища корпоративної хмари системи і локального як сховища корпоративної хмари навчального закладу) повністю забезпечує її функціонування на рівні навчального закладу навіть за відмови центрального сервера або відсутності зв'язку з ним.

Отже, особливості ACCENT такі:

- відносно проста та зрозуміла, відкрита технологія ЕОР;

- WEB-бібліотека може наповнюватися авторами безпосередньо в мережі Інтернет, тобто в режимі реального часу – автор буде спостерігати за результатами своєї роботи і бачити кінцевий результат;

- залучення автентичних авторських ЕОР до WEB-бібліотеки поступово усуне дефіцит навчальних матеріалів, який спостерігається в країні в останні роки;

- е-середовище навчально-виховного закладу призначається для встановлення управлінських, методичних та навчальних зв'язків та використання адміністрацією в організації, контролі та реєстрації проведення занять у синхронному (у режимі реального часу) та асинхронному режимі заочної, екстернатної та дистанційної форм навчання;

- контентом е-середовища навчально-виховного закладу є: е-НК та взаємопов'язані технічні блоки (Розклад, Пошук, Календар, Батьківські збори та ін.);

- контентом е-НК є взаємопов'язані модулі: Навчальна кімната, Поличка матеріалів, Реєстрація учнів, Класна дошка, on-line урок, Розклад занять, Домашнє завдання, Реєстрація батьків, Батьківські збори, Пошук та ін.

- е-середовище навчально-виховного закладу та е-НК за сутністю є адаптивними, відкритими та гнучкими модулями, які можуть бути змінені відповідно до вимог та потреб користувачів.

ACCENT відкриває сучасні можливості для науковців:

- створення власного електронного простору – е-середовища з контентом, який адаптований під потреби власника та специфіку діяльності;

- участь у наповненні електронної бібліотеки;

- опублікування авторських праць для широкого загалу (з можливістю отримання коштів за їх використання іншими особами);

- отримання особистого електронного навчального (наукового, методичного) кабінету – е-НК;

- побудова власного алгоритму діяльності в умовах е-НК;

- створення авторської електронної бази наукових та навчально-методичних матеріалів в е-НК;

- організація та проведення дистанційного навчання (у синхронному та асинхронному режимі) – курсів, консультацій, тренінгів, семінарів тощо, використання електронних засобів з доступним та зрозумілим інтерфейсом.

Висновки. Запропонована діюча модель Універсального освітнього простору

ACCENT – це потужний, динамічний, відкритий, гнучкий інноваційний е-механізм, створений для підвищення якості освіти в Україні за різних організаційних форм у синхронному та асинхронному режимах, перспективу якого вбачаємо в:

- підтримці неперервності навчальної та наукової діяльності незалежно від подій, які цьому заважають (війна, кліматичні катастрофи, епідемії тощо);

- неперервне наповнення WEB-бібліотеки – забезпечення науковими та навчальними засобами із залученням авторських робіт;

- підвищенні ІТ-компетентностей науковців, практично використовуючи ними розроблений інструментарій – навчання в діяльності.

Таким чином, особливості інформаційного середовища висувають певні вимоги в підготовці викладачів і студентів до використання наукомістких освітніх інформаційних технологій. Тому при проектуванні освітнього середовища необхідно розробити технологію підготовки учасників освітнього процесу й організацію навчального процесу в інформаційно-освітньому середовищі ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Биков В. Ю.** Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України: концептуальні засади і пріоритетні напрями / В. Ю. Биков // Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. : І. Зазюна, Н. Нічкало, Т. Левовицького, І. Вільш. : україно-польський журнал. – Вид. IV. – Ченстохов : Вид-во Вищої Педагогічної Школи у Ченстохові, 2003. – С. 501–515.

2. **Биков В. Ю.** Сучасні завдання інформатизації освіти [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1(15). – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

3. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України : монографія / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова – К. : Педагогічна думка, 2010. – 160 с.

4. **Карташова Л. А.** Електронний освітній ресурс як засіб підтримки навчання інформаційних технологій майбутніх філологів / Л. А. Карташова // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол. ; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Вип. 12. – С. 421–427.

5. Інтерв'ю Міністра освіти і науки України Лілії Гриневич журналу «Новое время страны», №21 від 10.06.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/interview/2016/06/21/intervyu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini-lilii-grinevich/>

6. Інформаційні технології як стимул для соціально-економічного розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/articles/29961/>

7. Рейтинг розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій (Networked Readiness Index 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : (<http://bit.ly/1PORakm>)

8. Універсальний освітній простір [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ac-cent.com/ua/>

REFERENCES

1. **Bykov V. Yu.** Informatization of general academic and technical schools of Ukraine: conceptual framework and priority areas / V. Yu. Bykov // Professional education: pedagogy and psychology / ed. I. Zazyuna, N. Nichkalo T. Levovytskoho, I. Vilsh. : Ukraine-Polish magazine. – Kind. IV. – Czestochowa: IZD Higher Pedagogical School in Czestochowa, 2003. – P. 501-515.

2. **Bykov V. Yu.** Current job informatization of education [Electronic resource] / V. Yu. Bykov // Information technologies and means of teaching. – 2010. – № 1 (15). – Access mode: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

3. Means of ICT common information space of education Ukraine: monograph / [V. C. Lapinsky, A. Y. Pilypchuk, M.P. Shishkin et al.] for science. Ed. prof. V. Y Bykov. Kyiv, Ukraine: Pedahohichna dumka, 2010. – 160 p.

4. **Kartashova L.A.** Electronic educational resources as a means of learning information technology support future linguists / L.A. Kartashova // Problems of modern textbooks: Coll. Science. proc / [ed. count. ; Science. Ed. A. Topuzov]. – K: Pedahohichna dumka, 2012. – Vol. 12. – P. 421–427.

5. Interview of the Minister of Education and Science of Ukraine Lilia Grinevich magazine «New time country», №21 from 10.06.2016 [Electronic resource] – Access mode : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/interview/2016/06/21/intervyu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini-lilii-grinevich/>

6. Information technology as a stimulus for social and economic development in Ukraine [Electronic resource] – Access mode : <http://gurt.org.ua/articles/29961/>

7. Rating of development of information and communication technologies (Networked Readiness Index 2015) [Electronic resource] – Access mode : (<http://bit.ly/1PORakm>)

8. Universal education space [Electronic resource] – Access mode : <http://ac-cent.com/ua/>

УДК 316.74:37

СУЧАСНИЙ ПЕДАГОГ: НА ПЕРЕТИНІ ОЧІКУВАНЬ СТУДЕНТІВ І ПРАГНЕНЬ ВИКЛАДАЧІВ

© Подольська Є., Подольська Т., 2016

Єлизавета ПОДОЛЬСЬКА

доктор соціологічних наук, професор, зав.
кафедри філософії та гуманітарних дисциплін
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»;

Тетяна ПОДОЛЬСЬКА

кандидат філософських наук
ст. викладач кафедри теоретичної
і практичної філософії
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна

Ключові слова: очікування студентів, педагогічна культура, педагогічна майстерність, прагнення викладачів, типи спілкування.

Виявлено очікування студентів і пріоритети щодо ідеалу викладача. Визначені прагнення викладачів щодо професійного самовдосконалення та ефективності педагогічної діяльності. Поставлені завдання підвищення педагогічної культури викладача згідно з основними критеріями педагогічної майстерності. Виділені основні типи спілкування і надані характеристики взаємодії викладача і студента в умовах становлення інформаційного суспільства.

кі б модернізації та перетворення не відбувалися у сучасній вищій школі, усі вони, перш за все, пов'язані з особливостями особистості викладача вищого навчального закладу, педагога і вченого, інтелект і творчий потенціал якого являють собою цінність і мають бути своєчасно затребувані й раціонально використані суспільством. Тому проблема виявлення основних характеристик сучасного педагога та їх оцінки суб'єктами освітнього процесу набуває особливої актуальності. Ця проблематика актуалізується у зв'язку з необхідністю підвищення педагогічної культури викладачів вищої школи і налагоджування конструктивної взаємодії викладачів зі студентами.

Сутності професії педагога та ефективності його діяльності присвячені праці С. С. Вітвицької, І. В. Гавриш, В. І. Євдокимова, О. М. Пехоти, В. О. Сластьоніна та інших вчених. Особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу представлені у працях В. І. Астахової, І. С. Нечитайло, Є. А. Подольської, Л. Г. Сокурянської, С. А. Щудло та інших дослідників. Однак бракує як концептуальних підходів до

коректування цілей і засобів освіти в умовах трансформації українського суспільства, так і соціологічних оцінок ефективності навчально-виховного процесу.

Метою цієї статті є виявлення очікувань студентів і прагнень викладачів щодо професійного самовдосконалення та ефективності педагогічної діяльності в умовах становлення інформаційного суспільства.

Надзвичайно складний, динамічний і достатньо суперечливий характер сучасності істотно актуалізує завдання підвищення *педагогічної культури* науково-педагогічного працівника, яку ми розуміємо як таке особистісне утворення, що інтегративно поєднує оволодіння педагогічним досвідом, ступінь педагогічної майстерності та досягнутий рівень розвитку особистості педагога. До основних складових педагогічної культури ми відносимо і психолого-педагогічну ерудицію, і гармонію розвинутих інтелектуальних та моральних якостей, і організованість у педагогічній діяльності, і вміння продуктивно поєднувати навчально-виховну та науково-дослідну діяльність і поведінку, і постійне самовдосконалення [1].

Педагогічна культура виступає не тільки засобом і умовою належного впливу на студентів, але й проявом професійної компетентності викладача. Для належного сприйняття студентами навчального матеріалу важливою є органічна єдність того, що їм викладають (це забезпечує професійну компетентність), та як цей матеріал подається, як використовуються їх раціональні та емоційні пізнавальні можливості (а це забезпечує педагогічна культура викладача) [4, с. 155].

У зв'язку з цим необхідно усвідомити *різницю між традиційним педагогом і сучасним*, яка, на наш погляд, полягає у наступному:

1. Якщо традиційний педагог ставив перед собою завдання озброїти студента знаннями, вміннями, навичками і підготувати його до життя, то сучасний педагог сутність і призначення своєї професії вбачає у ста-

новленні людини, знаходження ним свого образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого початку.

2. Першочерговим завданням у педагогічній діяльності традиційного педагога є розвиток інтелекту, мислення, тоді як для сучасного викладача головне – розвиток особистісно-сислової сфери студента.

3. У традиційній педагогіці рушійними силами освітнього процесу є суперечність між знанням і незнанням, а в сучасних умовах знання набувають характеру відносин, тому на перше місце виходять інтерактивні методики.

4. Суттєва різниця існує й у педагогічних технологіях: якщо основою технологій у традиційній педагогіці є пояснення, то для педагогічних технологій на сучасному рівні головними цільовими орієнтирами виступають розуміння і взаєморозуміння.

Проте у будь-які часи велику роль в освітньо-виховному процесі відігравала саме *особистість викладача*, що являє собою таке поєднання універсальних і унікальних рис, на основі яких формується його індивідуальність і створюється авторитет. «Формула успіху» сучасного педагога, безсумнівно, включає інформованість, методичну майстерність, захопленість, моральну культуру.

У плані нашого розгляду для виявлення особливостей узгодження прагнень викладачів та очікувань студентів ми орієнтуємося на основні *критерії педагогічної майстерності*: 1) гуманістичну спрямованість усієї діяльності викладача; 2) педагогічні здібності, а саме: дидактичні (у доступній формі викладати матеріал, ясно формулювати проблему, викликати пізнавальний інтерес до предмета); академічні (знання свого предмета і здатність до наукового пошуку); перцептивні (психологічна спостережливість, розуміння внутрішнього світу студента); організаторські (уміння об'єднати колектив, надихнути його на вирішення соціально значущих завдань); авторитарні (емоційно-вольовий вплив на студентів); комунікативні (уміння установити доцільні відносини зі студентами, педагогіч-

ний такт); мовні здібності (уміння висловлювати свої думки і почуття за допомогою мовних засобів, міміки); педагогічна уява (передбачування наслідків своїх дій, виховне проектування особистості студентів); здатність до розподілу уваги одночасно між кількома видами діяльності; 3) професійну компетентність, яка охоплює професійні знання (предметні, соціальні, педагогічні, психологічні) та професійні вміння і навички (уміння викладати і виховувати, мотивувати й оцінювати поведінку студентів); 4) педагогічну техніку (культура і техніка мови, здатність до самоконтролю, самостимуляції тощо); 5) комунікативність, тобто професійна здатність до продуктивного і комфортного спілкування зі студентами.

Важливе значення у підвищенні продуктивності педагогічної праці має здатність викладача вибудувати свої стосунки зі студентами в межах партнерської педагогіки, створювати комфортне для усіх учасників освітнього процесу освітнє середовище. На нашу думку, розвитку пізнавальної активності й водночас комфортному емоційному стану суб'єктів освітнього процесу сприяють такі *характеристики взаємодії викладача і студента*: партнерські відносини викладачів і студентів, реальне здійснення спілкування на рівних правах; проблемність і дискусійність обговорення навчального матеріалу; емоційна і змістовна підтримка навчальної роботи студентів і позитивне оцінювання і самооцінювання будь-якого просування у його засвоєнні; адекватне, конструктивне ставлення до помилки; спрямованість педагога в стосунках зі студентом на його розвиток і особистісне зростання; доброзичливе спонування студента до роботи; емоційність і неформальність розмов викладача і студента.

За результатами дослідження ефективності освітніх реформ, основними бар'єрами модернізації освіти є відсутність мотивації до навчання у студентів, невмотивованість викладачів до впровадження освітніх інновацій, безсистемність реформ, корупція у викладацькому середовищі та

у «верхах» тощо. Респонденти акцентували увагу на таких чинниках низької ефективності запроваджених реформ, як відсутність концептуальних засад та стратегій реформування вищої школи, безсистемність та нерозробленість механізмів його реалізації, недостатність ресурсного забезпечення тощо [2, с. 112–113].

З урахуванням цих оцінок ефективності освітніх реформ, які зазначили викладачі, важливо виявити очікування студентів від викладачів, а для цього потрібно уточнити образ сучасного студента. Зрозуміло, що на відміну від покоління, представлено-го професорсько-викладацьким складом, сучасні студенти є продуктом зовсім іншої соціальної реальності. Сучасне студентство являє собою пряме породження мінливих соціальних умов, постмодерністських ситуацій, що характеризуються невизначеністю, «розмитістю» цінностей, недовірою до науки, відсутністю глибоких світоглядних засад тощо. Як правило, сучасні молоді люди проявляють постмодерністський тип поведінки і споживацьке ставлення до освіти, що частіше за все погано узгоджується з традиційною схемою викладання у вищій школі. Студенти належать до «цифрового покоління», вони звикли до активного спілкування з комп'ютером, що передбачає вибіркове і вільне сприйняття інформації, а також доступ до її різноспрямованих потоків. У такій ситуації саме мережа, а не традиційна аудиторія, усе більшою мірою стає сферою діалогу й обміну знаннями, а по суті, й сферою зростаючої свободи.

У сучасних студентів виробляється нове ставлення до освіти: вони потребують навчання у дусі «plug-and-play», часто не мають звички і бажання вчитися послідовно, дотримуватися логіки підручників. Вони скоріше схильні до навчання у формі участі та експериментування. У навчанні нового типу сам студент обирає свою освітню траєкторію, формує навички неперервної освіти як постійної зміни ідентичності. Сучасні молоді люди самі створюють ідентичності, самостійно конструюють свої власні «життєві сили». При цьому вони часто при-

єднуються до стильових стандартів, орієнтуються на споживання, ризик, повсякденність, комфортність тощо.

Найбільш складними проблемами навчального процесу, на думку студентів, є недостатність практичного навчання, неузгодженість ринку праці й університетських спеціальностей, низька мотивованість до навчання певної частини студентів, а також нецікаве, нудне викладання. Ми погоджуємося з думкою Ю. Г. Сороки, яка зазначає, що пасивність сучасних студентів «пов'язана з зовнішнім локусом контролю: відповідальність за працевлаштування покладається на державу, за відповідність змісту освіти майбутній професії – на університет, за зацікавлення предметом – на викладача. Така конструкція майже не залишає місця для актуалізації внутрішніх мотивів освітньої діяльності, тому бажання навчатися певній спеціальності, зацікавленість конкретними проблемами, емоційна насиченість знання та практичних навичок згадуються лише за умов їх кричущого ігнорування. Мотив «вчитися – це цікаво» поступається мотивові «вчитися треба», інтерес – обов'язку» [3, с. 122].

Згідно з результатами анкетування, проведеного авторами у 2013 р. серед харківських студентів (n=686), до основних характеристик сучасної студентської молоді студенти відносять: освіченість – 31,3 %; упевненість у собі – 37,9 %; творчий підхід – 27,9 %; професіоналізм – 18,6 %; ініціативність – 15,1 %; самоорганізованість – 11,6 %.

Оскільки вивчення думок суб'єктів освітнього процесу про якості сучасних студентів і викладачів проводилися авторами щорічно, протягом п'яти років (2010–2015 рр.), ми змогли за деякими показниками виявити суттєву динаміку. За ці роки студенти почали більше цінувати функціональні якості викладача. Якщо у 2010 р. «знання свого предмета» цінували 56,5%, то у 2015 р. частка респондентів, що вважає цю якість важливою, зросла до 91,6%. Удвічі за цей період зросла значущість такої риси, як «об'єктивність» викладача, яка

суттєво впливає на атмосферу навчального процесу. Оскільки від характеру викладу матеріалу врешті-решт залежить його засвоєння студентами, то важливість наявності цієї компетенції у викладача також виросла у два рази. «Уміння красиво говорити» стало цінуватися студентами у три рази більше (29,4% у 2010 і 88,3% у 2015 р.). Особистісні якості (щирість, чесність, доброзичливість) залишились без змін, а цінність для студентів «здатності співчувати» знизилась з 51,4% до 37,6%. У цілому студенти сьогодні стали більше звертати увагу на професійні якості викладача, ніж на особистісні. На нашу думку, це можна пояснити посиленням контролю якості освіти, запровадженням акредитації ВНЗ, що акцентує увагу на професійних компетенціях викладача.

На питання «Яким Ви бачите викладача майбутнього?» респонденти відповідали наступним чином: викладач повинен зацікавити студентів незалежно від їх бажання – 75,8 %; він повинен володіти різними методиками навчання – 48,6 %; повинен бути послідовним у своїх вимогах – 44,2 %; створювати на заняттях умови для наукових дискусій – 33,5 %; відповідати на всі питання, що з'являються у студентів, – 27,0 %; спілкуватися на позанауковій й виховні теми – 19,6 %; бути пунктуальним і не спізнюватися – 16,6 %; інформувати студентів про свої наукові дослідження – 7,8 %. Ці відповіді свідчать про те, що студенти бачать у викладачеві більшою мірою педагога, ніж ученого. Наукова діяльність не є для них пріоритетом в оцінюванні його професіоналізму. Самі ж викладачі виділили такі професійні якості: уміння логічно викласти навчальний матеріал – 97,2 %, уміння зацікавити – 88,1 %, об'єктивність – 84,2 %, широкі знання – 79,3 %, емоційність – 40,5 %.

Якщо порівнювати відповіді студентів і викладачів, то вони в цілому збігаються. Проте, на відміну від викладачів, які на перше місце ставлять професійні якості, студенти виділяють мотиваційно-особистісні (ввічливість, витримка, високий

культурний рівень, готовність пояснювати матеріал, дисциплінованість, доброзичливість, доступність, об'єктивність. На другому місці для студентів стоять якості, що відносяться до когнітивної сфери: кваліфікація, компетентність, знання, інтелект, професіоналізм, наукова діяльність. Для викладачів же вони виявляються провідними. Для студентів третє місце посідають характеристики ораторської майстерності (уміння пояснювати, виховувати власним прикладом, хороша дикція, методична грамотність тощо).

Анкетування студентів вищих навчальних закладів м. Харкова (n = 320) з проблеми їх розуміння сутності ідеального викладача, проведене авторами у вересні – жовтні 2015 р., дало можливість виділити основні характеристики сучасного викладача. Респонденти зазначили, що професіонал – це викладач, який володіє знаннями як предмета викладання, так і психології та педагогіки; він добрий, ввічливий, у міру суворий; вимогливий, але справедливий; має почуття гумору; вміє знайти підхід до кожного студента. Серед головних якостей ідеального викладача опитані студенти зазначили щирість, вимогливість, відповідальність, почуття обов'язку, професійну гідність, прагнення до самовдосконалення і творчості.

Було виявлено динаміку студентських поглядів на ідеал викладача залежно від віку та року навчання: якщо ідеал першокурсника – поважна людина, старший товариш, то ідеалом п'ятикурсників є викладач, який ефективно самореалізовується у професії, самовдосконалюється, відкритий до нового досвіду як у навчально-педагогічній, так і в науковій галузі.

Очікування студентів і пріоритети щодо ідеалу викладача вивчалися авторами у 2010–2015 рр. на основі есе, які писали студенти Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (n = 186). Завдяки ранжуванню очікувань студентів від викладачів, про які вони пишуть у своїх есе, на перше місце вийшла повага до особистості студента, бажання

допомагати, здійснювати індивідуальний підхід. Друге місце посіло вміння викладача зацікавлювати своїм предметом, захоплювати аудиторію, мотивувати. Третю позицію посіла здатність педагога викликати повагу за рахунок своєї харизматичності, ерудованості, оптимістичності. На четвертому місці – здатність зрозуміло пояснювати і володіння сучасними методами навчання. П'ята позиція пов'язана з комунікативними вміннями (здатність до діалогу зі студентами, організація співпраці з ними).

У цілому форма есе дозволила здійснити аналіз очікувань студентів. Пріоритети щодо ідеалу викладача узагальнено можна виразити тріадою: людиноорієнтованість, професіоналізм, яскрава індивідуальність.

З огляду на відносини зі студентами звичайно виокремлюють такі *типи спілкування* викладачів зі студентами: 1) примітивний, коли викладач демонструє свою зверхність, а студент для нього є засобом досягнення мети; 2) маніпулятивний, коли заляканий та інфантильний студент виступає об'єктом маніпуляції; 3) стандартизований, коли у стосунках домінує формальна структура спілкування, студент відчуває байдужість викладача поза «маскою» і залишається об'єктом маніпуляції; 4) діловий, коли, орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності; 5) особистісний, коли студент довіряє викладачеві, викладач є для нього авторитетом. Зрозуміло, що ставлення до студентів детермінує організаторську діяльність викладача, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним, ліберальним. Авторитарний стиль гальмує ініціативу, пригнічує студентів. Демократичний стиль на довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу, покликаний донести мету діяльності до свідомості кожного студента і залучити всіх до активної участі у спільній праці. За ліберального стилю педагогічна позиція виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог до вихованця [5, с. 63–64].

Ми вважаємо, що ефективності процесу навчання і виховання сприяють взаємини у системі «викладач – студент», побудовані з дотриманням вимог:

– суб'єкт-суб'єктної взаємодії й співробітництва викладача і студента при організації педагогічного процесу;

– подолання рецидивів авторитарних форм педагогічного впливу, орієнтація педагогічного спілкування на зрілу особистість із розвинутою самосвідомістю;

– опори на професійний інтерес студентів як фактор впливу на виховання і навчання, реалізація на його основі педагогічного спілкування та всієї системи виховної роботи;

– забезпечення наукової співпраці студентів і викладачів, включення студента у різні форми науково-пошукової діяльності;

– створення умов для підвищення громадсько-політичної діяльності студентів завдяки участі в спільних із викладачем формах роботи;

– реалізації системи неофіційних, нерегламентованих контактів викладачів і студентів.

Таким чином, усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що очікування студентів та прагнення викладачів щодо професійного самовдосконалення багато в чому збігаються, зокрема, це: мотивування до навчання, ефективна комунікація, володіння сучасними методами навчання. З урахуванням цього професійна підготовка викладачів вищої школи при визначенні цілей і завдань має спиратись як на зовнішні орієнтири (історичний досвід, соціальний запит, професійні вимоги), так і на внутрішні (очікування студентів, прагнення викладачів, їх уподобання, професійні інтереси, індивідуальні особливості). Дані соціологічних досліджень підтверджують продуктивність особистісного типу спілкування і демократичного стилю співпраці суб'єктів освітнього процесу. Тому при розробці концептуальних засад та стратегій реформування вищої школи України необхідно акцентувати увагу на узгодженні прагнень викладачів і очікувань студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подольська Є. А. Освіта задля встановлення миру: методологічний потенціал соціальної науки як основа вирішення проблем глобальної інтеграції / Подольська Єлизавета Ананіївна, Подольська Тетяна Василівна // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2014. – Вип. 20. – С. 295–299.

2. Сокурянська Л. Г. Реформування вітчизняної вищої школи в оцінках учасників освітнього процесу / Л. Г. Сокурянська // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. – Х., 2016. – Вип. 36. – С. 108–113.

3. Сорока Ю. Г. Оцінка українськими студентами якості, змісту та організації навчального процесу (на матеріалі емпіричного дослідження) / Ю. Г. Сорока // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. – Х., 2016. – Вип. 36. – С. 114–123.

4. Культура педагога : монографія / С. О. Заветний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тищенко ; за ред. О. С. Пономарьова. – Х. : Міськдрук ; ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.

5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2010. – 456 с. – (Серія «Альма матер»).

REFERENCES

1. Podolska E., Podolska T. Education for the peace establishment: methodological potential of social science as basis of decision of problems of global integration // *Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society* : Collection of research papers. – Kharkiv, 2014. – #20. – P. 295–299.

2. Sokuryanska L. Reformation of home higher school in the estimations of participants of educational process. *Announcer V. N. Karazin Kharkiv National University Series are «Sociological researches of modern society : methodology, theory, methods»*. – Kharkiv, 2016. – #36. – P. 108–113.

3. Soroka J. Estimation by the Ukrainian students of quality, maintenance and organization of educational process (on material of empiric research) *Announcer V. N. Karazin Kharkiv National University Series are «Sociological researches of modern society : methodology, theory, methods»*. – Kharkiv, 2016. – #36. – P. 114–123.

4. *Culture of Teacher* : monograph / Zavetnyi S., Pazynich S., Ponomaryov O., Tishenko L. ; Ed. by Ponomaryov O. – Kharkiv, 2015. – 320 p.

5. *Fitsula M. Pedagogics of higher school: leaning manual*. – Kyiv, 2010. – 456 p. («Alma Mater» series).

Олена ЩЕРБАКОВА

кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ключові слова: риторико-комунікативна культура, сучасний університет, стан розвитку, аналіз актуальної проблематики, міждисциплінарні риторикознавчі заходи 2016 р. у Литві (Каунас), Канаді (Калгарі) й Україні (Київ)

Статтю присвячено вивченню стану розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету на прикладі аналізу актуальної проблематики низки міждисциплінарних риторикознавчих заходів, що відбулися у травні – червні 2016 р. в університетах Литви (Каунас), Канади (Калгарі) й України (Київ) за безпосередньої участі авторки. Головну увагу приділено результатам проведення конференцій: «Риторика і форми європейської культури: від традиції до сучасних викликів» та «Викладання риторики крізь призму часу і світу», а також круглого столу «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід».

УДК 378.016:808.5 (474.5+477+71)"2016"

**СТАН РОЗВИТКУ
РИТОРИКО-
КОМУНІКАТИВНОЇ
КУЛЬТУРИ
СУЧАСНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ:
АНАЛІЗ
АКТУАЛЬНОЇ
ПРОБЛЕМАТИКИ
МІЖДИСЦИПЛІНАР-
НИХ
РИТОРИКОЗНАВЧИХ
ЗАХОДІВ 2016 РОКУ
В ЛИТВІ, КАНАДІ
Й УКРАЇНІ**

© Щербакова О., 2016

Постановка проблеми у загальному вигляді та її актуальність. До вивчення розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету як інтегративного фактора формування академічної еліти ми зверталися торік у рамках тематики індивідуального дослідження. Риторико-комунікативну культуру сучасного університету визначаємо об'єктом міждисциплінарних досліджень вищої школи й освітнього лідерства. Важливого значення набуває аналіз міжнародного досвіду риторикознавчих досліджень.

Поточний рік виявився надзвичайно цікавим на міждисциплінарні заходи у риторикознавчій галузі вищої освіти й науки України, Європи та світу. Якщо брати до уваги лише ті, у яких поталанило брати участь, зазначимо актуальну на сьогодні проблематику наступних (за

хронологією подій) заходів: «Риторика та риторикознавчі дисципліни за умов освітньої реформи» – назва XX Міжнародної науково-практичної конференції (Москва, Росія, 4–6 лютого 2016 р.), до роботи у якій (на базі кафедри риторики і культури мовлення Московського педагогічного державного університету) запрошувалися науковці, викладачі, спеціалісти з риторики, культури мовлення й інших риторикознавчих дисциплін у вишах, школах, організаціях додаткової освіти й усі, хто професійно зацікавлений у вирішенні проблем ефективного і доречного мовлення у сучасному суспільстві й освіті; «Аргументація і риторика» [«Argumentation et rhétorique» (фр.)] – докторський міждисциплінарний семінар (Лілля, Франція, 25 березня 2016 р.) докторської школи SHS (Sciences Humaines et Sociales – Соціологія та гуманітарні науки) і Європейського дому гуманітарних наук і соціології [MESHHS – la Maison Européenne des Sciences de l’Homme et de la Société], у рамках програми ADA («Argumenter, Décider, Agir» – аргументувати, вирішувати, діяти); у приміщенні MESHHS; чи інших зарубіжних заходів.

Аналіз наукових праць, присвячених розв’язанню проблеми, а саме: вивченню актуальної проблематики риторикознавчих конференцій, семінарів або круглих столів в Україні та поза її межами чи дослідженню пріоритетних напрямів риторикознавчих досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців нами не виявлено.

Мета і завдання статті. Статтю присвячено вивченню стану розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету як інтегративного фактора формування академічної еліти. Висвітлюємо це завдання на прикладі аналізу актуальної проблематики низки міждисциплінарних риторикознавчих заходів, що тільки-но відбулися у системах університетської освіти й академічної науки Литви, Канади й України за безпосередньої участі авторки. Головну увагу приділено результатам проведення: Міжнародної наукової конференції «Риторика і форми європейської куль-

тури: від традиції до сучасних викликів» (Каунас, 6–7 травня 2016 р.); міждисциплінарної конференції «Викладання риторики крізь призму часу і світу» (Калгарі, 31 травня – 2 червня 2016 р.); круглого столу «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід», ініційованого нами у рамках XXV Міжнародної наукової конференції «Мова і культура» імені професора Сергія Бурого (Київ, 20–23 червня 2016 р.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Головну увагу зосередимо на проблематиці трьох міждисциплінарних риторикознавчих заходів, що тільки-но відбулися (далі за хронологією подій. – О. Ш.) у системах університетської освіти й академічної науки Литви, Канади й України за безпосередньої участі авторки.

1. «Риторика і форми європейської культури: від традиції до сучасних викликів» – проблематика Міжнародної наукової конференції, проведеної у Литві (Каунас, 6–7 травня 2016 р.) [3; 5] в Університеті Вітовта (Вітаутаса) Великого трьома робочими мовами – литовською, англійською й французькою. Її офіційні назви наступні: «Retorika ir Europos kultūros formos: nuo tradicijos iki šiandienos iššūkių» (лит.), «Rhetoric and the forms of European culture: from Tradition to Contemporary Challenges» (англ.) та «La rhétorique et les formes de la culture européenne. De la tradition aux défis contemporains» (фр.).

Цей риторикознавчий захід організовано з участю представників Вільного університету Брюсселя [Laisvojo Briuselio universiteto Lingvistikos (лит.)] (Бельгія) і зазначеного Університету [VDU – Vytauto Didžiojo universitetas] (Литва), зокрема Центру мовознавства, дослідницької групи «Риторика» відділення литовської літератури, факультету гуманітарних наук; філологічного факультету (переклад і комунікація) [centro Retorikos tyrimų grupė ir VDU Lietuvių literatūros bei Viešosios komunikacijos katedros].

Його організатори – Лоїк Ніколас [Loïc Nicolas] та Ірена Баклі [Irena Buckley] – у тезах конференції виходили з обґрунтування культурології як «однієї з першочергових галузей дослідження й актуалізації риторики, котра розглядається як соціальний і мовний феномен, а також як культурний засіб, призначений для виконання свободи в демократії» [3, с. 1], переймаючись тим, що без володіння конкретними культурними засобами риторики промова приречена використовуватися навмання, без жодної методики і здебільшого без усвідомлення; що їй належало дослідити у рамках цього заходу.

Запропоновані до розгляду такі питання: чи не сприяла доля риторики ускладненню відновлення загальних форм у європейській культурі; чи є практика риторики засобом убереження себе від згубних відхилень показної згоди і пустослів'я; яким чином риторика може надати доступ до європейських культурних джерел, здатних додати сучасній публічній промові багатший культурний контекст; чи пов'язується риторика, така, якою вона викладається в університетах, із культурною традицією, з якої вона походить; і чи відповідає те, як ми її викладаємо, потребам власне гуманістичної громадянської освіти; як і навіщо передавати засоби риторики сьогодні; якою мірою вивчення непевності й уразливості є першочерговою ціллю риторики та демократії, тощо [3, с. 1–2]?

Проблематика виступів двох головних організаторів конференції – Лоїка Ніколаса та Ірени Беклі – «Невизначеність і сучасність: Чому так важко практикувати риторичну сьогодні?» [Uncertainty and Modernity: Why Is It So Difficult to Practice Rhetoric Today?] та «Риторика величного в публічному дискурсі сучасного університету» [The Rhetoric of Sublime in the Public Discourse of Contemporary University] – емоційно й переконливо відображали головні настрої і тенденції сучасного етапу розвитку риторикознавчої науки у її міждисциплінарних зв'язках

(філософії, філології, культурології, історії тощо).

Теми інших промов, котрі розширювали спектр дискурсивних питань, наступні [7]: «Форми європейської культури в уявленнях Чеслава Мілоша» [The Forms of European Culture in Czesław Miłosz's Imagination] Егідіуса Александравічуса [Egidijus Aleksandravičius] (Університет Вітовта Великого, Литва); «Імпровізації у вчених мужів. Риторика і поетика» [The Philomats' Improvisations. The Rhetoric and Poetics] Томаша Єндржеєвського [Tomasz Jędrzejewski] (Варшавський університет, Польща); «Зміни в досвіді засобів масової інформації та комунікації» [Changes of Media and Communicative Experiences] Жигінтаса Печуліса [Žygyntas Pečiulis] (Вільнюський університет, Литва); «Риторика, критичне мислення та комунікація» [Rhetoric, Critical Thinking and Communication] Мохамеда Сакі [Mohamed Saki] (Університет Західної Бретані, Франція); чи інші виступи, представлені викладачами і дослідниками риторики, культурології, філософії, літератури, лінгвістики, політики Університетів Тулуза 1 Капітолій і Пуатьє (обидва – Франція), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя й Інституту вищої освіти НАПН України (обидва – Україна).

У нашому науковому виступі (французькою мовою) «*Etat du développement de la culture rhétorique et communicative de l'université européenne contemporaine: expérience de l'étude et projets de l'activité*» [The contemporary rhetorical and communicative culture in modern European University: Experience of studies and projects of activity] [8, с. 8–9] розкрито досвід вивчення стану розвитку риторико-комунікативної культури сучасного європейського університету. Спиралися на здійснення новаторської спроби синтезу виокремлених міждисциплінарних міжнародних риторикознавчих подій і заходів декількох останніх років з участю представників університетської й академічної еліти вітчизняних і зарубіжних інституцій та організацій; зокре-

ма, нашої участі у Міжнародній конференції «Риторика в Європі» (Саарбрюккен, 2013), а також ділилися власною давньою мрією щодо створення Української риторичної асоціації (УРА) і нагальною потребою оновлення діяльності в Авторському центрі риторичної культури (Київ).

За результатами цього заходу передбачено публікацію матеріалів у науковому журналі гуманітарних і суспільних наук Університету Вітовта Великого «Darbai ir Dienos» («Days and Deeds») [«Вчинки (справи / документи) та дні» («Дні і грамоти»)], який видає концептуальні і фактографічні міждисциплінарні тексти, джерела, статті вітчизняних і зарубіжних авторів, огляди наукових публікацій, а також огляди значущих подій. У ньому буде детально представлено широку панораму актуальної риторикознавчої проблематики учасників аналізованого заходу, роботу якого заплановано відновити наступного року. До поки опубліковані подані анотації статей науковців [6].

Цікавим фактом для нас було знайомство з колективною монографією «Komunikoti kultūra: institucijos, strategijos, auditorijos» (Kaunas; Vilnius, 2015) [4] [«Комунікативна культура: інституції, стратегії, аудиторії»)], що вийшла напередодні конференції й засвідчила підсумок трирічного (2012–2015) співробітництва у дослідженні теоретичних та емпіричних результатів роботи вчених, які реалізували проект «Kultūros institucijų komunikacinė kompetencijų plėtra žinių ir kūrybos visuomenės kontekste» [4, с. 7], що мав підтримку Європейського соціального фонду у вивченні культурних установ (музеїв, галерей, театрів) щодо практики спілкування і комунікативних компетенцій (інструментів внутрішньої та зовнішньої комунікації, Інтернет- і медіа-зв'язку) та надання ефективних засобів діяльності таким закладам через упровадження кращих литовських та іноземних практик у використанні потенціалу співпраці з новими медіа тощо.

2. «Викладання риторики кризь прizmu часу і світу» – назва міждисциплі-

нарної конференції (Калгарі, 31 травня – 2 червня 2016 р.) Канадського товариства з вивчення риторики (далі за українською аббревіатурою – КТВР. – О. Ш.) [офіційні скорочення – SCÉR/CSSR: SCÉR – Société Canadienne pour l'Étude de la Rhétorique (фр.) / CSSR – Canadian Society for the Study of Rhetorique (англ.). – О. Ш.] [2]; відбулася в Університеті Калгарі [University of Calgary] (провінція Альберта), який цьогогоріч відзначає своє 50-річчя. Цей захід (з двома робочими мовами – англійською й французькою) відбувся у рамках Конгресу гуманітарних і соціальних наук Канади 2016 (Калгарі, 28 травня – 3 червня 2016 р.) [Congress of the Humanities and Social Sciences 2016 / Congr s des sciences humaines 2016], що об'єднав понад 70 організацій і товариств із вивчення широкого спектру нагальних проблем у визначеній галузі знань, мав приблизно 8000 зареєстрованих учасників Конгресу за ініціативи Федерації гуманітарних (і соціальних) наук Канади [Federation for the Humanities and Social Sciences (англ.) / Fédération des sciences humaines (фр.)], якій цьогогоріч виповнюється 75 років.

У роботі зазначеної конференції КТВР, членом якого я зареєстрована, взяли участь викладачі і науковці з канадських університетів Калгарі (далі україномовні переліки зазначено за абеткою. – О. Ш.), Вінніпег [University of Winnipeg], Ватерлоо [University of Waterloo, Wilfrid Laurier University], Галіфакса [Mount Saint Vincent University], Монреалю [Université de Montréal], Саскатуна [University of Saskatchewan], Орільї [Lakehead University (Orillia (Ontario))], Ошави [University of Ontario Institute of Technology], Торонто [Ryerson University] й інших зарубіжних інституцій – Бельгії, США, України, Франції й Шотландії, як-то: Вільного університету Брюсселя [Université libre de Bruxelles], Університету Париж 13 Сорбон Парі Сіте / Науково-дослідного центру порівняльних досліджень (Університет Нова Сорбонна – Сорбон Парі Сіте [Université Paris 13 SPC / Centre d'Études

et de Recherches Comparatistes (Université Sorbonne Nouvelle SPC)], Інституту вищої освіти НАПН України, Сент-Ендрюського університету [University of St Andrews] тощо.

Актуалізуючи проблематику цього річного тематичного засідання Канадського товариства з вивчення риторики – «*Викладання риторики крізь призму часу і світу*» (навчання риторичі в усі часи і по всьому світу; риторична педагогіка у часі й культурах), організатори конференції та президент SCÉR/CSSR – доктор Таня Сміт [Tania Smith] визначили широкий спектр міждисциплінарних питань [2]: викладати риторичу з огляду на історичний і культурологічний аспекти; брюссельський досвід викладання риторичу; риторична освіта в науці і техніці; викладання риторичу і глобалізація: виклики XXI століття; риторика у контексті глобальних організацій; риторика в засобах масової інформації; риторика у контексті нових технологій; риторика доби Відродження і раннього модернізму; риторика на службі різних суспільств; риторика з погляду політиків.

Таким чином організатори закликали до відображення у виступах спадковості давньої риторичної науки й нової, яка не обов'язково має відповідати канонічним умовам і вимогам так званої «класичної» риторичу; обґрунтовували, що риторика як метод і традиція навчання, як освітня діяльність, котра навчала гарному говорінню і гарному написанню, як, зрештою, мистецтво ефективного спілкування, має різноманітний арсенал засобів, з допомогою яких можна розробити, а потім передати набір технічних навичок і відповідних пізнань таким чином, щоб учні-ритори змогли стати чудовими красномовними ораторами або змогли піднятися до статусу критиків чи теоретиків риторичу. Тож не випадково у запрошенні до подання пропозицій щодо участі членів КТВР у цього річному заході значилося: риторика – серед семи вільних мистецтв – за часів Середньовіччя та за доби Відродження – була за своєю суттю складовою педа-

гогіки і часто зображувалася в образі вчительки чи порадниці.

Саме ці ідеї були підтримані головними іноземними доповідачами, із-поміж яких назвемо імена французького дослідника П'єра Широна [Pierre Chiron] з Університету Парі-Ест [Université Paris-Est] із пленарним виступом (французькою мовою) «*Прогімнасмата сьогодні*» [The progymnasmata today / Les progymnasmata aujourd'hui] та американської дослідниці С. Ян Свірінген [C. Jan Swearingen] із Техаського університету А & М [Texas A & M University] із пленарною доповіддю (англійською мовою) «*Рен Вень Багувен: Розуміти китайську риторичну педагогіку в сучасному контексті*» [Ren Wen Baguwen: Understanding Chinese Rhetorical Pedagogy in Contemporary Contexts / Ren Wen Baguwen: comprendre la pédagogie chinoise de la rhétorique dans des contextes contemporains]. Перший доповідач актуалізував історичне і сучасне значення комплексу вправ у риторичній освіті, за допомогою яких готували учнів у деяких жанрах ораторського мистецтва; із викладенням цієї гуманістичної освітньої традиції і розкриттям її здатності виходити за межі часу і різних культур; таке тлумачення значно розширює наші знання про освітні греко-латинські практики, і особливо про цикл підготовчих вправ із риторичу, що називалися прогімнасмата і були відомі в елліністичному періоді і до часів Візантії. Другий доповідач спробував осмислити китайську риторичну педагогіку з позиції сьогодення: «багувен», «восьминоге есе» (чи есе з восьми частин), котре з XV ст. стало однією з основ китайської освіти, системою підготовки студентів до іспиту, успішне складання якого відкривало їм двері до меритократичної державної служби; зауважено на історії багувен між XVI і XX ст. та причинах відмови від його практики; на історії знайомства з багувеном в Англії XVIII ст. і його сучасна оцінка.

До уваги присутніх у канадському Університеті Калгарі ми запропонували про-

мову «*Риторична культура елітарної особистості у сучасній парадигмі вищої освіти та академічної науки України і світу*» [«*La culture de rhétorique de la personnalité élitaire dans le paradigme moderne de l'enseignement supérieur et de la science académique d'Ukraine et du monde entier*» (фр.)], присвячену риторичній культурі як особливому типу духовної культури, завдяки якому людина спроможна досягнути фундаментальні цінності культури, а також як алгоритму дій, спрямованих на постійне самовдосконалення потенційних претендентів і наявних представників університетської й академічної еліти початку XXI ст. У процесі осмисленого і цілеспрямованого опанування багатогранною риторичною спадщиною відбуватиметься поступове формування елітарної риторичної особистості, яка обов'язково постане перед вибором риторичного ідеалу – від образів найдавніших ораторів античності до свого власного уявлення про найвищу досконалість, що й визначатиме її подальший спосіб спілкування і характер риторичної взаємодії.

До опублікованих анотацій матеріалів потрапило лише одне речення: «Унаслідок процесів трансформації, мобілізації та глобалізації в Україні та у світі в цілому риторична культура спонукає до проведення невідкладних системних реформ у сфері освіти, сприяє пошуку нових підходів у вивченні принципів риторико-комунікативної культури, яка спрямована принаймні на три цільові аудиторії – студентів, викладачів і працівників адміністративних підрозділів» [9, с. 1–2]. У фінальній програмі конференції назва була спрощена: «*La culture de la rhétorique de la personnalité dans l'enseignement supérieur en Ukraine et dans le monde*». Виступ здійснено французькою мовою з показом слайдів (англійською): «*The Rhetorical culture of elitist personality in the modern paradigm of higher education and academic science in Ukraine and the world*».

На загальних зборах Канадського товариства з вивчення риторики (Калгарі, 2 червня 2016 р.) вирішилася і назва наступ-

ної конференції – «*Риторика і міждисциплінарність / дисциплінарність*» [Rhetoric and Interdisciplinarity / Disciplinarity (англ.) / Rhétorique et Interdisciplinarité / disciplinarité (фр.)], яку заплановано провести у торонтському Ryerson University (провінція Онтаріо) під час проведення Конгресу гуманітарних і соціальних наук Канади 2017. Передбачено публікації поданих статей у випуску двомовного Інтернет-видання SCÉR/CSSR «*Rhetor*», що виходить раз на два роки.

Важливим для нас став досвід, набутий на деяких інших заходах (основних і додаткових – прийом, презентації, конкурси, святковий обід тощо), де можна було ближче познайомитися з зарубіжними колегами, серед яких були й вихівці з України, що тепер працюють у Канаді, Німеччині, Сполученому Королівстві й інших країнах світу.

Коротка інформація про перебування у Канаді на зазначених заходах подавалася під час проведення круглого столу «*Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства*» (Київ, 9 червня 2016 р.) відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти, проведеного у рамках Звітної конференції «*Наука і вища освіта*» Інституту вищої освіти НАПН України. Загалом наш виступ на тему «*Риторико-комунікативна культура сучасного університету як інтегративний фактор формування академічної еліти: аналіз новітньої джерельної бази з вивчення провідного міжнародного досвіду*» було підготовлено на основі поданих аналітичних матеріалів. За започаткованим торік аналізом новітньої джерельної бази (друкованої й електронної) з вивчення міжнародного досвіду щодо зазначеної проблеми поставлено такі завдання: виявити міждисциплінарні риторикознавчі заходи 2015 – початку 2016 рр. у системі університетської освіти й академічної науки; визначити загальний перелік імен зарубіжних представників університетської й академічної еліти кінця XX – початку XXI ст. із зазначенням їхніх ключо-

вих риторикознавчих праць; проаналізувати декілька новітніх франкомовних наукових та навчально-методичних видань з риторики, ораторського мистецтва і культури мовленнєвої комунікації; подати загальний бібліографічний перелік новітньої джерельної бази (вітчизняної і зарубіжної) за зазначеною проблематикою. Це дозволить значно розширити існуючі уявлення про значення запровадженого дискурсу й актуальність досліджуваної проблематики в Україні та поза її межами. Зокрема, це стосуватиметься визначення пріоритетних напрямів риторикознавчих досліджень в оновленні лідерського потенціалу університетів та ефективності публічної комунікації учасників цього процесу тощо.

3. «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід» – ініційована нами тема круглого столу (Київ, 22 червня 2016 р.) [1, с. 37–38] у рамках XXV Міжнародної наукової конференції «Мова і культура» імені професора Сергія Бураго (Київ, 20–23 червня 2016 р.); відбувся в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Це був другий риторикознавчий захід за нашої ініціативи та головування (перший – два роки тому).

Загальні питання для обговорення визначено так: риторика у вищій освіті: осмислення нових завдань у системі вищої освіти України й зарубіжжя початку ХХІ ст.; риторико-комунікативна культура сучасного університету як інтегративний фактор формування академічної еліти: стан і тенденції розвитку; аналіз новітньої джерельної бази з вивчення провідного міжнародного досвіду; актуальні проблеми формування риторичної культури майбутніх претендентів до національної еліти України; вітчизняні традиції та світовий досвід у новітніх напрацюваннях дослідників і викладачів риторики; презентації новітніх видань; євроінтеграційний чинник у визна-

ченні тенденцій та інноваційного розвитку вищої риторичної освіти; академічна риторика як базова складова та інтегративна навчально-виховна дисципліна у вищій школі України і світу; риторикознавчий марафон 2013–2016 в еволюційному розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету: досвід аналізу вітчизняних і зарубіжних досягнень.

До роботи залучено провідних українських фахівців із риторикознавчих досліджень: Ніну Голуб (Інститут педагогіки НАПН України), Семена Абрамовича (Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка), Ольгу Сацюк (Національна академія державного управління), Раїсу Короткову (Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова), Марину Препотенську (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»), Наталю і Сергія Артикуц (Національний університет «Києво-Могилянська академія»), Сергія Потапенка (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя), Марію Чікарькову (Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету) й ін. Подали заявки на участь чи були запрошені науковці з Азербайджану, Білорусі (Білоруський державний університет), Литви (Вільнюський університет), Канади (Університет Райерсона), Росії (Московський державний університет ім. М. В. Ломоносова, Рязанський державний університет ім. С. О. Єсеніна) та ін.

Проблематика виступів українських викладачів і науковців окреслює широке міждисциплінарне коло їхніх актуальних риторикознавчих уподобань, а саме: *«Риторика та поетика у форматі постмодерністської інтерпретації»* Семена Абрамовича і Марії Чікарькової; *«Застосування інноваційних форм і методів викладання риторичних дисциплін у НаУКМА (на прикладі курсів «Основи ораторського мистецтва» та «Практична риторика»)»* Наталі і Сергія Артикуц; *«Риторика в освітньо-*

му просторі України: проблеми і перспективи» Ніни Голуб; «Формування техніки мовлення як елементу професійної мовленнєвої майстерності студента» Раїси Короткової; «Від пафосу до риторики потреб» Сергія Потапенка; «Екзистенційні виміри риторики в університетському дискурсі» Марини Препотенської; «Вплив античної риторичної науки на сучасні промови румунських та українських державних діячів» Ольги Сацюк; «Особливості риторики кандидатів на посаду президента США від Демократичної партії у 2016 році» Володимира Цибка тощо.

Зарубіжні учасники цього заходу представлені так: «Человек красноречивый (Homo Rhetoricus): классическая теория против реальной практики. Из опыта исследования на базе Каунасского гуманитарного факультета Вильнюсского университета» Скірманте Біржетене [Biržietienė Skirmantė] (Вільнюс–Каунас, Литва); «Риторическая подготовка обучающихся по магистерской программе «Языковое и литературное образование школьников»» Олени Богданової (Рязань, Росія); «Грамматика и риторика геймификации (на основе университетского исследования)» Люби Енчевої [Encheva Lyuba] (Торонто, Канада); «Содержательные компоненты речевого развития учащихся как пропедевтика риторического образования студента-гуманитария» Тетяни Ігнатович (Мінськ, Білорусь); «Особенности преподавания профессионально ориентированной риторики государственным служащим» Світлани Камишевої та «Методика преподавания риторики: прошлое и настоящее» Зої Курцевої (обидві – Москва, Росія); «Культура речи и искусство ораторства в научном творчестве членкорреспондента Нана Зарифы Будаговой» Матанет Бахадур кизи Мехтієвої (Сумгаїт, Азербайджан).

У нашому кийівському виступі – «Стан та еволюція розвитку навчально-освітніх і науково-дослідницьких риторикознавчих проектів початку ХХІ століття» [1] – було розкрито концептуальні засади й можли-

вості реалізації декількох із них. За основу взято аналіз проекту «Від авторського центру риторичної культури до Української риторичної асоціації (УРА)», де враховано наш багаторічний досвід роботи як викладачки і дослідниці риторики, члена Ради Російської асоціації дослідників, викладачів і вчителів риторики (Російської риторичної асоціації), а відтепер – ще й члена Канадського товариства з вивчення риторики. Також увагу приділено й ідейним засадам проведення круглого столу «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід» (у вступному слові головуючої) та особливостям риторикознавчого марафону 2013–2016 в еволюційному розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету, де висвітлено наше бачення аналізу вітчизняних і зарубіжних досягнень у риторикознавстві (на завершення роботи). Відбулася презентація декількох новітніх видань з риторики. Сподіваємося на вихід у світ матеріалів і цього заходу.

Висновки та перспективи подальших пошуків у досліджуваному напрямі. Вивчення стану розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету як інтегративного фактора формування академічної еліти висвітлено на прикладі аналізу актуальної проблематики низки міждисциплінарних риторикознавчих заходів, що відбулися у Литві, Канаді й Україні за безпосередньої участі авторки.

Головна увага привернута до результатів проведення Міжнародної наукової конференції «Риторика і форми європейської культури: від традиції до сучасних викликів» (Каунас, Університет Вітовта Великого, 6–7 травня 2016 р.), міждисциплінарної конференції «Викладання риторики крізь призму часу і світу» (Калгарі, Університет Калгарі, 31 травня – 2 червня 2016 р.) і круглого столу «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і між-

народний досвід» (Київ, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 22 червня 2016 р.), ініційованого нами в рамках XXV Міжнародної наукової конференції «Мова і культура» імені професора Сергія Бурого (Київ, 20–23 червня, 2016 р.).

Наголосимо, що ми й надалі досліджуватимемо пріоритетні напрямки міждисциплінарних риторикознавчих досліджень наших колег через відкриті електронні джерела інформації щодо проведення нових конференцій, семінарів чи круглих столів в Україні і світі. Зокрема, зацікавлені в участі у Двадцять першій міжнародній конфе-

ренції «The Spaces of Rhetoric», що ініційована Міжнародним товариством з вивчення риторики і відбудеться наступного року в Лондонському університеті Queen Mary (Великобританія), чи черговій конференції «Cultural Rhetorics» в Університеті штату Мічиган (США) [зادля чого треба добре оволодіти англійською мовою] тощо. Сподіваємося, усе це дозволить виявити нові перспективні грані в поглибленому аналізі провідного вітчизняного і міжнародного досвіду з вивчення стану розвитку риторико-комунікативної культури сучасного університету як інтегративного фактора формування академічної еліти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круглий стіл «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід» [програма] (Київ, 22 черв. 2016 р.) // «Мова і культура» : XXV Міжнар. наук. конф. ім. проф. Сергія Бурого [20–23.06.2016] : [програма]. – К. : [Вид. дім Дмитра Бурого], 2016. – С. 37–38. – Відомості доступні також з Інтернету : http://www.burago.com.ua/attachments/article/674/Programe_2016.pdf.

2. CSSR/SC R – Canadian Society for the Study of Rhetoric. 2016 Conference. – URL : // <http://cssr-scer.ca/conference/2016-conference/>.

3. International Conference «Rhetoric and the forms of European culture: From tradition to contemporary challenges» (Kaunas, 6–7 May 2016) : Conference abstract. – URL : http://baltnexus.lt/uploads/2015/invitation_rhetoric_EN.pdf.

4. Komunikuoti kult r : institucijos, strategijos, auditorijos / Daiva Citvarien , Silvija i ait -Rudokien , Rimgail Dik ait ... [et al.] ; Vytauto Did iojo universitetas. – Kaunas : Vytauto Did iojo universitetas ; Vilnius : Versus aureus, 2015. – 424 p. : iliustr. – URL : http://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/03/2015_Monografija_Komunikuoti-kultura.pdf.

5. La rh torique et les formes de la culture europ enne ; Rhetoric and the forms of European culture. – URL : <http://calenda.org/347018>.

6. Rhetoric and the forms of European culture: From tradition to contemporary challenges : International scientific confrens : abstracts. – Kaunas : Vytautas Magnus University, Mai 6–7th, 2016. – 10 p.

7. Retorika ir Europos kult ros formas: Nuo tradicijos iki iandienos i ki ; Rhetoric and the forms of European culture: From tradition to contemporary challenges : programa; program. – URL : http://hmf.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/04/Program_Rhetoric_Kaunas.pdf.

8. **Shcherbakova Olena.** Etat du developpement de la culture rh torique et communicative de l'universit europ enne contemporaine : exp rience de l' tude et projets de l'activit ; The contemporary rhetorical and communicative culture in modern European University: Experience of studies and projects of activity / Olena Shcherbakova // Rhetoric and the forms of European culture: From tradition to contemporary challenges : International scientific conference : abstracts. – Kaunas : Vytautas Magnus University, Mai 6–7th, 2016. – S. 8–9 (стор. умов.).

9. **Shcherbakova Olena.** La culture de la rh torique de la personnalit dans l'enseignement sup rieur en Ukraine et dans le monde / Olena Shcherbakova // CSSR/SC R 2016 CONFERENCE / CONGR S 2016 ; Canadian Society for the Study of Rhetoric (CSSR) / Soci t Canadienne pour l' tude de la Rh torique (SC R) ; University of Calgary, May 31 – June 2 / 31 mai – 2 juin ; Final Programme / Programme Final. – Calgary, 2016. – P. 2 / Olena Shcherbakova. – URL : <https://app.box.com/v/CSSR-2016-programme>.

REFERENCES

1. Round table «Rhetoric in higher education and rhetoric communicative culture of identity in University and academic media: national traditions and international experience» [program], Kyiv, 22 June 2016 // «Language and culture»: XXV prof. Serhii Buraho International scientific conf. [20-23.06.2016] : [program]. – Kyiv : [Vydavn. dim Dmytra Buraho], 2016. – P. 37–38. – URL : http://www.burago.com.ua/attachments/article/674/Programe_2016.pdf.

Ольга ЧУБАРЕВА

викладач Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: людина, культура, освіта, естетика, краса, гуманізація освітнього простору, творчість.

Формування збалансованої аксіологічної палітри сучасної молоді та студентів є невідкладним питанням гуманітарної політики держави, зокрема, системи освіти. Особливо важливим є естетично-аксіологічний вимір освітньої підготовки студентської молоді з огляду на те, що в українському суспільстві сформований особливий запит на спеціалістів, які володітимуть не лише високим професійно-компетентнісним рівнем, але й розвиненими громадянськими ціннісними орієнтирами та творчо-естетичним налаштуванням. У цьому контексті актуальним стає завдання естетизації освітнього простору, адже цінності краси і творчості через випускників, через їх творче ставлення до професії та відповідальне ставлення до громадянських обов'язків транслюватимуться в українське суспільство в цілому, демократизуючи та гуманізуючи його. Однак лише за активної участі студентської спільноти можуть бути впроваджені в освіту аксіологічні орієнтири та ідеали, важливі для повноцінного розвитку самої молоді.

УДК 37.011/036+371.63

ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ЕСТЕТИЧНОГО В АКсіОЛОГіЧНОМУ ПОЛі СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

© Чубарева О., 2016

агальна гуманізація та демократизація суспільних відносин потребує відродження естетичного в ціннісній палітрі людини. «У людини все має бути прекрасним», «краса врятує світ»... Ці слова визнаних майстрів слова як ніщо інше пояснюють важливість завдання естетизації життєвого процесу, виховання в людині відчуття прекрасного, а разом – доброго, справедливого, вічного. Особливу актуальність означене завдання має, насамперед, для студентів – майбутніх керівників, управлінців, організаторів та вихователів виробничих колективів. Основним чинником цього процесу є освіта. Естетизацію навчального процесу ми розглядаємо як одну з тенденцій її модернізації відповідно до потреб практики. Саме це є головною метою нашого дослідження.

Аналіз світових і національних тенденцій розвитку освітньої сфери свідчить про намір акцентувати її всебічну гуманізацію та аксіологізацію, адже тільки висока моральність нових генерацій дає сподівання на вирішення глобальних викликів і загроз сьогодення. Саме освіта має значний потенціал прищеплення кожній окремій

молодій людині здатності до ціннісних суджень про навколишню природу і соціальну реальність. Тож студенти в просторі вишу мають можливість освітніми засобами активно формувати особистісні компетенції аксіологічного, зокрема, й естетичного характеру.

Особливо важливим ми вважаємо естетично-аксіологічний вимір освітньої підготовки студентської молоді з огляду на те, що в трансформаційному українському суспільстві сформований особливий запит на спеціалістів, які володітимуть не лише високим професійно-компетентнісним рівнем, але й розвиненими громадянськими, соціально-політичними, особистісно ціннісними орієнтирами та творчо-естетичним налаштуванням. «В умовах сучасного кризового розвитку нашого суспільства вищим гуманним призначенням естетичного виховання є всебічний розвиток особистості, що являє собою інтелектуальну свободу, багатство її духовного життя, високу моральність, які ведуть до гармонійного її об'єднання з суспільством, з людством, допомагає відновленню естетичної культури суспільства як основи, що стверджує цінність людського життя. Тому основними завданнями ВНЗ на сучасному етапі стають: формування духовної сфери особистості студента, виховання її етичних та естетичних якостей» [5, с. 117]. Саме з огляду на таке завдання, що постає перед сучасною українською системою освіти, яка активно розвивається в демократично-гуманістичному напрямі, особливої актуальності набуває проблематика всебічної естетизації навчального процесу. Особливої гостроти така проблематика набуває у зв'язку з посттоталітарним статусом сучасної України, адже тривалий час у нашому суспільстві відбувалася справжня «деестетизація» освіти.

Тут ми маємо на увазі той факт, що в такому суспільстві всі естетичні засоби мали на меті досягнення прагнень диктаторів, а не розквіт культурного і мистецького життя задля естетичного розвитку мас. Його не могло бути в суспільстві, де повністю від-

сутня соціокультурна діалогічність та можливість особистісного ініціативно-творчого прояву. «Світоглядна система, що була покладена в основу радянської культури, не була спрямована на те, щоб відповідати на «вічні», «екзистенційні» питання про смисл життя, добро і зло тощо. Жодний діалог з тоталітарною ідеологією неможливий. Класична версія радянської культури володіла певним переліком «життєвих рецептів», але не була здатною виробити адекватні відповіді, зустрічаючись з новими питаннями» [1, с. 338]. Освіта була, радше, засобом нав'язування і засвоєння професійних та ідеологічних рецептів, порушення яких жорстко каралося. Освіта стала засобом тоталітарного механізму, вичавлюючи з життя людей будь-які творчі елементи, зокрема й естетичні, оскільки спрямовувала основний виховний вплив на формування в структурі особистості покірності й доміанти соціального над особистісним. Таким чином, можна стверджувати те, що в тоталітарному суспільстві освіта була одним з найефективніших інструментів деестетизації.

Незважаючи на те, що історія сучасної української незалежності налічує вже чверть століття, більшість соціально-функціональних систем національного суспільства так і не позбавилися посттоталітарного та авторитарного забарвлення. Тому й освітня система потребує нагального і якнайшвидшого реформування, щоб зовсім не втратити можливість виходу на певний конкурентоспроможний рівень порівняно з провідними країнами Європи і світу. «В Україні, яка розвивається як незалежна та демократична країна, гостро постає завдання реформувати систему освіти. Діюча освітня система не в повній мірі задовольняє сучасні потреби українського суспільства і потребує поширення процесів гуманізації. Результатом цього процесу повинна стати гуманістична система освіти, яка створює умови для розвитку вільної творчої особистості з високим рівнем знань та духовності» [10, с. 194]. Такий результат може бути досягнутий виключно з ураху-

ванням необхідності наскрізної естетизації освітнього простору національних університетів. Тільки в естетизованому навчальному просторі можна виховувати справді креативних і творчих особистостей, що в майбутньому можуть стати високими професіоналами й активними громадянами, здатними чітко формулювати і усвідомлювати власні погляди і переконання.

В цілому сучасна система освіти в нашій державі поки що рухається по навздогінній траєкторії і зі змінним успіхом намагається відповідати демократизаційним тенденціям, що відбуваються в суспільстві. А чи відбулася якісна трансформація національної системи освіти? З нашого погляду, поки що ні. При цьому важливо, щоб подальші демократизаційні та гуманізаційні зусилля наших освітян були наскрізь просякнуті принципом естетизації навчання і виховання.

Важливість естетизації соціокультурного простору національної системи вищої освіти полягає у тому, що цінності краси і творчості через випускників вітчизняних вишів, через їх творче ставлення до професії та відповідальне ставлення до громадянських обов'язків транслюватимуться в українське суспільство в цілому, демократизуючи та гуманізуючи його. «Враховуючи зміни у суспільному житті та безпосередньо в освіті, можна сказати, що сьогодні тенденція естетизації має амбівалентний характер. З одного боку, освіта, як ні яка інша сфера, повинна існувати за законами краси, набуття знань повинно здійснюватися в тому ж числі і через мистецькі форми. А з іншого – факти художнього життя суспільства стають «механізмами» розвитку соціальних явищ, в тому числі і в освіті. Таким чином, естетизація освітньої реальності представлена як двосторонній процес, у якому естетичне набуває соціальної форми, а соціальні явища змінюються під впливом самостійного естетичного начала» [2, с. 33–34]. Отже, завдання естетизації університетської освіти набуває загальносоціального та загальнонаціонального значення. Прищеплення молоді аксіологічних

ідеалів краси, добра та справедливості, безумовно, є сферою відповідальності освіти, зокрема й вищої.

При цьому варто відзначити й роль держави у створенні законодавчими і регулятивними засобами відповідної атмосфери в системі вищої освіти, яка б реально сприяла розгортанню процесів демократизації, гуманізації та естетизації функціонування українських університетів. У посттоталітарному суспільстві, соціокультурна та освітня сфера якого тривалий час «деестетизувалася», держава повинна відіграти головну роль у процесі аксіологічного становлення нового покоління. Тим більше, що тільки всебічна аксіологізація та естетизація навчання і виховання національної молоді може, зрештою, привести до успіху демократизаційних реформ у державі в цілому.

Досвід виникнення, існування і розпаду тоталітарних та авторитарних режимів показав, що протистояти знелюдненій державній машині здатні лише творчі, активні, культурні та освічені люди. Звідси й значна актуальність гуманізації та підвищення якості вищої освіти в суспільствах, що переживають посттоталітарні трансформації, зокрема і в Україні.

Говорячи про освіту як чинник підвищення ролі естетичного в аксіологічному полі сучасних студентів, на нашу думку, передусім необхідно звернутися до проблематики естетизації змісту навчання, навчального простору, засобів навчання тощо. З погляду Лариси Настенко, подальша гуманізація та демократизація української вищої освіти обов'язково потребує «естетизації навчання і виховання, побуту студентів і культурологічного простору університету» [6, с. 19]. Багато дослідників вважає, що тільки шляхом усебічної естетизації університетського простору уможливується повноцінний процес комплексно-структурного розвитку особистості кожної молоді людини. Таким чином, зміст, організація і засоби навчання потребують сьогодні наскрізної естетизації, що відбувалася б на основі принципу цілісності та інтегрова-

ності навчально-виховного простору вищого навчального закладу.

Задля виконання такої мети в межах філософсько-освітніх досліджень необхідно розробляти парадигмальні програми всебічної естетизації навчання і виховання. На концептуальному рівні це означає необхідність вироблення загальноосвітніх принципів наповнення естетичним змістом усіх елементів університетського навчання і виховання, до яких входять пізнавальні та емоційні, когнітивні та творчі, гуманітарні та інноваційні елементи вищої освіти. «Концептуальною ідеєю моделі процесу формування естетичної культури майбутніх спеціалістів є інтеграція чотирьох компонентів: когнітивного, почуттєво-емоційного, діяльнісно-розвивального і професійно-педагогічного. Структурно модель процесу складається з трьох етапів: розвиток і систематизація естетичних знань; формування практичного досвіду в процесі творчої естетичної діяльності; підготовка до естетичного самовияву в професійній сфері. Засобами формування естетичної культури майбутніх спеціалістів є: зміст дисциплін; навчально-методичне забезпечення спеціальних дисциплін та методик навчання і виховання; художня самодіяльність; декоративно-прикладна творчість» [9, с. 511]. Щобільше, весь цей комплекс навчальних, методичних, виховних, організаційних засобів має вибудовуватися в певну цілісність, щоб на кожному етапі навчання студент відчував насиченість освітнього процесу аксіологічними орієнтирами краси і гармонії.

З огляду на це, у своєму дослідженні ми відстоюємо принцип цілісності та інтегративної наскрізності процесу естетизації навчання і виховання в університеті. Студенти мають постійно перебувати в культурному просторі, просякнутому елементами краси, гармонійності і впорядкованості, щоб відчувати власну аксіологічну доречність і значущість. Основоположим принципом естетизації навчального процесу в університеті має бути естетична цілісність освітнього простору, адже цей принцип до-

поможе майбутньому фахівцеві і громадянину віднаходити прекрасне й естетичне в будь-якому виді діяльності. Окрім того, естетичне буде важливим мотиваційним чинником професійної творчості та самовдосконалення, а також важливим орієнтиром при здійсненні ключових особистісно-громадянських та громадсько-політичних виборів.

Навчання в університеті має застосовувати аксіологічно-естетичну складову не лише у виховних цілях чи при вивченні гуманітарних дисциплін, але й при формуванні змістовної, наукової та практичної частини спеціальних дисциплін, орієнтованих на вироблення конкретних професійно-особистісних компетентностей майбутніх спеціалістів. «Розширення союзу з естетикою важливе не лише при розв'язанні проблем теорії виховання, а й при розгляді питань теорії навчання – і в цілому, і щодо застосування до навчання конкретних предметів, тобто в певних методиках. І не лише при вивченні тих дисциплін, які стикаються із мистецтвом безпосередньо, а й тих, що не пов'язані з ним. Такий союз необхідний і естетиці, котра все більше стає наукою, що вирішує конкретні завдання виховання особистості» [4, с. 47]. Отже, аксіологічні принципи естетики можуть стати невід'ємним елементом професійної, дослідницької, навчальної діяльності майбутніх спеціалістів, що особливо важливо сьогодні, коли в освіті все активніше застосовується принцип навчання впродовж життя. Кожен спеціаліст сьогодні має бути орієнтованим на безперервний процес самовдосконалення, який не може ефективно здійснюватися без багатого та різнобарвного аксіологічного підґрунтя.

Окрім того, системно естетизована освіта дає змогу повноцінно розкривати внутрішній креативний потенціал особистості як навчальними, так і виховними методами. Молода людина наче потрапляє в систему, у якій достеменно вивірені співвідношення між знанням і красою, мораллю і творчо-енергетичною мотивацією до індивідуальної самореалізації. «Естетизація

освіти являє собою комплексну сукупність умов, що забезпечують теоретично, методологічно, змістовно, організаційно та методично органічну цілісність педагогічних вимог, соціально необхідних особистості якостей, які перетворюють навчально-виховний процес на безперервно формувальний простір, що дозволяє розвивати інтелект в органічній єдності з емоційним світом людини [3, с. 101]. Такий ефект естетизованого навчання і виховання дозволяє формувати майбутніх спеціалістів, які як у професійному, так і в громадсько-особистісному житті будуть проявляти себе творчо і креативно, відповідально ставитимуться до виконання фахових і громадянських обов'язків, постійно прагнутимуть до всебічного самовдосконалення.

Для того щоб справді формувати таку цілісну освітньо-виховну систему наскрізної естетизації навчального процесу, важливо, щоб усі суб'єкти педагогічної дії були зорієнтовані на аксіологічні орієнтири творчості і гуманізму. У сучасних умовах це особливо стосується професорсько-викладацького складу українських університетів. «Формування естетичної культури студентів має здійснюватися системно й методично. Викладач, розробляючи будь-яку тему навчальної дисципліни, має віднайти нішу, котру можна наповнити інформацією про прекрасне зі сфери музики, літератури, архітектури, живопису тощо» [11, с. 359]. Тільки за таких умов студент, майбутній спеціаліст, здатен повноцінно відчувати, що не лише мистецтво, але й його безпосередня майбутня трудова діяльність може бути насиченою естетичними образами, наповнена глибокими аксіологічними, соціокультурними і творчими смыслами та ідеалами.

Для забезпечення такої наскрізної естетизації змісту навчання, навчального простору, засобів навчання, з нашого погляду, у вітчизняних університетах мають почати повноцінно виконуватися такі завдання:

- створення в навчальному закладі художньо-естетичного освітнього середовища: гармонізація міжособистісних відносин суб'єктів навчально-виховного про-

цесу; створення сприятливого соціально-психологічного клімату; забезпечення естетики предметно-просторового середовища;

- поглиблення змісту всіх ланок професійної підготовки майбутніх спеціалістів питаннями, заходами художньо-естетичної спрямованості;

- залучення студентів до різних видів діяльності (навчальної, позанавчальної, виховної, практичної) [7, с. 352–353].

Окрім того, важливим принципом естетизації навчального процесу є підвищення його комунікативності й діалогічності. Міжособистісна комунікація значно підвищує потенціал внутрішньої енергетичності естетичних почуттів і переживань, сприяє інтенсифікації їх світоглядного впливу на аксіологічні структури особистості молоді людини. Естетичний діалог дає змогу всебічно розглянути з неординарних позицій різні проблеми: наукові, дисциплінарні, професійно-спеціальні, особистісні, громадські, політичні, моральні тощо. «Основними характеристиками такого діалогу є висока культура відчуттів і сприймань, самовиховання почуттів, духовне багатство слова, введення в активний запас нових слів і розкриття їх емоційно-естетичного забарвлення, індивідуальна творчість» [8, с. 89]. Саме в діалозі відбувається реалізація функції естетичної культури, визначення проблем, особистісно значущих для суб'єктів спілкування, підвищується рівень реалізації естетичного самопізнання майбутніх спеціалістів. Отже, слід зазначити, що процес естетизації змісту навчання, навчального простору, засобів навчання має відповідати вимогам системної комплексності, інклюзивності, інноваційної гуманістичності та міжособистісної діалогічності.

Ще одним важливим імпульсом для всебічної естетизації соціокультурного простору української вищої освіти має стати відродження естетичного в освіті «руками студентів». Це означає, що лише за активної участі студентської спільноти можуть бути впроваджені в освіті аксіологічні орі-

єнтири та ідеали, важливі для повноцінного розвитку самої молоді. Тому ключовим суб'єктом естетизації освіти, навчально-виховного процесу, науково-дослідної та організаційно-забезпечувальної діяльності в

українських ВНЗ мають бути самі студенти. Лише сама молодь може свідомо і цілеспрямовано реалізовувати власні прагнення, розвиваючи та збагачуючи свою аксіологічну палітру.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Архангельский Ю. Е.** Советское искусство в зеркале тоталитаризма / Ю. Е. Архангельский // Вопросы современной науки и практики / Университет им. В. И. Вернадского. – 2010. – № 10–12 (31). – С. 338–341.
2. **Бойко О. П.** Естетичне та естетизація у освітньому просторі / О. П. Бойко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Дод. 1 до вип. 27. – Т. VIII (41) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору». – К. : Гнозис, 2012. – С. 26–34.
3. **Жданова С. Н.** Концептуальные основы эстетического освоения мира учащимися в системе дополнительного образования / С. Н. Жданова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2006. – № 6, т. 1. – С. 99–105.
4. **Карловас О. А.** Формування естетичної культури особистості в процесі естетизації освіти / Олена Карловас // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – № 2(43). – С. 45–52.
5. **Кохан І. І.** Естетичне виховання у процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця / І. І. Кохан // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 1(14). – С. 117–119.
6. **Настенко Л. Г.** Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лариса Настенко. – К., 2002. – 25 с.
7. **Ревенко І. В.** Обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю до художньо-естетичного виховання підлітків / І. В. Ревенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наук. праць. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 36(89). – С. 349–354.
8. **Сухомлинский В. А.** Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1972. – 244 с.
9. **Титаренко В. П.** Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання / В. П. Титаренко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наук. праць. – К. ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – Вип. 26. – С. 505–511.
10. **Часова К. С.** Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз / К. С. Часова // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наук. праць. – К. : ТОВ «Вид. підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – Вип. 4. – С. 194–201.
11. **Якушева С. Д.** Эстетическое воспитание в вузе / С. Д. Якушева // Управление качеством высшего образования: теория, методология, организация, практика : в 3 т. : коллективная научная монография. – СПб. : Смольный институт РАО ; Кострома : Изд-во КГУ, 2005. – Т. 1. – С. 351–368.

REFERENCES

1. **Arkhangelsky Y. E.** Soviet art in the mirror of totalitarianism / Y. E. Arkhangelsky // Problems of modern science and practice. University V. I. Vernadsky. – 2010. – № 10–12(31). – P. 338–341.
2. **Boiko O. P.** Aesthetic and aesthetic quality of educational space / A. P. Boyko // Humanitarian Bulletin SHEI «Pereiaslav-Khmelnytsky Pedagogical University. H. Skovoroda. « – Annex 1 to no. 27. – Vol. VIII (41) : Special Issue «Higher education in the context of Ukraine's integration into Europe.» – K. : Gnosis, 2012. – P. 26–34.
3. **Zhdanova S. N.** Conceptual bases of aesthetic assimilation of the world pupils in additional education system / S. N. Zhdanova // Bulletin of the Orenburg State University. – 2006. – № 6, Vol. 1. – P. 99–105.
4. **Karlovas O. A.** Formation of aesthetic culture of the individual in the process of aesthetic education / O. A. Karlovas // Spirituality: Methodology, Theory and Practice. – 2011. – № 2(43). – P. 45–52.
5. **Kohan I. I.** Aesthetic education in the personal and professional development of future professional / I. I. Kohan // Scientific treasury Education Donetsk region. – 2013. – № 1(14). – P. 117–119.
6. **Nastenko L. G.** Pedagogical conditions of cultural training of future teachers. Thesis. ... K. Ped. N. : 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education / Larissa Nastenko. – K., 2002. – 25 p.
7. **Revenko I. V.** Justification of training future teachers of humanities to art-aesthetic education of teenagers / I. V. Revenko // Pedagogy formation of creative personality in higher and secondary schools: technologies. – Zaporozhye : CPU, 2014. – Vol. 36(89). – P. 349–354.
8. **Sukhomlinsky V. A.** I give my heart for children / V. A. Sukhomlinsky. – K. : Radyanska School, 1972. – 244 p.
9. **Titarenko V. P.** Theoretical Foundations of aesthetic culture of the future teachers of labor studies / V. P. Titarenko // Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience problems. Collected Works. – Kyiv ; Vinnitsa : LTD «Planer», 2010. – Issue 26 – P. 505–511.
10. **Chasova K. S.** Humanization of Education in Ukraine: theoretical analysis / K. S. Chasova // Process Time Teaching: Theory and Practice. Collected Works. – K. : LLC «Publishing House «Edelweiss», 2013. – Issue 4 – P. 194–201.
11. **Yakusheva S. D.** Aesthetic education in higher school / S. D. Yakusheva // Quality Management of Higher Education: Theory, methodology, organization, practice: Collective monograph : The 3 volumes. – SPb. : Smolny Institute RAO ; Kostroma : KSU Publishing House, 2005. – Vol. 1. – P. 351–368.

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

АКТУАЛЬНАЯ ТЕМА

Петр СИКОРСКИЙ

РЕФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ В КОНТЕКСТЕ НАУЧНЫХ РАБОТ И. ФРАНКО 5
(К 160-летию со дня рождения)

В статье анализируются научные труды И. Франко, в которых Великий Каменяр рассматривает развитие общественно-государственных отношений от древнейших времен до конца XIX в., дает актуальные рекомендации по развитию образования. И. Франко не только констатирует, как развивалась экономика, социальная сфера, образование в том или ином веке, но и ищет причины такого состояния, пути выхода из кризиса, прогнозирует результаты. Автор исследования, анализируя научные труды И. Франко, пытается предложить свой алгоритм вывода страны на европейский путь развития, в том числе и через системное реформирование образования.

Ключевые слова: государство, образование, высшая школа, продвижение, разделение труда, расслоение общества, Всеукраинский Совет Старейшин, реформа.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI : ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Владимир БОНДАРЬ

ПРОБЛЕМЫ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЛАСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК..... 18

Если теоретическая компетентность как понятие воспринимается как один из базовых сегментов когнитивной сферы личности, её профессиональной компетентности, то понятие методологии для ученых-педагогов и не только – одно из наиболее неопределенных, многозначных и противоречивых по своей сущности. Часто то, что является теорией, относят к методологии и наоборот. Методология в значительной степени является важнейшим элементом общей исследовательской культуры ученого. Эти и не только эти вопросы освещаются в данной статье.

Ключевые слова: методология, культура, философия и методология – самостоятельные науки, философия методологии, методологические принципы, алгоритм построения научного аппарата исследования, структура научного аппарата как целостного образования.

Александра РУБАНЕЦ

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ
ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ 24

В статье рассматриваются знаниевый и нормативный аспекты методологии высшей школы. Выделяется когнитивный аспект. Когнитивный аспект раскрывается в контексте повышения эффективности познавательных процессов и формирования личности специалиста, в том числе ее идентичности. Репрезентация объектов в познании рассматривается с позиции повышения методологической культуры. Исследуются саморепрезентация и метод личностной репрезентации в проектах, учебных и воспитательных практиках. В связи с этим формируется новое понимание репрезентативизма. Преодолевается абстрактный теоретизм. Выявляется односторонность инструментализма в понимании методологии высшей школы. Исследуется праксеологичность методологии высшей школы. Раскрывается связь с различными видами образовательного менеджмента.

Ключевые слова: когнитивная составляющая методологического обновления высшей школы, когнитивные познавательные способности, когнитивные познавательные процессы, репрезентативизм, репрезентация, саморепрезентация, метод личностной репрезентации.

Тамара КИРИК

В ПОИСКАХ НОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПАРАДИГМ

ДЛЯ УКРАИНЫ XXI ВЕКА 30

Осуществлен анализ новейшей информации с целью преодоления Отечеством различных военных и других негативных внешних воздействий. Статья продолжает исследования известных предшественников (В. Андрущенко, В. Кремень и др.) в аспектах выбора парадигмы научно-образовательного прогресса в XXI в. Произведено сравнение деятельности высшей школы в недавнем прошлом и в наше время, указано на неизбежность изменений рынка труда, и предложены (на примере медицинского образования) пути изменений высшего образования для выполнения новых задач.

Ключевые слова: проблемы развития, инновации, парадигма, информационные технологии, изменение рынка труда, высшее образование – XXI.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Вильям КОВАЛЕНКО

СИНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ МЕТРОВИЗАЦИИ РАЗУМА И РАЗУМНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СФЕРЕ ДИДАКТОЛОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ 37

В статье рассмотрена синергетическая теория метровизации разума и разумных технологий, содержание которой предопределяют теории, технологии и единицы измерений тех наук, которые причастны к разуму как синергетического, междисциплинарного образования, как теоретизированного конструкта, создаваемого автором научного текста. Синергетическую взаимосвязь между науками и их теориями обуславливают четыре основных типа знаков, денотаты и референты которых разные, но взаимосвязаны и рассматриваются они в контексте их (типов знаков) количественного соотношения в научных текстах с ограниченным объемом, определяя тем самым приоритет типа разума.

Ключевые слова. Разум, разумные технологии, метрология, единицы измерения, синергетическая теория метровизации, типы знаков, слова, термины, концепты, денотаты, референты, профессиональная парадигма, профессиональная сущность, типы разума.

Инна КНЬШ

СТАНОВЛЕНИЕ НОВОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПАРАДИГМЫ ОБРАЗОВАНИЯ: OFF-LINE ОБРАЗОВАНИЕ КАК СИСТЕМА VS ON-LINE ОБРАЗОВАНИЕ КАК СЕТЬ .....

42

В статье показано, что невнедрение в образовательный процесс информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) привело к кризису современную образовательную систему, а само образование, как система, стало тем краеугольным камнем, который привел к необходимости появления новой отечественной парадигмы образования, которая формируется на границе off-line образования как системы и on-line образования как сети. При этом отмечается, что главным фактором должно стать наличие в новой парадигме образования гуманитарно-этической составляющей.

Ключевые слова: off-line образование как система, on-line образование как сеть, новая парадигма образования, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ).

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Тамара ДЕВТЕРОВА

**УПРАВЛЕНИЕ МОТИВАЦИЕЙ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПЕДАГОГИКИ
ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ 50**

В статье рассматривается опыт использования ментальных карт как формы самостоятельной работы магистров и альтернативы традиционным рефератам по гуманитарным дисциплинам. Показано, что ментальным картам предшествовал опыт создания «опорных конспектов» В. Ф. Шаталова, известного украинского педагога.

Ключевые слова: преподавание, самостоятельная работа студентов, деятельность, творчество, мотивация, визуализация, «опорный конспект», ментальная карта.

Владислава ЛЮБАРЕЦ

**СОЗДАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПЛАТФОРМЫ ASCENT –
ПУТЬ К КАЧЕСТВЕННОМУ ОБРАЗОВАНИЮ 58**

В статье рассматривается актуальность создания информационно-образовательной среды с нетрадиционными образовательными системами и технологиями и, соответственно, разработки новых путей их осуществления, что коренным образом повлияет на инновационное развитие общества в целом. В публикации представлен проект электронной образовательной платформы – Универсальное образовательное пространство ASCENT. Отмечены особенности данного образовательного пространства, определены его функции, принципы построения электронного образовательного пространства, подходы и принципы дидактики. Определен инструментарий для создания электронного образовательного ресурса, который требует тщательного подхода к проектированию, сочетания организационно-педагогической и методической составляющих.

Ключевые слова: образование, электронная образовательная платформа, информационная образовательная среда, электронный образовательный ресурс.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Елизавета ПОДОЛЬСКАЯ, Татьяна ПОДОЛЬСКАЯ

**СОВРЕМЕННЫЙ ПЕДАГОГ: НА ПЕРЕКРЕСТКЕ ОЖИДАНИЙ СТУДЕНТОВ
И УСТРЕМЛЕНИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ 64**

Выявлены ожидания студентов и приоритеты относительно идеала преподавателя. Определены устремления преподавателей по профессиональному самоусовершенствованию и эффективности педагогической деятельности. На основе обобщения результатов социологических исследований уточнен портрет современного студента и составлен идеальный образ современного педагога. Обоснована согласованность устремлений преподавателей и ожиданий студентов по вопросам мотивации к обучению, эффективности коммуникации и освоения современных методов обучения. Поставлены задачи по повышению педагогической культуры преподавателей в соответствии с основными критериями педагогического мастерства. Выделены основные типы общения и даны характеристики взаимодействия преподавателя и студента в условиях становления информационного общества.

Ключевые слова: ожидания студентов, педагогическая культура, педагогическое мастерство, устремления преподавателей, типы общения.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Елена ЩЕРБАКОВА

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ РИТОРИКО-КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СОВРЕМЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА: АНАЛИЗ АКТУАЛЬНОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ РИТОРИКОВЕДЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ 2016 ГОДА В ЛИТВЕ, КАНАДЕ И УКРАИНЕ 70

Статья посвящена изучению состояния развития риторико-коммуникативной культуры современного университета как интегративного фактора формирования академической элиты на примере анализа актуальной проблематики некоторых междисциплинарных риториковедческих мероприятий, состоявшихся в мае – июне 2016 г. в университетах Литвы (Каунас), Канады (Калгари) и Украины (Киев), при непосредственном участии автора. Главное внимание уделено результатам проведения конференций: «Риторика и формы европейской культуры: от традиции к современным вызовам» и «Преподавание риторики сквозь призму времени и мира», а также круглого стола «Риторика в высшем образовании и риторико-коммуникативная культура личности в университетской и академической среде: отечественные традиции и международный опыт».

Ключевые слова: риторико-коммуникативная культура современного университета, состояние развития, анализ актуальной проблематики, междисциплинарные риториковедческие мероприятия 2016 года в Литве, Канаде и Украине.

СТРАНИЦА МОЛОДОГО УЧЕНОГО

Ольга ЧУБАРЕВА

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ РОЛИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО В АКСИОЛОГИЧЕСКОМ ПОЛЕ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ 79

Формирование сбалансированной аксиологической палитры современной молодежи и студентов является неотложным вопросом гуманитарной политики государства, в частности, системы образования. Особенно важно эстетически – аксиологическое измерение образовательной подготовки студенческой молодежи с учетом того, что в украинском обществе сформирован особый запрос на специалистов, владеющих не только высоким профессионально-компетентным уровнем, но и развитыми гражданскими ценностными ориентирами и творческой эстетической установкой. В этом контексте является актуальной задача эстетизации образовательного пространства, ведь ценности красоты и творчества через выпускников в их творческом отношении к профессии и ответственности в гражданских обязанностях будут транслироваться в украинское общество в целом, демократизируя и гуманизируя его. Однако только при активном участии студенческого сообщества могут быть внедрены в образование аксиологические ориентиры и идеалы, важные для полноценного развития самой молодежи.

Ключевые слова: человек, культура, образование, эстетика, красота, гуманизация образовательного пространства, творчество.

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

ACTUAL TOPIC

Petro SIKORSKYI

EDUCATION AND STATE INSTITUTIONS' REFORMS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC WORKS OF I. FRANKO (160th anniversary of birth) 5

The article analyzes the scientific works of I. Franko, in which the Great kameniar examines the development of public relations from ancient times to the late nineteenth century, gives relevant recommendations for the development of education. Franko does not only state the development of economy, social sphere, education in a particular century, but also looks for the reasons for this state and ways out of the crisis, predicts the results. The author of the study, by analyzing scientific works of I. Franko, is trying to offer his algorithm how to bring the country to the European path of development, particularly through systemic education reform.

Keywords: government, education, graduate school, progress, division of labor, stratification of society, all-Ukrainian Council of Elders, reform.

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Volodymyr BONDAR

PROBLEMS OF THEORETICAL COMPETENCE AND METHODOLOGICAL CULTURE OF RESEARCHERS IN THE FIELD OF PEDAGOGICAL SCIENCES 18

If the theoretical competence is perceived as one of the basic segments of the cognitive sphere of personality, its professional competence, the concept of methodology for scientists-teachers and not only is one of the most uncertain, ambiguous and contradictory in nature. Often that is the theory, referred to the methodology and Vice versa, which is a methodology – a theory.

This article attempts to reconcile theory and methodology and thus to a certain extent to raise the level of methodological culture of young scientists.

Keywords: methodology, culture, philosophy and methodology – independent of science, philosophy of methodology, methodological principles, the algorithm of the construction of scientific apparatus of research, the structure of scientific apparatus, as a unit.

Oleksandra RUBANETS

THE COGNITIVE ASPECT OF THE METHODOLOGICAL RENOVATION OF HIGH SCHOOL..... 24

This article discusses knowledge and regulatory aspects of the methodology of high school as well as cognitive aspect. The cognitive aspect is disclosed in the context of improving the efficiency of cognitive processes and identity formation specialist, mainly its identity. The representation of objects in cognition is considered from the standpoint of increasing methodological culture. We study the self-representation and the method of representation in personal projects, training and educational practices. In connection with this new understanding of representativism is formed, abstract teoretism is overcome, the one-sidedness of instrumentalism in the understanding of high school methodology is revealed. We investigate praxeologist higher school methodology and connection with different types of educational management.

Keywords: cognitive component of methodological updates of high school, cognitive abilities, cognitive processes representativizm, representation, self-representation, the method of personal representation.

Tamara KIRYK

IN SEARCH OF NEW EDUCATIONAL PARADIGMS FOR UKRAINE OF THE XXIst CENTURY..... 30

The analysis of the latest information to overcome various military and other negative external influences on the Motherland has been done. Article continues the research of the known precursors (V. Andrushchenko, V. Kremen et al.) concerning choice of paradigm in aspects of scientific and educational progress in the twenty-first century. Comparison of higher education in the recent past and nowadays is done, the inevitability of labor market change is pointed out and suggested the (for example, medical education) offers how to change higher education to perform new tasks.

Keywords: problems of development, innovation, paradigm, information technology, changes in the labor market, higher education – XXI.

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Viliam KOVALENKO

SYNERGETIC THEORY OF MIND METROVISATION AND MIND TECHNOLOGY IN THE FIELD OF DYDACTIC LOGISTICS IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION 37

The article provides the synergetic theory of mind metrovisation and mind technology, the subject matter of which is predetermined by theories, technology, as well as metric units of the sciences related to mind as a synergetic interdisciplinary creation, as a theorized construct that is created by an author of a scientific text. Synergetic interrelation between sciences and their theories provides four main sign types that have different but interrelated denotata and referents considered within the context of their (sign types) quantitative correlation in scientific texts of limited scope thus laying out the priority of a mind type.

Keywords: mind, mind technology, metrology, metric unit, synergetic theory of metrovisation, sign types, words, terms, concepts, denotata, referents, professional paradigm, mind types

Inna KNYSH

THE FORMATION OF A NEW DOMESTIC EDUCATION PARADIGM: OFF-LINE EDUCATION AS A SYSTEM VS ON-LINE EDUCATION AS A NETWORK 42

The article shows that no introduction in the educational process of information-communication technologies (ICT) has led to a crisis of the modern education system, and the education, the system became the cornerstone that led to the necessity of a new national paradigm of education that is formed on the boundary off-line education as a system and on-line education as a network. This indicates that the main factor should be the availability of a new paradigm of humanitarian and ethical education component.

Keywords: off-line education as a system, on-line education as a network, the new paradigm of education, information-communication technologies (ICT).

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Tamara DEVTEROVA

MANAGEMENT OF STUDENTS' MOTIVATION WHILE STUDYING HIGHER EDUCATION PEDAGOGY 50

The article discusses the experience of using mental maps as a form of independent work of students and alternative to traditional abstracts in the Humanities. It is shown that the mental maps were preceded by the experience of creating the «supporting notes» by V. F. Shatalov, a famous Ukrainian teacher.

Keywords: teaching, independent work of students, activities, creativity, motivation, visualization, «reference outline», mental map.

Vladislava LIUBARETS

CREATION OF ELECTRONIC EDUCATIONAL PLATFORM ACCENT – THE WAY TO QUALITY EDUCATION 58

In the article, it is marked on actuality creation of informatively educational environment with the unconventional educational systems and technologies and accordingly developments of new ways of their realization that radically will influence on innovative development of society on the whole. In a publication, the presented project of electronic educational platform is Universal educational space of ACCENT. The features of this educational space are marked, his functions, principles of construction of electronic educational space, approaches and key approaches and principles of didactics, are certain. A tool is set for creation of electronic educational resource that needs more careful going near planning and to combine organizationally-pedagogical and methodical to composition.

Keywords: education electronic educational platform, informative educational environment, electronic educational resource.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Elizaveta PODOLSKA, Tetyana PODOLSKA

MODERN TEACHER: ON CROSSING OF EXPECTATIONS OF STUDENTS AND ASPIRATIONS OF TEACHERS 64

Expectations of students and priorities in relation to the ideal of teacher are educed. Aspirations of teachers according to professional self-perfection and efficiency of pedagogical activity are determined. On the basis of generalization of results of sociological researches the portrait of modern student is specified and ideal character of modern teacher is made. Coordination of aspirations of teachers and expectations of students is reasonable on questions of motivation to educating, efficiency of communication and mastering of modern methods of educating. The basic types of communication are distinguished and descriptions of co-operation of teacher and student are given in the conditions of becoming of information society.

Keywords: expectations of students, pedagogical culture, pedagogical mastery, aspirations of teachers, types of communication.

FOREIGN EXPERIENCE

Olena SHCHERBAKOVA

STATE OF RHETORICAL AND COMMUNICATIVE CULTURE OF MODERN UNIVERSITY: ANALYSIS OF TOPICAL PROBLEMATICS OF RHETORICAL EVENTS OF 2016 IN LITHUANIA, CANADA AND UKRAINE 70

The paper is dedicated to the state of rhetorical and communicative culture of modern university as an integrative factor in the formation of the Academic Elite. The matter is enlightened by the analysis of a number of topical problematics raised during the rhetorical events occurred in 2016 in Lithuania, Canada and Ukraine and with the direct participation of the author. The main attention is paid to the results of International Conference «Rhetoric and forms of European culture: from tradition to contemporary challenges» (Vytautas Magnus University, Kaunas, 6–7 May 2016), of Interdisciplinary Conference «Teaching rhetoric across time and cultures» (University of Calgary, Calgary, May 31 – June 2, 2016); as well of the Round Table «Rhetoric in higher education and rhetorical and communicative culture within the university and academic environment: national traditions and international experience» in the framework of the 25-th In-

ternational Conference of Sergei Burago «Language and Culture» (Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2016 June 20–23).

Keywords: rhetorical and communicative culture of the modern university, the state of development, analysis of a number of topical problematics, rhetorical events occurred in 2016, Lithuania, Canada and Ukraine.

YOUNG SCIENTISTS' PAGE

Olga CHUBAREVA

EDUCATION AS A FACTOR IN INCREASING THE ROLE OF THE AESTHETIC IN THE AXIOLOGICAL FIELD OF MODERN STUDENTS..... 79

Formation of balanced axiological palette of modern youth and students is a matter of urgency state humanitarian policy, in particular the education system. It is particularly important axiological aesthetic dimension of educational training of students, taking into account the fact that the Ukrainian society formed a special request to the specialists who have not only the high level of professional competency, but also the development of civil values and creative aesthetic position. In this context it becomes urgent task aesthetization educational environment education because the values of beauty and creativity through their creative graduates in relation to the profession and responsibility in civic responsibilities will be broadcast in the Ukrainian society as a whole, democratizing and humanizing it. However, only with the active participation of the student community can be embedded in the education axiological orientations and ideals that are important for the full development of young people.

Keywords: people, culture, education, aesthetics, humanization of educational space, creativity.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: **wou@ukr.net**

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20-22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторської довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300-400 знаків) українською, російською та (700-800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12-15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.